

Institut Universitari d'Història Jaume Vicens Vives

Universitat Pompeu Fabra

Tesi Doctoral

REVOLUCIÓ I CONTRAREVOLUCIÓ A
CATALUNYA DURANT EL TRIENNI LIBERAL
(1820-1823)

Ramon Arnabat Mata

Director Dr. Josep Fontana i Lázaro

volum I

1999

VI LA CONTRAREVOLUCIÓ I ELS PRIMERS AIXECAMENTS REIALISTES

VI.1 DEL CORDÓ SANITARI A L'EXÈRCIT D'OBSERVACIÓ

Tal i com ja hem dit, el govern francès va aprofitar la febrer groga per establir un cordó sanitari a la frontera, que progressivament s'anirà convertint en un exèrcit d'observació, i finalment d'ocupació¹. Com assenyalava Gorostiza:

*“La epidemia de Cataluña favoreció infinito los proyectos del Gabinete de las Tullerías, dándole un pretexto para establecer un cordón sanitario, que en apariencia sirviese únicamente para preservar a la Francia de toda especie de contagio, pero que en realidad no tuvo desde su origen otro objeto que amenazar la libertad española, y envalentonar sus encarnizados enemigos.”*²

La mateixa opinió expressava Agustín de Argüelles: *“El cordón sanitario era en realidad un reconocimiento público de que el gabinete de las Tullerías ya estaba plenamente convencido de la debilidad de aquella bandería, pues no de otra manera se podría resolver a usar de un stratagema tan aleve que así comprometía su decoro y buena fe”*³. També Florence Galli assenyalava que, descartada en un primer moment una intervenció directa de les potències absolutistes:

“Era indispensable pues buscar nuevos auxiliares; era preciso alucinar a los incautos, seducirlos, poner en movimiento los más vergonzosos móviles.

No desconocía el gobierno francés la posición moral de España. Constábale que existía un sinnúmero de descontentos que lamentaban en silencio, no aguardando más que la aparición de un ejército extranjero para enarbolar el estandarte de la rebelión. Debíase pues buscar un medio, a favor del cual pudiesen acantonarse tropas en los Pirineos, para animar a los indecisos sin alarmar a los patriotas. Favorecióles el acaso u la naturaleza.

¹ Això és el que assenyalava GRANDMAISON: *L'expédition...*, pàg.82: *“Le cordon sanitaire tendu par nos troupes au long de la frontière, transformé en armée d'observation, devenait Corps expéditionnaire pour entrer en Espagne”*. Sobre la política francesa vers Espanya aquest any 1821 vegeu PELOSI: *“La política...”*, LI-LII, pàg.351-368.

² GOROSTIZA: *Cataluña...*, pàg.18. També MARLIANI: *Historia política...*, pàg.72: *“la política enemiga de la restauración se abalanzó al pretexto de plaga tan horrorosa para intrincar más y más los apuros los apuros de nuestra situación, tirando ya sus líneas para el intento que después vino a plantear como a dos años de intermedio. Prestando pues un cordón sanitario, el gabinete de las Tullerías fue juntando tropas fomentadoras de la sublevación de Cataluña.”* Per BAYO: *Historia...*, II, pàg.258, en canvi fou *“la maledicencia de los partidos para acusar al gabinete de las Tullerías de unas intenciones que entonces no tenía”*, el que provocà el desvirtuament del cordó sanitari. ORTIZ DE LA VEGA: *Las Glorias Nacionales*, Madrid, 1854, VI, pàg.558: *“Desde fines de mil ochocientos veinte y uno, so pretexto de formar un cordón sanitario para impedir la propagación del contagio de Barcelona, había reunido en la frontera de España un ejército del que eran una especie de guerrillas las huestes, llamadas de la fe, que recorrían la Cataluña”*. A finals de març de 1822, la *Gaceta de Madrid*, núm.92 de 31 de març de 1822, pàg.492, informava que el cordó sanitari francès abastava uns 23.000 soldats, una tercera part als Pirineus Orientals a la frontera amb Catalunya.

³ ARGÜELLES: *De 1820...*, pàg.97.

[...]. So pretesto de peligros del contagió y de la necesidad de preservar la Francia, acerco a las fronteras de Cataluña un cuerpo de ejército, al que bautizó con el nombre de cordón sanitario. [...] Cesó la fiebre, pero hubo de permanecer estacionado el cordón, dándosele el nombre de cuerpo de observación. Aumentábase cada día más con nuevos refuerzos; soplabla la seducción con más violencia, y era fama que se derramaba a manos llenas el oro para corromper a cuantos no vendimiara la peste.”⁴

De fet, els francesos havien augmentat de forma considerable la tropa instal·lada a la ratlla fronterera des de l'inici de la revolució espanyola, primer amb l'excusa d'evitar un contagi revolucionari, i després de la febre groga⁵. El mes d'agost el marquès de Casa Irujo informava des de París que: “con motivo de la fiebre amarilla de Barcelona, se reunirán algunas fuerzas francesas en las fronteras para formar un cordón, y tomar todas las providencias acostumbradas en tales casos.”⁶ El cònsol espanyol a Baiona, Juan Hernández Macías, també es va fer ressò de la progressiva militarització de la frontera, sobretot de la catalana⁷. Sobre aquest procés gradual de transformació del cordó sanitari en exèrcit d'observació en tenim abundant informació mitjançant la correspondència tramesa des de París per l'ambaixador espanyol, marquès de Casa Irujo al Secretari d'Estat⁸.

La presència d'un nombrós exèrcit a la frontera, fou un motiu de polèmica important al parlament francès. El dia 20 de febrer de 1822 s'hi produí un debat sobre la febre groga i les possibilitats de contagi per França i “aunque reina aquí entre los profesores la misma diversidad de opinión que en otras partes sobre si es o no contagiosa; [...] con todo en la incertidumbre se manifiesta en general un deseo de que el Gobierno esté debidamente autorizado para tomar aquellas medidas de precaución para libertar a la Francia de semejante azote.” L'oposició [el general Foy] però es queixà del “abuso que podría hacerse de ellas [mesures sanitàries] empleándolas como instrumento de la política bajo la denominación modesta de la salud pública. [i] hizo

⁴ Florence GALLI: Memorias sobre la guerra de España en los años 1822 y 1823; por D. Florencio Galli, edecán del Jeneral Mina. Traducidas del francés por D.E.P.; Barcelona, 1835, pàg.15-17.

⁵ Des de la proclamació de la Constitució de 1812 a Espanya, a les viles franceses frontereres s'havien produït petits incidents que mostraven una important acceptació d'aquesta, com la d'aquell jornalero que es posà a cridar pels carrers de Perpinyà “*Visca Napoleón*” (carta de la policia al prefecte de Perpinyà amb data de 4 de gener de 1821 a l'ADPO, lligall 4MP-151). Però, sobretot l'activitat que s'hi registrà fou de tipus contrarevolucionari, com demostra la detenció a finals de desembre de 1820 a la Jonquera d'una persona provinent de França amb 380 fulles del diari L'ami de la religion et du Roi. Journal Ecclesiastique, politique et litteraire en langue française (ADPO, lligall 4MP.652).

⁶ Carta de 21 d'agost de 1821 (AHN, Estado, lligall 3.032-2).

⁷ Correspondència de l'any 1821 a l'AHN, Estado, lligall 6.156.

en este motivo alusión a ciertos rumores sobre el verdadero objeto del cordón sanitario en nuestras fronteras indicando que, aunque él no lo creía no faltaba quien presumiese estaba destinado a apoyar los descontentos y facciosos en España”⁹. Malgrat això l’ambaixador es mostrava segur que els francesos no tenien cap altra intenció que la sanitària en el cordó, una posició molt d’acord amb el caràcter moderat d’aquest personatge, que fins i tot es negà a contestar les falses informacions que sobre Espanya feien circular els diaris francesos¹⁰, amb l’excusa de no afegir més llenya al foc. Però aquesta percepció canvià en la segona quinzena de març, quan els diputats conservadors criticaren desacuradament la revolució espanyola (sessió de 13 de març), concretament Castelbajac -“es bien conocida la posición del monarca desgraciado [Ferran VII] que se halla ya como Luis 16 antes de ser degollado en una plaza”-, en resposta a Benjamin Constant que havia fet costat a Espanya: “ha querido únicamente en 1820 lo que quiso la Francia en 1789 [i que] si los ministros no hubiesen conspirado más o menos contra la Carta, la Francia se hallaría a la cabeza de la coalición constitucional de las naciones, siguiendo el impulso de la España y de la Italia.”¹¹. Les dades que els diplomàtics espanyols a França anaven donant del cordó sanitari demostren la importància que aquest va prenent. Així el mes d’abril de 1822 el formaven uns 25.000 homes d’infanteria (7.000 d’ells al departament de Perpinyà), 1.600 de cavalleria i 1.300 d’artilleria¹².

Curiosament, al mateix temps (3 de març de 1822), el Secretari d’Estat, Martínez de la Rosa, presentava la seva Memòria a les Corts expressant el bé que anaven les relacions internacionals d’Espanya, malgrat algun entrebanc a Nàpols, però amb la satisfacció que Portugal havia adoptat “unas instituciones políticas, tan análogas a las que felizmente reinan en España”¹³. Pel que fa a França es donava una imatge molt idíl·lica de les relacions diplomàtiques:

“Nuestra relaciones de amistad y buena armonía con la corte de Francia no han sufrido la menor alteración. La fiebre amarilla que afligió el año pasado a algunas provincias de España, y con especialidad a la de Cataluña, precisó al Gobierno francés a poner en la

⁸ Correspondència servada a l’AHN, Estado, lligall 5.227. Utilitzem aquí els expedients 283, 326 i 474, de 22 de febrer, 16 de març i 21 de maig de 1822. Un resum d’aquesta correspondència a l’AHN, Estado, lligall 3.032-2

⁹ Carta amb data de 22 de febrer de 1822 (AHN, Estado, lligall 5.227).

¹⁰ Carta amb data de 21 de maig de 1822 (AHN, Estado, lligall 5.227).

¹¹ Carta amb data de 16 de març de 1822 (AHN, Estado, lligall 5.227).

¹² Cartes de 5 de febrer i 1 d’abril de 1822 (AHN, Estado, lligall 3.032-2).

¹³ “Memoria leída a las Cortes por el Sr. Secretario del Despacho de Estado”, DSC, 1822, pàg.77-79, apèndix 1 a la sessió 8 de 3 de març.

frontera un cordón militar de sanidad, que aunque ha ocasionado algunas trabas a las comunicaciones y relaciones mercantiles entre ambos países, no daba margen para fundar reclamaciones, considerando el derecho que asiste a cada Nación de atender antes de todo a su propia conservación. Parecía natural que se habiese levantado el cordón cuando se supo que había cesado el contagio; pero no habiéndose verificado así, tal vez por durar todavía su recelo o temor a que se reprodujese, se han hecho varias reclamaciones sobre el particular al Gobierno francés.”

Fins i tot, no es mostrava cap reprovació vers el govern francès per l'acolliment que donava a les partides reialistes, tot i que:

“También ha ordenado el Rey a su ministro en Francia que manifieste al Gobierno de S.M. Cristianísima que es pera que no se suministrarán socorros a los facciosos refugiados en aquel país, y que tomará las medidas oportunas de precaución para impedir que se introduzcan en España armas o pertrechos de guerra de cualquiera especie, destinados a proveer a los sediciosos. El abuso que han hecho y hacen algunos periódicos franceses de la libertad de imprenta para atacar nuestras sabias instituciones y dar una idea desfavorable de los asuntos de España, ha sido igualmente objeto de reclamaciones al Gobierno francés.”

L'oposició liberal francesa continuà denunciant al parlament el veritable paper polític que complia el cordó sanitari, en paraules del general Roy a la sessió del 19 de març: *“La España dice que nuestro gobierno ayudaba sus emigrados; que los lazaretos de los Pirineos Occidentales no sirven sino para facilitar la comunicación de los facciosos españoles con sus cómplices con Francia; y que los facciosos de Navarra, que se llaman ejército de la fe, reciben sueldo de mano de banqueros franceses.”*¹⁴ Aquest suport era evident des de començament d'any, com havien manifestat els Caps polítics de Catalunya, Navarra i el País Basc al secretari d'Estat, i això era el que denunciava un espanyol resident a París: *“algunos prófugos de la acción de Elizondo y otros puntos, hayan sido admitidos, socorridos y curados en Francia sin obstáculo y cuando los correos de gabinete y los viajeros procedentes de los pueblos más inmediatos, se hallan rigurosamente sujetos a la ley de cuarentena.”*¹⁵ Tot això davant la passivitat de l'ambaixador espanyol a París, malgrat les ordres del govern per tal que *“reclame de aquel gobierno la internación de los emigrados españoles que se hallaban en la frontera, y para que vigilase la conducta de aquel gabinete con respecto a España”*¹⁶. Com ha assenyalat Ramírez Arcas: *“¿Como era posible que de todas estas cosas semi-públicas [conspiracions dels emigrats a França] no tuviese conocimiento el gobierno? ¿Y como a pesar de ello se fijaba solo en perseguir a los exaltados, y contemporizar con los*

¹⁴ Carta del marquès de Casa Irujo (París, 23 de març de 1822) al secretari d'Estat (AHN, Estado, lligall 3.032-2).

¹⁵ Carta des de París amb data de 31 de gener de 1822 (AHN, Estado, lligall 3.032-2).

¹⁶ Cartes de 31 de gener i 9 de febrer de 1822 del Secretari d'Estat a l'ambaixador espanyol a París (AHN, Estado, lligall 3.032-2)-

retrogrados? Este es el arcano de aquellos tiempos.”¹⁷ Les tropes reialistes aprofitaren el suposat cordó sanitari per a escapolir-se de la persecució de la Milícia i per a disposar d’una reraguarda segura, com mostra la correspondència entre la policia i el prefecte de Perpinyà d’aquest any 1821¹⁸.

El cordó oferia una reraguarda segura a les activitats contrarevolucionàries dels espanyols, i s’inicià una veritable emigració silenciosa dels caps de la contrarevolució l’any 1821. Com ha assenyalat el marquès de Miraflores, a finals de juny de 1821:

*“Los baños de Bañeras [de Luchon] en este verano estuvieron muy concurridos de personas fugadas, todas sedientas de conspirar para vengarse; y en París se trabajaba incesantemente y con actividad para destruir el Edificio Constitucional por manejos secretos, que fomentaban la guerra civil en España, aprovechando no solo los intereses vejados del Clero y de algunos individuos, que producian descontento, sino también de la miseria pública, que prestaba brazos para obrar en la dirección que le diese la mano que les enseñase un pedazo de pan y una peseta.”*¹⁹

Eguía arribà a Baiona el 29 de juny, després de fugir del seu quarter de Durango la nit del 26 al 27, just abans de ser traslladat de quarter a les illes Balears, i després d’haver demanat permís al rei i amb l’ajuda del convent dels missioners evangèlics franciscans de Zarauz²⁰. Des d’allà, com ell mateix escrivia:

*“Se ocupó incesantemente en buscar medios de liberar a V.M. y a la Nación de la esclavitud en que se hallaban, y aún que la empresa era grande, ningún respeto fue suficiente a calmar las primeras impresiones que había recibido, ni lo abanzado de su edad [70 anys], ni la falta de fuerzas físicas, ni la escasez de recursos para comenzar a ejecutar su resolución; de todo esto se olvidó, y trató solo de ponerla en obra, principiando por abrir correspondencia con varias Cortes extranjeras, a las que envió comisionados, varios oficiales, y despacho correos a París, Roma, Nápoles y posteriormente a Verona. Puso en movimiento cuantos resortes podrían contribuir a sus deseos siempre fijos en restituir a V.M. la Soberanía de que había sido despojado violentamente. Estableció comunicación también con Madrid por medio de D. Antonio Ugarte, tanto para conocimiento de V.M. en sus operaciones, como para impetrar su aprobación Soberana, y los fondos que pudiesen remitirme para el levantamiento de las distintas provincias que se propuso insurreccionar, cuya operación interesante tenía por objeto acreditar a las Potencias extranjeras que la Nación Española resistía sugetarse a las instituciones revolucionarias que estaban en oposición con sus intereses verdaderos, y que se esforzaba en hacerlas desaparecer para que V.M. la gobernase por sus antiguas y sabias leyes, sin mezcla alguna de democracia que minase su autoridad Soberana, y para poder subvenir a los demás gastos necesarios como eran los de mantener continuamente sus relaciones con las Cortes extranjeras y otros puntos.”*²¹

¹⁷ RAMÍREZ ARCAS: *Vindicación...*, pàg.187-222, per l’activitat dels contrarevolucionaris a França, i pàg.190 per la cita. Encara a la pàg.192 acusava al govern de “entablar una reacció violenta contra los liberales, entorpeciendo en todas partes las operaciones militares contra los facciosos y castigando a los que creían pertenecer a las sociedades de comuneros o masones; y de aquí nació la reanimación de los absolutistas”.

¹⁸ Servada a l’ADPO, lligall 4MP-151.

¹⁹ MIRAFLORES: *Apuntes...*, pàg.99-100.

²⁰ Exposició d’Eguía al rei amb data de 1 de desembre de 1823 (APR, “PRFVII”, vol.24, fol.49-50).

²¹ Exposició d’Eguía al rei amb data de 1 de desembre de 1823 (APR, “PRFVII”, t.24, fol.15-17). No explica Eguía aquí les seves bones relacions amb una “pastelera” de Baiona on estava acollit.

El mes d'octubre Eguía (des de Baiona)²² demanà a Mataflorida que s'estava a Tolosa que redactés un manifest sobre la Constitució i els seus defectes que havia d'imprimir-se a París de forma anònima per fer-lo circular per Espanya i entre les potències. Per això calia que “*fuese en idioma Español y francés, [...], poniendo en él las notas de prueba necesarias para el mayor convencimiento.*”²³ Mataflorida, tot i que les seves relacions amb Eguía ja no eren massa bones, hi accedí i a començaments de 1822 el manifest ja estava redactat, però no arribà a París perquè Eguía estava sense fons²⁴. Sembla que la persona que proposà de fer el manifest i el gestionà a París fou José Morejón (oficial de la secretaria de Guerra) que es feia passar per comissionat del rei a París²⁵, però Mataflorida l'acusava de ser, junt a Antonio Calderón (Fiscal del Consell d'Índies), Saldaña, i Erro, simples instruments a sou del ministre Villèle per intentar reformar la Constitució i mantenir el sistema representatiu a Espanya²⁶. Durant el mes de febrer de 1822 Morejón intentà que Mataflorida col·laborés en el seu projecte de “*formar una Constitución, o modificar la de Cádiz para España*”, però que Mataflorida s'hi negà²⁷. Per aquest motiu, segons Mataflorida, Morejón hauria aturat la publicació de l'esmentat manifest, i per això el publicà amb els seus diners el marquès amb el títol de “*Manifiesto que los amantes de la Monarquía hacen a la Nación Española*”. Quan s'instal·là la Regència però, Morejón canvià de posició i la reconegué, manifestant-se en

²² Una visió força crítica de l'activitat contrarevolucionària d'Eguía a Baiona la podem trobar a la novel·la de Benito PÉREZ GALDOS: Los cien mil hijos de San Luis, Madrid (utilitzem la edició de 1961): “*El Gobierno francés concedió a Eguía algunos millones, de los cuales podría dar cuenta si viviese la hermosa pastelera. Dios me perdone el mal juicio; pero casi podría jurar que de aquel dinero, solo algunas sumas insignificantes pasaron a manos de los pobres guerrilleros, tan bravos como desinteresados, que desnudos, descalzos y hambrientos, levantaban el glorioso estandarte de la fe y de la monarquía en las montañas de Navarra o de Cataluña*”, pàg.8-9.

²³ Cartes d'Eguía amb data de 9 i 20 d'octubre, 6 de novembre, 3 de desembre de 1821 i 10 de gener de 1822, i resposta de Mataflorida amb data de 16 d'octubre (“*Indice de los papeles del Archivo de la Regencia de Urgel*”, lligall 1, al vol.77, fol.134-180 -fol.134 per aquesta qüestió- dels “PRFVII” de l'APR).

²⁴ Cartes d'Eguía amb data de 22 i 27 de gener i 6 i 14 de febrer de 1822 (“*Indice...*”, fol.135).

²⁵ Nota biogràfica a DBTL, pàg.450. Vegeu-ne un retrat literari a PÉREZ GALDOS: Los cien mil hijos.... També RAMÍREZ ARCAS: Vindicación..., pàg.188-189.

²⁶ Un resum de la correspondència i l'opinió de Mataflorida respecte de Antonio Calderón i José Morejón al lligall 4, del “*Indice...*”, fol.138-140. Mataflorida acusa també a Ugarte d'estar darrera aquests plantejaments (“*Indice...*”, fol.142v.) BAYO: Historia..., II, pàg.289, dirà que “*los agentes elegidos por Fernando para llevar a cabo las conspiraciones desde la vecina Francia van a aparecer en escena, divididos, trabajados por sus propias pasiones, llenos de debilidades, de miseria, de crueldad, y sin poder entenderse ni aun en medio de los peligros y de la desgracia*”, i afegirà (pàg.297-299) que Calderón acceptà la proposta de preparar una modificació de la Constitució (dues cambres i vet absolut del monarca), mentre Mataflorida s'hi negà en rodó, tot i que sembla que aquesta era l'opció del rei a mitjan 1822. Vegeu també RAMÍREZ ARCAS: Vindicación..., pàg.188-190.

²⁷ Cartes de Morejón a Mataflorida amb dates de 9, 12 i 14 de febrer i 1 de març de 1822 (“*Indice...*”, lligall 4, fol.139-140).

contra de:

*“Las maquinaciones de Españoles hipócritas que deseando desaparezcan para siempre las antiguas y sabias leyes del reyno, solicitan desde fuera de él haya entre el Trono y sus encarnizados enemigos una transacción que salvándolos ahora de la terrible crisis que los amenaza, les proporcione más adelante el término de su obra criminal.”*²⁸

La manca de recursos d'Eguía paralitzà la contrarevolució i contribuï a augmentar les divergències entre els seus dirigents a Baiona: Eguía, Mataflorida, Podio, Núñez Abreu, Morejón, Calderón. Mataflorida comunicà a Eguía que *“en Perpiñán había un catalán [Domènec de Caralt] que deseaba levantar un Regimiento si se le concedían las condiciones que deseaba.”*²⁹ Malgrat tot el rei, amb data de 19 de febrer de 1822, manifestà a Eguía el seu reconeixement: *“manifestándole lo satisfecho que se hallaba de su conducta y mandándole continuase trabajando hasta el logro completo de su empresa.”*³⁰ Però l'actitud d'Eguía i la imprudència amb què realitzava els seus actes era criticada per Mataflorida:

*“La imprudencia con que todo se conducía, y que la publicidad había de producir el efecto de comprometer a S.M. el Señor Fernando 7º, mayormente sabiendo que Eguía se hallaba en el peor estado de capacidad; que los que le rodeaban no pensaban como verdaderos Realistas; que no querían emplear el dinero en la defensa de la justa causa, y que Eguía alojado en un pequeño cuarto de una Pastelería de Bayona, no quería dar audiencia a ninguno que fuese delante de la pastelera, muger muy a propósito para publicarlo todo; porque le habían hecho creer que en los gritos de esta muger en cualquier apuro le salvarían de un veneno o de un puñal con que le habían amenazado; y así el Marqués receló siempre el buen éxito de las operaciones de Eguía, y marchó siempre con mucha detención en sus contestaciones.”*³¹

El govern francès arribà a la mateixa conclusió que Mataflorida, és a dir que Eguía era una completa nul·litat per a dirigir la contrarevolució, segons el bescompte de Boisset que hi mantenia relació, i a més que s'havia gastat sense cap efectivitat els milions que rebé per a la contrarevolució. El mes d'abril el govern francès es dirigí a Mataflorida, a través del seu secretari Balmaseda, perquè dirigís la contrarevolució³². Mataflorida exposà el seu pla d'instal·lar una Regència que *“fue aprobado con aplauso por el*

²⁸ Carta de Morejón a Mataflorida reconeixent la Regència amb data de 4 de setembre de 1822 (“Indice...”, lligall 4, fol.140).

²⁹ Cartes de Mataflorida a Eguía amb data de 25 de gener de 1822 (“Indice...”, fol.135). Vegeu també ESPOSICIÓN que hacen al Rey N.S. el barón de Canellas, D. Francisco Soler, Canónigo de Tortosa y el Coronel D. Domingo de Caralt, vocales que fueron de la Junta Superior Provincial del principado de Cataluña, y el primero su Vicepresidente, para enterarle de las principales ocurrencias acaecidas en dicho Principado desde el levantamiento del partido Realista, hasta la entrada de los ejércitos aliados, Madrid, Imprenta de Eusebio Aguado, 1824 (BPR: III/6481), pàg.3-4.

³⁰ Segons Eguía, la carta reservada del rei li fou tramesa pel seu fill, Francisco Agustín de Eguía que era agent secret de Ferran VII (Exposició d'Eguía al rei amb data de 1 de desembre de 1823 (APR, “PRFVII”, t.24, fol.17).

³¹ “Indice...”, fol.136v.-137.

³² La correspondència referida a aquesta qüestió al lligall 5 del “Indice...”, fol.140v-143.

Ministerio, que, según se ve por la correspondencia de Balmaseda, daba siempre esperanza de los fondos necesarios para su ejecución.”³³ Tot i això al mes de maig, i davant la tossuderia de Mataflorida de no acceptar cap reforma, el govern francès també començà a passar d’ell. Per compensar la desatenció del govern francès, Mataflorida intentà mantenir línies obertes amb les altres potències absolutistes, mitjançant una correspondència que s’inicià el mes de novembre de 1821 amb una carta a l’emperador rus per desfer l’acusació que havia fet Cea Bermúdez que la revolució s’havia produït per culpa del comportament del rei en el període 1814-1820³⁴.

Fou en els mesos d’abril i maig quan sembla que Eguía, per intentar sortir del seu aïllament, s’apuntà a la suposada alternativa donada pel congrés de Laybach, amb el vist-i-plau francès, d’elaborar una nova Constitució per Espanya. Tal i com assenyala Balmaseda a Mataflorida “*se descubre que también Eguía entraba con Saldaña, Morejón y otros de este ministerio en el plan de dar a España una Constitución a similitud de la de Francia*”³⁵. Mataflorida acusà Eguía i els altres dirigents ultres de Baiona de malgastar fins a dotze milions de rals en un pla que consistia en “*dar a España una Constitución a similitud de la de Francia*” i que tenia el seu centre en la persona de Fernán Núñez “*íntimo amigo del Conde de Toreno*”, segons Mataflorida³⁶.

Eguía, per tal de recuperar el protagonisme de la contrarevolució, ideà un pla que consistia en impulsar un aixecament massiu a les províncies i obligar a la tropa a sortir de Madrid, moment que aprofitarien unes partides reialistes per agafar el Rei i portar-lo a Pamplona o a França. Per a realitzar aquest pla, del qual havia estat informat el rei, calia que Eguía comptés amb la col·laboració del govern francès, que havia de posar “*ocho o diez mil hombres que se pongan a disposición de Eguía*”, i que aquest aconseguís d’iniciar un aixecament que hauria de comptar amb la col·laboració de la població espanyola, una col·laboració que es donava per feta perquè:

“Se halla dispuesta a recibir el cambio porque la experiencia de dos años, les ha desengañado que la Constitución es la ruina de la Nación, pues en este corto tiempo han perdido las Américas; han arruinado las artes, la agricultura y el Comercio; han gravado y arruinado a la Nación con empréstitos de cerca de un millón de millones de reales, sin saber en que los han invertido, ni las cuantiosas contribuciones que han sacado; han perdido el Crédito Público, porque a nadie cumplen lo prometido, y todo se consume entre músicos y danzantes, y a nadie pagan sino a la tropa por miedo. Los artesanos no tienen trabajo. Los

³³ Cartes de Balmaseda a Mataflorida amb dates de 8, 10 i 11 d’abril de 1822 (“Índice...”, fol.141).

³⁴ Un comentari sobre aquesta correspondència al lligall 9 del “Índice...”, fol.155v.-158.

³⁵ Carta de Balmaseda a Mataflorida amb data d’1 de maig de 1822 (“Índice...”, fol.141v-142).

³⁶ “Índice...”, lligall 8, fol144v.).

*Labradores perece. En fin todo está dispuesto para recibir el cambio, y no hay provincia en donde no exista una gran guerrilla de Patriotas realistas derribando Lápidas cada día.*³⁷

Afegia el pla que aquestes partides dificultarien que l'exèrcit liberal pogués reunir forces en uns punts concrets i abandonar alguna província “*por temor de que no se levante, y como en todo el Reyno no llega el Ejército a treinta mil hombres.*” Per això pensava que, reunint tant sols vuit o deu mil homes comandats per Eguía i que actuessin com a punt de suport, era possible provocar un aixecament general a favor del rei: “*porque entonces obrarán las guerrillas con más actividad, y los Pueblos sacudirán el yugo que pueden soportar, tan pronto como sepan que tienen este punto de apoyo que llame la atención a la única fuerza que puedan reunir. Entonces verá V. como la mayor parte del Ejército toma el partido del Rey, pues hay bastantes pruebas para creerlo.*”

El pla d'Eguía fou radicalment criticat per Mataflorida l'abril de 1822³⁸, començant pel seu planejador, Eguía, a qui acusava de la reforma de l'exèrcit que va fer quan era ministre de guerra i que fou “*la causa primera de los acontecimientos de los primeros días del año de 1820 en la Isla*”. També l'acusava de que, com a diputat, havia protegit els liberals, i de no tenir cap prestigi a l'interior del país. Afegia que arrossegava un seguit de problemes físics que l'inutilitzaven com a dirigent reialista, ja que era vell i estava malalt. Entrant a la crítica concreta del pla d'Eguía, Mataflorida assenyalava que el rei difícilment fugiria, ja que no ho havia fet el 1808 de Baiona o de Valençay, ni el 1820 de Madrid, perquè “*Fernando tienen gravada en su imaginación que la causa de la muerte de Luis 16 fue por haber sido sorprendido en su fuga*”, i la fuga fou també el pretext que s'utilitzà per carregar-se al rei d'Anglaterra, Carles I. Afegia que “*Fernando es sumamente cobarde e irresoluto por carácter*”. La crítica del pla d'Eguía continuava assenyalant un seguit de problemes logístics, i que “*en cada pueblo hay más numero de revolucionarios que parece*” i que “*los pueblos siempre han estado apáticos y no nacieron sino para obedecer al que les de palos*”. Per tot plegat deia:

*“Si las efervescencia de las provincias no es de corazón, sino impulsada de algunos pagos, no necesitan ellos mover la fuerza de Madrid, para apaciguarla en otras provincias porque en cada una de ellas tienen tropas de línea y muchas auxiliares de las milicias urbanas con las que para pacificar cada pueblo alborotado o guerrilla que se presente. [...].
Las partidas no tienen la opinión de la nación, se componen la mayor parte de la hez de los pueblos, de los hombres más indecentes e inmorales, y desde el año 1808 no les han visto más que cometer robos y asesinatos por todas las poblaciones.”*

³⁷ Carta de 16 de febrer de 1822 (AHN, Estado, lligall 2.579).

³⁸ “Dictamen sobre el plan del General Eguía y defectos que ofrece su ejecución para el buen éxito de la empresa. Burdeos, 1 abril 1822” (“Indice...”, IV)

És interessant de destacar que per Mataflorida la presència del rei a Madrid afavoria la contrarevolució: *“no nos cansemos, la permanencia de Fernando en Madrid, su humillación y sus ultrages mantienen la división de opiniones, sostienen el partido realista y proporciona la raíz de la contrarrevolución y las esperanzas del remedio.”*

Criticat el pla d'Eguía, Mataflorida passava a explicar el seu. Aquest pla partia de dos principis que hauria oblidat Eguía al presentar un pla unificat: la diversitat dels regnes d'Espanya *“las provincias de España formaron Reynos aislados, tienen costumbres y carácter diferente, y el lenguaje que una sirve en otras no es conducente, sus intereses son distintos, su poca industria no tiene uniformidad, su genio también es diverso”*-, i el paper que haurien jugat els anglesos en la proclamació i manteniment del sistema liberal: *“la revolución de España ha sido promovida por los ingleses”* que voldrien la independència de les colònies i el comerç exclusiu, com havien demanat el 1819, tal i com prova, segons Mataflorida, que un dels objectius de la revolució fos la independència americana³⁹. Per tot plegat *“la contrarrevolución tiene igualmente que chocar contra el interés y astucia de los Ingleses y contra el interés de esta Secta, que en parte tiene conseguido ya su fin en España”*. Mataflorida assenyalava els passos a seguir per a la contrarevolució. Primer, davant els intents dels liberals de prescindir del rei i crear una Regència:

“El modo de contrariar este plan con ventaja, es establecer otra Regencia a nombre del Rey cautivo, declarando sus funciones soberanas hasta que se halle en libertad, lo que tiene varias ventajas: la una, que no sacan partido de tener al rey preso; lo otro, que no teniendo ellos la opinión pública, siendo el pueblo amante de la novedad y reuniendo esta opinión los que se pongan al frente de la Regencia ha de inclinarse la balanza a favor de los nuevos que se presenten, y por consecuencia contrario a los liberales, y lo otro que aunque el partido del Rey es el mayor, y pequeño el de los liberales, se consigue que chocando dos autoridades con representación igual, tenga que salir el pueblo de su apatía y declare por fuerza su verdadera opinión y sentimientos.”

El segon era aconseguir el suport de les potències absolutistes:

“Formando la nueva Regencia con personas que posean la opinión pública en favor de su Rey, de su Religión y de su Patria, y formada a solicitud de los Pueblos como dirá su proclama, hay una representación bastante para pedir el auxilio de otras potencias y que estas tengan un pretexto justo para darlo a un Gobierno nuevo, [...]; y bien den el auxilio en público o en secreto, siempre tienen un motivo para contestar a cualquiera que lo recon venga.”

El tercer era la propaganda. Per una banda un manifest anònim per desprestigiar els liberals, i per l'altra un manifest de la Regència anunciant la seva instal·lació *“declarando la nulidad de todo lo hecho desde el nueve de Marzo de 1820”*, instant i premiant la deserció dels oficials de l'exèrcit i *“ofreciendo sobretudo a la Nación reducir las contribuciones al mínimum”*.

Afegia Mataflorida en aquest apartat *“igualmente se circularán proclamas particulares de cada Provincia recordándoles sus deberes y alguna heroicidad particular para inflamarlas a un tiempo y que se reúnan bajo la dirección de la Regencia”*, i que *“desde el mismo día que se publique la Regencia no cese de espedir papeles que mantenga el espíritu público; para lo cual conviene tener una prensa que en este país no se ha hallado”*. El quart era la formació *“en cada Provincia de una Junta egecutora que se entienda inmediatamente con los comandantes de las armas para franquearles los auxilios y comunicarles las órdenes de la Regencia celando su cumplimiento”*. L’objectiu principal d’aquestes Juntes seria conquerir alguna plaça forta *“valiéndose para ello del soborno, la intriga o por la fuerza si es menester”*, per tal que *“se pueda organizar con tranquilidad las tropas o gentes que se reúnan y tener una retirada, una protección”*. El cinquè punt era que la Regència hauria de disposar d’un *“sitio seguro, porque al momento que se disperse o perezca todo acaba”*, i intentar agafar Madrid des de la Manxa i des del Nord per obligar els liberals a deixar en llibertat el rei. Acabava Mataflorida manifestant que *“para esto se necesita dinero, [...] sin lo que nada se hace; armas y municiones que también es dinero; y un pase secreto disimulado de la frontera de Francia para seis u ocho personas, y de este modo se realizará la contrarrevolución aún sin ser preciso usar de la protección de las tropas francesas.”* Però matisava que no calia dir res a Eguía, perquè ho xerrava tot, i que calia que els liberals pensessin que es duria a terme el pla d’Eguía, ja que d’aquesta manera es protegia el pla de Mataflorida. Per últim, Mataflorida es mostrava totalment contrari a la participació directa de l’exèrcit francès mitjançant una invasió a Espanya, perquè pensava que això donaria ales als jacobins francesos per fer una revolució a França, i uniria als espanyols contra els francesos⁴⁰.

³⁹ MIRAFLORES: *Apuntes...*, pàg.54-55, ha destacat el paper dels “americanos” (diputats representants de les colònies) a les Corts, sobretot en el seu suport als grups més exaltats.

⁴⁰ Informació recollida a l’AMAE, “correspondance politique. Espagne”, vol.717, fol.190-195, que aplega una relació de la correspondència de Regència d’Urgell. Aquesta relació és un resum de la que conté el “Indice de los papeles del Archivo de la Regencia de Urgel”, servat a l’APR, “PRFVII”, vol72, fol.134-180.

VI.2 ELS PRIMERS AIXECAMENTS REIALISTES

VI.2.1 De Burgos a Salvatierra, primavera de 1821

L'oposició absolutista al nou règim fou present des del seu inici com ja hem vist, però l'any 1821 va adquirir noves forces com demostren els aixecaments d'algunes partides a diverses províncies. Com assenyalava l'anònim reialista JMR:

*"Hubo alzamientos en Galicia, los hubo en Navarra, en Burgos y en otras partes. Más sea por falta de unión de los sublevados, o por la actividad de los constitucionales en sofocarlos, o lo que parece más cierto porque los pueblos no habían experimentado todavía los horriblos efectos de aquel sistema anárquico, fueron siempre vencidos, desbaratados sus planes y gran parte de los que los dirigían exterminados."*⁴¹

Podem resseguir aquests incidents a partir de l'informe que presentà a les Corts a començaments de març de 1822 el Secretari de Guerra⁴². A Castella i la Manxa es començà a formar el mes de gener de 1821 la partida del Manuel Hernández "el Abuelo" que disposava de diners per reclutar homes i cavalls, i que anava acompanyat d'un personatge que es creia que era empleat a Palau (Alberca i Sant Climent, San Martín de la Vega, Cienpozuelos, Sigüenza)⁴³. A Castella i Lleó hi havia partides reialistes: a Lleó des de mitjan mes de novembre de 1820; a Burgos i Palència des de mitjans de desembre, i a començaments de febrer de 1821 a la vall de Lièbana⁴⁴. A Àvila a començaments de novembre de 1820 es revoltaren alguns soldats i caporals contra els oficials del regiment de Borbó, formant part d'una conspiració més àmplia encapçalada pel guerriller Gregorio Morales, que disposava de diners amb els quals prometia de pagar vuit rals diaris als que s'hi enrolessin. Aquesta partida davant la persecució es retirà cap a Extremadura i després a Portugal. Als voltants de Zamora es formà una altra partida a començaments de març, dirigida pels capitans retirats Lorenzo Aguilar i José Pérez, que es dedicava a trencar les plaques de la Constitució, amb la reraguarda a Portugal i amb el suport de gent de Ciudad Rodrigo i Toro, que també feia córrer molts diners. A Medina del Campo

⁴¹ J.M.R.: *Memorias...*, I, pàg.3.

⁴² "Breve relación de los expedientes relativos a las conmociones ocurridas en las diferentes Provincias de la Península desde el mes de noviembre del año próximo pasado de 1820 que existen en la espresada mesa y su estado actual", amb data de 15 de març de 1821 (ACD, lligall 44, expedient 167).

⁴³ Vegeu Juan DIAZ-PINTADO: "Reacción absolutista y desórdenes en La Mancha (1814-1822)", dins *Cuadernos de Historia Contemporánea*, num.16 (1994), pàg.35-63 (pàg.55-62 per aquesta qüestió), i *Revolución liberal y neoabsolutismo en La Mancha (1820-1833)*. Manuel Adame, el Locho, Ciudad real, 1998, pàg.103-174.

els liberals eren insultats sovint. A Madrid el 5 de febrer de 1821 els guàrdies reials atacaren un grup de madrilenys que cridaven “*Rey Constitucional*” a la sortida a passeig del rei, cosa que motivà la resposta de la MNV i de la gent en contra d’aquest cos⁴⁵. Incident que portà a Juan Manuel Munarriz, Cap Polític de Catalunya, a publicar un ban manifestant que “*en vano una facción enemiga pertinaz de la prosperidad nacional, de la seguridad del trono, y de la pureza de la Santa Religión profanada y desgarrada por el sórdido interés y el orgullo de esta gavilla fratricida.*”⁴⁶

A Astúries es formà una partida a finals de novembre de 1820, a Santullano, que es limitava a interceptar els correus. A Andalusia una partida es dedicava a robar el correu a Ecija el mes de novembre; a la serra de Ronda començaven a aparèixer pasquins reialistes i, a començaments de gener, a Grazalena i a Granada. A Aragó la nit de final d’any de 1820 s’arrestà algunes personalitats, entre elles el marquès de Lazán, implicades en temptatives sedicioses⁴⁷; a Galícia el mes de desembre estava organitzada una important trama contrarevolucionària amb suports a Portugal i a la ciutat d’Orense, que comptava amb uns quatre-cents homes, capitanejats per Manuel de Castro, ex-capità del regiment de Tuy⁴⁸. Al País Valencià els incidents del mes de novembre foren de caire radical, i el poble demanà que foragitessin el bisbe, que s’havia adreçat a les Corts, i demanava la presó per Elio, i el mes de març es produïren els incidents d’Alcoi ja esmentats. A Navarra es produeixen incidents a Pamplona a finals de gener entre els estudiants del seminari i la tropa⁴⁹. Al País Basc, a mitjan mes de novembre, una partida

⁴⁴ Sobre el reialisme a Cantàbria i Astúries els anys 1820 i 1821 vegeu Vicente FERNÁNDEZ BENÍTEZ: *Carlismo y rebeldía campesina*, Madrid, 1988, pàg.4-10, en el qual destaca el paper del clergat i la influència del reialisme basc i castellà.

⁴⁵ Segons l’ajuntament de Madrid, els incidents foren provocats i acusava els exaltats i les Societats Patriòtiques de fer el joc als ultres al acusar l’ajuntament (Exposició a les Corts amb data de 8 de març, *DSC*, 1821, t.I, pàg. 581-582, sessió 23, de 20 de març). Aquest incident és el que serví d’excusa al rei per a pronunciar les “*coletillas*” al discurs d’inauguració de la legislatura de 1821.

⁴⁶ Ban de 10 de març de 1821. Vegeu, també l’edicte de Gutiérrez de Terán amb data de 15 de febrer de 1821 sobre “*las ocurrencias del día 5 de este mes en Madrid, terminadas por la energía del Gobierno, y por el heroísmo y fidelidad de la guarnición, Milicia nacional y vecindario de la Corte*” (AHCM, lligall 61).

⁴⁷ Vegeu RÚJULA: *Contrarrevolució...*, pàg.67-71.

⁴⁸ Vegeu algunes notes sobre els aixecaments reialistes gallecs a BARREIRO: *Liberales...*, pàg.61-96, i MEIJIDE PARDO: *Contribución...*, pàg.48-51, 131-151 i 171-210.

⁴⁹ Sobre aquest fets les Corts emeteren un informe que deia: “*en dicha provincia se trató de extravíar el espíritu público so color de comparaciones injustas entre las libertades de sus antiguos fueros y las que la Constitución concede; que el foco de la discordia se hallaba al parecer en la capital; que los perversos ocultos atizadores procuraron difundir el veneno entre los hijos predilectos de la Patria, a quienes está especialmente encomendada su defensa; y que estas criminales maniobras, alentadas por algunas indiscreciones, produjeron las partidas de facciosos que han intentado combatir el sistema, y mancillar la reputación de su país natal.*” (*DSC*, ext. 1821-1822, t.III, pàg.1.963, sessió

capitanejada pel Comandant del resguard d'Àlaba, Juan Guergué, i pel rector de Foronda robava el correu als voltants de Vitòria, tot i que acabà refugiant-se a França⁵⁰; a finals de febrer de 1821 apareixia una nova partida integrada per paisans i clergat, capitanejada per l'oficial retirat Ignacio Aizquibel⁵¹; paral·lelament una altra comandada per Pedro Ramón Rubio i pel prevere Salazar⁵²; a Guipúscoa el més de març de 1821 es prenen mesures per evitar l'entrada des de França de les faccions capitanejades per Guergué⁵³.

Com podem comprovar els primers aixecaments reialistes (1820 - primavera de 1821) corresponen al nord i a l'oest peninsular (Galícia, Castella-Lleó, País Basc i Navarra). En canvi a Catalunya, a l'Aragó⁵⁴ i al País Valencià, no serà fins a finals de 1821 i, sobretot a la primavera de 1822, quan la contrarevolució prendrà un caire important amb la mobilització de nombroses partides⁵⁵. Tot i que es començaran a produir incidents seriosos al provocar aldarulls els realistes a diferents pobles per la tardor de 1821, com ara a Alforja, on Antoni Cabrer havia "*entonado por las calles de la villa de Alforja en la noche de uno de los primeros días del mes de octubre el año próximo pasado un cantar subversivo o provocativo a la inobservancia de la constitución política*"⁵⁶. I més o menys en les mateixes dates, un veí de Riudecols disparava contra un hisendat de Reus, presentant-se després a "*la aguardenteria de la*

120, de 23 de gener). El debat sobre com s'havia d'actuar contra els facciosos reincidents i els milicians passats de bàndol provocà un interessant debat a les Corts (pàg.1.964-1.970). Sobre el reialisme a Navarra es imprescindible la consulta de RÍO ALDAZ: Orígenes..., especialment pàg.39-79 per aquesta qüestió. Vegeu també Luis del CAMPO: "Pamplona, tres lustros de su historia (1808-1823)", dins Príncipe de Viana, XLII (1981), núm.163, pàg.495-559.

⁵⁰ Per aquest aixecament vegeu MONTOYA: La intervención..., pàg.71-88.

⁵¹ Vegeu LLANOS ARAMBURU: El Trienio..., pàg.258-306; MUTILOA: Guipúzcoa..., pàg.287, i RUBIO: Revolución..., pàg.25-27.

⁵² Sobre aquest aixecament vegeu Pio de MONTOYA: La intervención del clero vasco en las contiendas civiles (1820-1823), San Sebastián, 1971, pàg.71-81.

⁵³ Per aquest aixecament vegeu MONTOYA: La intervención..., pàg.119-160, i LLANOS: "El trienio...", pàg.183-185.

⁵⁴ Vegeu RÚJULA: Contrarrevolución..., pàg.71-84.

⁵⁵ El marquès de MIRAFLORES: Apuntes..., pàg.IX-X, també ha destacat força la unió de les potències absolutistes amb els contrarevolucionaris espanyols: "*Todos los Soberanos, tanto de la dinastía Austriaca, como de la Casa de Borbón, incluso el rey Fernando VII, estuvieron siempre en aquella línea política; es decir, unidos al Clero y al Bajo pueblo, y de consiguiente, todo lo que pudo hacerse en contra fue transitorio, y no pudo por tanto ser sólido: la alianza del TRONO, del PUEBLO, y del CLERO no podía ser vencida por ninguna fuerza ni por ninguna combinación; el triunfo de esta liga poderosa sobre las Aristocracias, sobre la clase media, y la clase industrial y fabril, debía necesariamente durar cuanto durase su unión, y esta no podía ser desecha sino por la creación de nuevos intereses que causasen la separación de las clases federadas*".

⁵⁶ Diana constitucional, política y mercantil de la villa de Reus, núm.6 i 7, de 14 i 16 d'abril de 1822, pàg.4 i 1. El primer fou condemnat a quatre mesos de presó o multa de 50 duros, i el segon a sis anys de presidi a Àfrica. Vegeu per aquest poble Francesc CORTIELLA i Pere ANGUERA: Història d'Alforja, Alforja, 1986, especialment les pàg.180-187.

misma villa con una escopeta en la mano, y permanecido en aquel sitio por largo rato, profiriendo espresiones indecentes subversivas y sediciosas contra la constitución politica que afortunadamente nos rige, é induciendo y amenazando con dicha arma a los circunstantes a que profiriesen iguales expresiones.” Tenim altres notícies indirectes que ens permeten afirmar que, tot i que minses, també a Catalunya s’havien posat en marxa petites partides reialistes, com demostra l’exposició del Capità general i el dictamen del Tribunal de guerra i marina sobre la causa endegada contra Domènec Cartellà per “*complicidad con una gavilla de facinerosos*”, presentades a les Corts a mitjan mes de març de 1821⁵⁷. Per altra banda, Miguel de Haro, governador militar de Tortosa, també s’adreçà a les Corts a finals de maig acusant el jutge de primera instància de Tortosa, Antonio Aniceto Sánchez, per la demora amb que tractava la causa contra el facciós Joaquim Juanós i la protecció que li donava l’Audiència, motiu pel qual exigia la seva dimissió⁵⁸.

El debat a les Corts sobre les mesures a prendre davant aquests moviments contrarevolucionaris començà amb el mateix inici de la segona legislatura. Miraflores definia així la situació del país en aquell moment:

*“El estado político debía prevenirles y hacerles pensar, que el principio atacado en Nápoles, acaso vendria a ser atacado en España, a pesar de las protestas diplomáticas ambiguas, y que siempre dejan latitud a aplicaciones arbitrarias. El estado interior del reyno presentaba una nueva oposición, que iba organizandose de dia en dia en contra del Gobierno, y cuyo fomento estaba sostenido por una clase poderosa y personas de influencia. El erario se veia abrumado con nuevas y pesadas cargas, al paso que los recursos no correspondian, ni con mucho, al valor que les habia designado el Ministro anterior de Hacienda [...]. Por otra parte la Administración pública no se organizaba, y los medios de recaudación no se perfeccionaban. Las pasiones agitadas por la ambición y por el espíritu de partido que se desencadenaba diariamente, aumentaba pretestos a los Anticonstitucionales, y con ellos fuerza efectiva.”*⁵⁹

Mentre es discutia sobre la contrarevolució de l’hivern de 1820-1821, a començaments d’abril arribaren a les Corts les primeres notícies de l’aixecament de Burgos, mitjançant un informe del Secretari d’Ultramar que assenyalava que:

*“El Gobierno habia tenido noticia por la Secretaría de Gobernación de la Península de los sucesos de Burgos, noticiándole el jefe político de aquella provincia haberse observado una reunión más o menos numerosa y más o menos sospechosa, pues se ignoraba todavía su entidad y objeto.”*⁶⁰

El Secretari informava que tant el cap polític de Burgos com el Capità General de Castella la Vella havien pres les mesures necessàries, i que seguidament ho faria el

⁵⁷ DSC, 1821, t.I, pàg. 406, sessió 14, d’11 de març.

⁵⁸ DSC, 1821, t.III, pàg. 1.792, sessió 86, de 24 de maig.

⁵⁹ MIRAFLORES: Apuntes..., pàg.91-92.

govern, però que no podien facilitar més informació a les Corts, ni en una sessió secreta.

Una informació que no va satisfer del tot al comte de Toreno, que preguntà al govern:

“Si los Sres. Secretarios del Despacho tenían algunos antecedentes, no digo de este movimiento de Burgos, sino sobre si había alguna trama oculta contra el sistema, y si se han tomado providencias para reprimirla, supuesto que hace días se nos dijo que no había que temer nada, que no tuviéramos cuidado.”

Però el govern, per boca del secretari d'Ultramar, contestà que no en sabia res. Precisament aquesta passivitat davant les trames ultres serà una de les causes principals de les mobilitzacions populars demanant la seva destitució a finals d'aquest any 1821:

“El Gobierno tiene noticia, más o menos circunstanciada, de que se piensa por alguno en conspiraciones, y dice al mismo tiempo que hay motivos para presumir que en alguna parte se podrá alterar la tranquilidad pública; pero de ningún modo conspiraciones en las que pudiera peligrar el sistema constitucional.”

El diputat Villanueva proposà d'accelerar les causes contra els facciosos al·legant que:

“La experiencia de las continuas convulsiones con que es agitada la Nación por los enemigos del sistema Constitucional; las crueles tentativas que se repiten, a pesar de las providencias adoptadas hasta ahora por el Gobierno, excitan en los buenos españoles un clamor general para que sin pérdida de momento se adopten una vigorosa y enérgica medidas que enfrente a los facciosos y proporcione al Reino la paz y tranquilidad interior, minada por muchas partes con el único objeto de que no prospere, que se arruine, que desaparezca de nuestro suelo la Constitución de la Monarquía.”⁶¹

I un altre diputat, Palarea, insistia en el mateix:

“Desde el 10 de Marzo del año pasado, día de los asesinatos horrorosos de Cádiz, hasta el presente, se han fraguado multitud de conspiraciones en Burgos, Zaragoza, Tuy, Madrid, etc.; se han descubierto y aprehendido centenares de individuos comprometidos en ellas, agentes o primeros autores de las mismas, y hasta el día (exceptuando a un infeliz que cayó bajo la jurisdicción militar en Burgos) ninguno ha sufrido el castigo ejemplar que las leyes señalan a estos criminales; todos se hallan todavía impunes.”

Palarea culpava d'aquesta situació la multitud de llei aplicables, la multitud de processos i que les persones que havien d'aplicar eren les que continuaven del seu lloc des de 1814-1820. Per això el diputat Golfín proposava de procedir militarment contra els acusats de conspiració i que el govern pogués moure tropes lliurement sense haver de consultar les Corts⁶².

Tot just iniciat el debat sobre l'aixecament de Burgos arribaren a les Corts notícies de l'aixecament més important fins aquell moment, el que s'havia produït a la vila navarresa de Salvatierra, que els reialistes convertiren en plaça forta amb uns dos-

⁶⁰ DSC, 1821, t.II, pàg.870, sessió 37 de 3 d'abril.

⁶¹ DSC, 1821, t.II, pàg. 896-899, sessió 39, de 5 d'abril.

⁶² DSC, 1821, t.II, pàg. 964, sessió 42, de 8 d'abril.

cents homes, i que mobilitzà uns sis-cents homes a diversos pobles de la rodalia⁶³. Es tractava d'un dels intents més seriosos de la contrarevolució d'aquest any, dirigit pel Brigadier Eraso, l'advocat Gregorio Luzuriaga, l'escrivà Trifón Ortiz de Pinedo i el caporal José Uranga. Els rebels de Salvatierra foren ràpidament encerclats per la tropa i la Milícia i obligats a desplaçar-se cap a Guipúscoa, on foren derrotats el 24 d'abril per les dues companyies del regiment primer de Catalunya, entre Plasència i Durango, causant-los 25 morts i 70 presoners, que posteriorment arribaren fins al mig miler⁶⁴. Però malgrat això aconseguiren enrolar més gent, *“alucinar a los espíritus débiles, por cuyo medio y el empleo de la fuerza y del terror han conseguido acrecentar su número, comprometiendo la juventud de otros muchos pueblos en una empresa temeraria”*⁶⁵. Gorostiza assenyalava la importància de l'aixecament de Salvatierra, el primer de caire popular:

*“Varios chispazos en Vizcaya, Aragón y Navarra preludieron el alzamiento de Salvatierra, donde se vio por primera vez, pueblos levantados en masa contra sus leyes y fueros, capitaneados por sus párrocos, dirigidos por una junta subalterna, y animados por el fanatismo, luchar abiertamente contra las falanges constitucionales. [...] El indulto concedido por las Cortes a los alborotadores de Salvatierra y la translación de López Baños al mando de las provincias Vascongadas apresuró en seguida la rebelión de Navarra. Los indultados fueron los primeros que tomaron las armas.”*⁶⁶

En aquesta revolta es constatà l'important paper que havia jugat el clergat: *“se ha visto a los sacerdotes tomar las armas para combatir a una Patria que es con ellos tan generosa. Muchos han tomado un partido decidido para reducir a sus incautos feligreses, provocar la desolación y la muerte empleando en este horrible proyecto todos los medios que su carácter santo y una misión apostólica han puesto en sus manos”*. Motiu pel qual diversos diputats com Sancho, Romero Alpuente i Moreno

⁶³ Per aquest aixecament vegeu MONTOYA: *La intervención...*, pàg.91-118. Per aquest primers aixecaments, tot i que amb abundats errades cronològiques i de noms vegeu FERRER, TEJERA i ACEDO: *Historia...*, II, pàg.25-56, també COMELLAS: *Los realistas...*, pàg.40-60. Vegeu també la *Canción patriótica compuesta con ocasión del levantamiento y reducción de la villa de Salvatierra de Álava y otros pueblos*, Bilbao, Felipe Morales y Compañía, 1821 i Vitoria, Viuda de Larumbte e hijo, 1821 [un exemplar a l'arxiu del Museo Zumalakarregi, fons “Ayala” R3, f.4098].

⁶⁴ Vegeu el “Aviso Público” del Cap polític de Navarra comunicant la derrota dels reialistes a Salvatierra amb data de 27 d'abril de 1821 (AHMR, lligall 2.6.4.6). El ministeri notificà a les Corts la desarticulació dels facciosos de Salvatierra i una altra partida internada a Burgos el 10 de maig (DSC, 1821, t.II, pàg. 1.542, sessió 72). Vegeu la informació al DSC, 1821, t.II, pàg.1.243, sessió 56 de 24 d'abril, pàg.1.275-1.279, sessió 58 de 26 d'abril, pàg.1.295-1.297, sessió 59 de 27 d'abril, pàg.1.314, sessió 60 de 28 d'abril, i pàg.1.792, sessió 86 de 24 de maig. També la “Esposición leída a las Cortes por el Sr. Secretario de Estado y del Despacho de la Guerra”, DSC, 1822, pàg.113-134 (pàg.117 per aquesta qüestió), apèndix 2, a la sessió 9 de 4 de març.

⁶⁵ DSC, 1821, t.II, pàg.1.243, sessió 56, de 24 d'abril, i pàg.1.275-1.279, sessió 58 de 26 d'abril.

⁶⁶ GOROSTIZA: *Cataluña...*, pàg.24.

Guerra proposaren de prendre mesures contra el clergat⁶⁷. Alhora que els caps, oficials, sots-oficials i tropa del segon batalló de Catalunya manifestaven el seu “*deseo de ser empleados contra los enemigos de la Constitución*”⁶⁸. Mentre, Rafael de Riego, Capità general d’Aragó, envià a les Corts una proclama que havia dirigit a la guarnició de la ciutat demanant mesures contra els facciosos⁶⁹.

A començaments de maig, un cop esclafades les primeres revoltes de Burgos i Salvatierra, i mentre es produïen dos nous aixecaments a Benavente (Castella) i a Andalusia, capitanejat per Zaldivar⁷⁰, el comte de Toreno proposà de declarar l’estat de setge i donar poder a les autoritats militars “*en los pueblos o distritos de las provincias que permiten en su seno gavillas de facciosos*”, proposta que comptà amb el suport de Romero Alpuente i Moreno Guerra⁷¹. El ministre de la guerra continuava manifestant que tot estava sota control i que les partides que havien aparegut a Vitòria, Àlaba, Guipúscoa i Burgos havien estat dispersades per l’exèrcit, però Toreno insistí que les notícies “*prueban las ramificaciones que tenia ese plan en todos los puntos*”, i demanava mesures enèrgiques “*no solo para destruir a este facciosos, sino para impedir que otros se levanten.*”⁷² A finals de maig era el diputat Calatrava qui es dirigia a les Corts manifestant que mentre aquestes aprovaven l’amnistia pels facciosos, aquest tornaven a aixecar-se⁷³. Però al mateix temps, el diputat Gascó, amb el suport de Gareli, demanava de fer extensiva l’amnistia dels facciosos de Salvatierra i Burgos als altres casos, basant-se en que la majoria havien estat enganyats i seduïts per “*la miserable situación de muchos individuos que, o por carecer de su industria, o por no tener en que ocuparse, adoptan cualquier partido que les produzca la subsistencia, sin conocer a fondo los crímenes de que se hacen responsables*”⁷⁴.

No hi ha dubte que la creixent divisió entre els liberals facilità la represa de

⁶⁷ DSC, 1821, t.II, pàg.1.295-1.297, sessió 59, de 27 d’abril.

⁶⁸ DSC, 1821, t.III, pàg. 1.873, sessió 89, de 27 de maig.

⁶⁹ DSC, 1821, t.I, pàg. 604, sessió 25, de 22 de març.

⁷⁰ “*Exposición leída a las Cortes por el Sr. Secretario de Estado y del Despacho de la Guerra*”, DSC, 1822, pàg.113-134 (pàg.117 per aquesta qüestió), apèndix 2, a la sessió 9 de 4 de març. Vegeu BAYO: *Historia...*, II, pàg.232-235.

⁷¹ DSC, 1821, t.II, pàg. 1.374-1.375, sessió 64, de 2 de maig. Vegeu BLANCO VALDES: *Rev...*, pàg.504-506.

⁷² DSC, 1821, t.II, pàg. 1.398-1.399, sessió 65, de 3 de maig.

⁷³ DSC, 1821, t.III, pàg. 1.972-1.973, sessió 93, de 31 de maig.

⁷⁴ DSC, 1821, t.III, pàg. 1.958, sessió 92, de 30 de maig. Vegeu també el DICTAMEN de la Comisión Especial encargada de proponer medidas que deben adoptarse con motivo de la consulta hecha por el gobierno, sobre la dificultad de sujetar a juicio a todos los facciosos aprehendidos, Madrid,

l'activitat clarament contrarevolucionària de personatges molt lligats a l'absolutisme⁷⁵. Entre aquests destacaran Mataflorida i Eguía, que es disputaran la direcció. Mataflorida sempre reivindicarà que la seva actuació havia estat avalada pel rei, mitjançant tres missatges secrets, rebuts el 1821 (comminant-lo a organitzar la contrarevolució), 1822 (animant-lo a formar una Regència) i 1823 (confirmant-lo en la Regència). Així explica l'arribada del primer, a mitjan 1821:

“A este tiempo me llegó el encargo por Villar de trabajar un manifiesto a la nación española, y demás Potencias de Europa en que hiciese ver las miras a que la secta aspiraba, iniquidad con se había despojado a V.M. de sus derechos, la verdadera voluntad de la Nación, el interés de los Soberanos y demás clases del estado a sostener la legitimidad de los Tronos contra las máximas de los revolucionarios, y últimamente me hizo los encargos más estrechos para que tomase a mi cuidado la defensa de V.M. y de su Real familia hasta verle restituida la libertad, y en la plenitud de sus regalías. El fin era preparar el espíritu del Pueblo a recibir las ulteriores medidas. Acepté con gusto el encargo, trabajé el manifiesto bajo el referido título de los amantes de la Monarquía, lo imprimí a mi costa, lo hice circular con crecidos dispendios para todas las partes de Europa, lo dirigí a todos los Soberanos y Ministros con el mejor efecto hize internar inmensa parte de ejemplares en España, asegurándome muchos que cada uno de mis ejemplares causaba más estragos a la revolución que una batería de sien cañones, y por eso se apresuraban a recogerlos.”⁷⁶

La divisió de les classes dominants feia preveure que la situació política es decantaria cap a l'opció que aconseguís de mobilitzar les masses populars. Si els liberals es beneficiaren durant el primer any de l'expectació, en uns casos, i de la inhibició, en d'altres, de les masses pageses, posteriorment, el desenvolupament d'una política agrària liberal i capitalista sense concessions faria factible que un important sector de la pagesia es decantés cap a l'antiliberalisme⁷⁷. Alguns sectors de la pagesia començaven a estar descontents del nou règim i anaven passant de la indiferència amb què l'havien rebut, a l'oposició a determinades pràctiques, sobretot la tributària, tot i que l'oposició i el descontentament encara es canalitzaven per les vies legals, mitjançant recursos a les

Imprenta especial de la Cortes de Diego García Campoy, 1821 (ACD, lligall 8, expedient 18), en la qual proposaven combinar “*por un lado la justicia y por el otro la beneficencia*”.

⁷⁵ Serveixin com exemple les activitats d'atresorament de municions i pólvora a Figuerola, l'agost de 1821, instigats pel seu rector Josep Jover que s'havia negat a jurar la Constitució a Altafulla l'any 1820 (vegeu SANTESMASES: El segle XIX..., pàg.22).

⁷⁶ Carta de Mataflorida a Ferran VII amb data de 4 d'agost de 1824 (vol.22, fol.341-350 dels “PRFVII” de l'APR).

⁷⁷ Com assenyalava FONTANA: La revolució..., pàg.37: “*entre els legisladors de Madrid i les masses camperoles s'interposava un mur de malentesos i d'ignorància que les classes privilegiades es cuitaven prou de mantenir enlaire. Arribà així un moment que els diputats que, carregats de desconeixements i bones intencions, legislaven unes reformes tímides i moderades, que modificaven només la superfície del país i deixaven intacta la base econòmica i social de l'antic règim, hagueren de descobrir, sorpresos i adolorits, que la població rural no sols no els seguia amb entusiasme, com ells havien esperat, sinó que es posava al costat dels seus mateixos explotadors: els senyors, els grans propietaris, els usurers...*”. Una opinió semblant a la nostra referida al País Basc a RUBIO: Revolució..., pàg.22-29.

instàncies governatives.

Serà durant la primavera de 1821 quan la contrarevolució començarà a tenir un cert ressò popular, encara que molt localitzat, com demostra l'aparició de les primeres partides reialistes de certa entitat a Castella, Catalunya, Navarra i el País Basc⁷⁸. A Castella farà la seva aparició Jerónimo Merino al capdavant d'uns tres-cents homes a la província de Burgos i al crit de "*Religión, rey y representación nacional según S.M. lo decrete es muestra divisa y la voluntad unánime de toda la nación*"⁷⁹. El diputat català Quintana demanà a les Corts mesures contra els assessors del rei: "*constándome que estos desórdenes por desgracia han sido originados por los consejeros de S.M. y constándome, aunque extrajudicialmente, que muchos de ellos, si no todos, son empleados de la Real Casa*"⁸⁰. La implicació directa del rei obligà a que es publicqués una Reial Ordre per desmarcar públicament (que no pas realment) al rei dels plans contrarevolucionaris: "*había tenido noticia con indignación de haber esparcido el facciosos cura Merino una proclama subversiva, en la que intenta desacreditar los sentimientos de que se halla animado S.M. en favor de la Constitución*". La Reial Ordre fou ràpidament circulada als pobles de Catalunya pel Cap polític:

*"A fin de que con esta declaración del rey, que no era necesaria para que los habitantes del país de la libertad recibiesen con indignación y desprecio los papeles incendiarios que circulan los trastornadores del orden, se convezan todos más y más de que los infames que han osado profanar el augusto nombre de S.M. invocándolo con sus inmundos labios para levantar el negro pendón del asesinato, del incendio y de la desolación, son unos miserables impostores, que tratan, aunque en vano, de restablecer el reinado de los abusos de que vivian a costa de la sangre de las clases más útiles de la sociedad."*⁸¹

L'empenta de la contrarevolució correspon a l'any 1821 al País Basc i Navarra, on les activitats dels refugiats espanyols a França i les partides reialistes a l'interior de la

⁷⁸ Vegeu el manuscrit CUADERNO relativo a la vida y vicisitudes del señor Fernando de Zabala, cedit amablement per Josep Fontana.

⁷⁹ Fragment de la proclama "Castellanos", Campos de Atienza, 1 d'abril de 1821 (un exemplar a PRFVII, vol.XXI, fol.1). Vegeu-ne una nota biogràfica a DBTL, pàg.431-432. Una visió novel·lada de la seva actuació l'any 1822, a Benito PÉREZ GALDOS: Los cien mil hijos de San Luis, Madrid, 1877, i Eduardo de ONTAÑÓN: El cura Merino. Su vida en folletín, Madrid, 1933. Es molt interessant sobre aquest personatge la novel·la de Pio BAROJA: Con la pluma y con el sable, Madrid, 1915, pàg.128-146 i 297-221. Manuel Lasala hi feia referència el mes de maig: "*se asegura la prisión de Canónigo Merino en las inmediaciones de Pamplona y la tranquilización sucesiva de los puntos donde se habian manifestado facciosos*" (carta a Pedro Marín de Saragossa amb data de 12 de maig de 1821 (CA-50, fol.296). Vegeu també "Esposición leída a las Cortes por el Sr. Secretario de Estado y del Despacho de la Guerra", DSC, 1822, pàg.113-134 (pàg.116-117 per aquesta qüestió), apèndix 2, a la sessió 9 de 4 de març. Finalment, una descripció idil·lica a WALTON: The revolutions..., pàg.246-248.

⁸⁰ DSC, 1821, t.III, pàg.2.210, sessió 105, de 12 de juny.

⁸¹ Ban d'Antoni Remon Zarco del Valle, Cap Polític de Catalunya, amb data 20 de juny de 1821, que reproduïx una Reial Ordre de 9 de juny, pel qual el rei desmentia públicament que els caps reialistes, com Merino, s'aixequessin en nom seu.

península posaran en dificultats les autoritats liberals⁸². També en el cas basc fou molt important el paper jugat per les autoritats franceses que acolliren sense problemes els refugiats espanyols, fins al punt que permeteren d'organitzar una Junta contrarevolucionària a Baiona, tal i com informava el cònsol espanyol en aquesta ciutat, tot i que considerava que "*nada pueden hacer los refugiados anticonstitucionales contra el Gobierno establecido*" ja que "*o son tales [pequeñeces] por su importancia, o se toman las medidas convenientes para cortar todo proyecto y trama que aún que insensatos y ridiculos, pudieran turbar por un momento la paz y tranquilidad pública introduciendo el desorden y la anarquía en la nación.*"⁸³ El mateix cònsol oferia una altra informació molt important per conèixer les bases socials de la contrarevolució: un llistat amb els cinquanta-nou espanyols que, des de la publicació de la Constitució fins al mes d'agost de 1821, s'havien refugiat a França i havien passat per Baiona. S'hi troba la presència de dotze clergues i del bisbe de Tarazona, la de vuit caputxins amb el seu general Solchaga, nou pagesos, nou militars amb el General Quesada i el comandant Guergués, set menestrals, sis funcionaris, a més de dos estudiants, dos criats, un notari, un mestre i un cirurgià. En aquest llistat hi havia el marquès de Mataflorida (que havia entrat a França amb un passaport a nom de Manuel López comerciant) i els seus dos fills, i de Calderón. En aquesta època, estiu de 1821, també començaran a aparèixer impresos reialistes com la crida "*Habitantes de España*" o "*Espanoles*"⁸⁴. El mes de desembre aparegueren noves partides a l'Aragó i a Navarra, on s'havien posat "*en completa insurrección algunos valles, levantándose varias partidas de facciosos en esta última provincia*"⁸⁵. I el mes de gener de 1822 apareixien noves partides a la província de Burgos⁸⁶.

⁸² Vegeu la correspondència entre els caps polítics d'aquestes províncies i el secretari d'estat de governació (anys 1821-1822) servada a l'AHN, Consejos, lligall 51.554, caixes 1 i 2. També AMAE "Correspondance politique. Espagne", vol.711, fol.304-313. Vegeu RÍO ALDAZ: *Orígenes...*, pàg.39-121 i 169-312, i LLANOS ARAMBURU: *El Trienio...*, pàg.258-331.

⁸³ Carta a Eusebio Bardají, amb data de 3 de setembre de 1821, informant de les activitats contrarevolucionàries a Baiona (AHN, Estado, lligall 6.156).

⁸⁴ La primera, "*en las Catacumbas de Radamanto*", amb data de 10 de juliol i la segona a Saragossa, amb data de 12 de juliol, i signada per "*El Amante del REY y de su Patria*" (tots dos a PRFVII, vol.21, fol.2-3). Vegeu un altre exemple reproduït a l'Annex VI.3

⁸⁵ Per l'Aragó vegeu RÚJULA: *Contrarrevolució...*, pàg.71-84, i per Navarra RÍO ALDAZ: *Orígenes...*, pàg.80-94 i 175-184.

⁸⁶ "Exposición leída a las Cortes por el Sr. Secretario de Estado y del Despacho de la Guerra", *DSC*, 1822, pàg.113-134 (pàg.117 per aquesta qüestió), apèndix 2, a la sessió 9 de 4 de març. Vegeu BAYO: *Historia...*, II, pàg.232-235.

VI.2.2 De Manresa a Girona: els primers aixecaments reialistes a Catalunya

Catalunya, malgrat no ser l'escenari principal de l'aixecament reialista de 1821, també comptà amb partides armades a les comarques del Bages, el Berguedà, el Solsonès, la Conca de Barberà i el Priorat, el Vallès i el Gironès, tot i que fracassaren en el seu intent de convertir-se en una revolta generalitzada⁸⁷. La partida més important de Catalunya per la primavera de 1821 era la que dirigia Misses a l'Empordà⁸⁸. Pel que fa a l'interior, i a les zones allunyades de la frontera, com hem analitzat pel cas del Penedès, el mes d'abril de 1821 s'iniciaren a Vilafranca les primeres accions públiques dels reialistes, amb l'acte ritual i simbòlic d'embrutar la placa de la Constitució⁸⁹. L'atac a les plaques de la Constitució serà una constant dels reialistes al llarg del Trienni. Aquest atac, que podia anar des de l'empastifada a l'afusellament passant pel trencament, era la resposta a les festes liberals de la seva col·locació que la Diputació de Catalunya havia demanat insistentment a tots els pobles⁹⁰. Aquests primers rebrots reialistes coincidiren amb l'obertura de les Corts (1 de març de 1821), el nomenament del nou Ministeri, presidit per Eusebio Bardají (5 de març de 1821) i amb l'arribada a Catalunya, com a Cap Polític, d'Antonio Remon Zarco del Valle, que en el seu primer manifest al poble català es feia ressò indirectament d'aquests moviments contrarevolucionaris, i després de lloar el comportament dels catalans, deia: "*Catalanes, vuestra ilustrada confianza, bajo el régimen sublime de la Constitución, fuera del cual ni hay gloria ni salud, ni vosotros ni yo sabremos vivir.*"⁹¹

Els reialistes iniciaren en la primavera de 1821 una campanya de propaganda intentant minar les bases del sistema constitucional mitjançant pasquins i fulls volanders que precedien les mobilitzacions. Cal destacar el paper que jugaren en la revolta reialista

⁸⁷ A nivell de Catalunya seguim la cronologia marcada per TORRAS: Liberalismo.... Informació sobre aquests primers aixecaments a la correspondència d'aquest any entre la policia i el prefecte de Perpinyà (ADPO, lligall 4MP-151).

⁸⁸ Carta del govern a l'ambaixador a París, amb data de 26 de març de 1822 (AHN, Estado, lligall 3.032-2). Sobre aquesta comarca vegeu Josep PELLA y FORGAS: Historia del Ampurdán, Barcelona, 1883.

⁸⁹ Vegeu ARNABAT: Liberals..., pàg.132-134. Per altres indrets de Catalunya vegeu MARTÍNEZ: Revolució..., pàg.58-59 per l'Anoia o LLORENS: Solsona..., pàg.83 pel Solsonès. Vegeu la tinya dels reialistes vers les plaques de la Constitució en aquests versos sobre les de Manresa "La <niña> de Manresa" i de Vic "La <niña> de Vic": "*A la plaça de Manresa/ una pedra hi han plantat/ ab la pedra i una niña/ declaren la llibertat.// La niña se'n posa mala,/ demana confessió:/ el frare que la confesa/ és de la Constitució.// La niña se'n posa mala,/ ja té tots los sacraments,/ i convida pare i mare,/ també els amics i parents.*" (reproduïdes per Joan SERRA i VILARÓ: El cançoner del Calic, Bagà, 1989 (Barcelona, 1913).

⁹⁰ Ofici de 31 de juliol de 1821 a l'ADB, lligall 20, expedient 1.

⁹¹ Barcelona el 18 de juny de 1821.

la propaganda basada en la literatura de canya i cordill i els pasquins, que experimentaren un creixement important l'any 1821, cosa que obligà el govern a dictar diferents ordres per tal "*que se recoja el impreso subversivo*"⁹². Trobem, sobretot en els pasquins, alguns dels trets de la pugna político-ideològica que enfrontarà liberals i reialistes. Per una banda, la crítica social dels darrers davant els abusos del poder vers els sectors menys afavorits de la societat, greument perjudicats, a més, per la misèria que patia el país. Per l'altra, la denúncia del paper intoxicador que, pels liberals, feien els clergues vers el poble (en parlem al capítol VI). També tractaven en la seva propaganda de desmoralitzar els seus enemics i animar els seus seguidors. Per exemple a finals de setembre "*els del Bestit llarch*" feren córrer per la Segarra que "*un s[']h]abia apoderat de [H]Ostalrich ap 6 cens omens y que a Tarragona també y['] h]abia entrat molta gen y['] h]abian arrancat la pedra de la Constitució.*"⁹³ Unes notícies que, si no es disposava d'altres canals d'informació, es donaven per certes, malgrat no ser-ho. No és gens estranya doncs la insistència dels liberals per fer arribar les seves notícies arreu del país. Els reialistes utilitzaren els seus homes a les zones i ciutats liberals per a desacreditar el sistema i fer proselitisme vers el reialisme. És el cas de Pius Torrabella i Ramon Jou, escriptors de Lleida, acusats de posseir proclames reialistes i pasquins sediciosos contra ciutadans liberals⁹⁴. Però fou sobretot el clergat català el que desenvolupà aquesta tasca propagandística, com denunciava Aribau, que acusava el clergat català de seduir "*a estos sencillos pueblos con la estudiada sinonimia de algunas palabras que sin dañar al que las profiere introducen el veneno en el pecho del que las oye; yo he oido ponderar con un énfasis injusto la calamidad de los tiempos presentes con respecto a la Religión; yo he visto añadir a los libros de oración metal papelitos picaramente adaptados a las circunstancias*"⁹⁵. En tenim nombroses mostres, per exemple el rector de Gràcia, Josep Díaz, que fou acusat de "*haber proferido*

⁹² Es fa referència en aquest cas a la *Conversa entre Albert y Pasqual* (15 de juny de 1821) i en el núm.206, a la *Breve noticia de la vida y muerte del P. D. José Vidal Dominicó* (6 d'agost de 1821). Per la literatura popular de caire reialista vegeu Ramon ARNABAT: "Liberals i reialistes en la literatura de canya i cordill durant el Trienni liberal (1820-1823)", dins *Cultura, literatura i carlisme*, Barcelona, 1995, pàg.51-87. En el cas dels pasquins és molt útil la recerca als oblidats arxius judicials. Nosaltres n'hem trobat una bona mostra al Penedès (AJ-AHCVP, P.s.XIX, caixes XVI-XVII), vegeu ARNABAT: *Liberals i reialistes durant el Trienni...*, vol.II, pàg.120-122.

⁹³ Carta de Marià Brufau a Josep Brufau, datada a Santa Coloma de Queralt el 22 de setembre de 1821 (CA-49, fol.6).

⁹⁴ "Dictamen de D. Pedro Jordá, en el Sumario contra Pío Torrabella y D. Ramón Jou" (AHPL, caixa 1.531).

⁹⁵ Carta a Fèlix Torres Amat amb data de 24 d'octubre de 1821, reproduïda per BADA: *L'església...*, pàg.205. Vegeu les pàg.207-208, amb el llistat de rectors que incomplien els deures i dels quals 'havien rebut queixes del Cap polític.

*algunas expresiones subversivas en una concurrencia del barrio de Gracia*⁹⁶, o el prevere Fidel Oller de Sant Celoni acusat de fer sermons incendiaris⁹⁷. No és gens estrany doncs que el bisbe de Barcelona, Schar, i el canonge Josep Avellà fossin amenaçats de mort en una processó pels carrers de Barcelona el 3 d'abril de 1821: “*de lo que sufrieron con atropellamiento que experimentaron aquella noche, e indolencia de las Autoridades en contener los desórdenes*”, amb l'agreujament que “*no se advirtió en el pueblo movimiento alguno imponente, lo cual agrava la criminalidad de los verdaderos perturbadores particulares*”⁹⁸, i que tot plegat acabés en una “*conmoción popular*”⁹⁹. Marliani en la seva història d'Espanya destaca el paper del clergat en l'agitació contrarevolucionària:

*“Supieron los campesinos aquella mudanza, esperanzados y zozobrosos, como sucede por donde quiera en los de su clase, al asomo de una nueva era política. En ninguna parte se tremoló espontáneamente el estandarte de la rebeldía, pero hubo frailes oficiosos para predicar, en nombre del Dios de la paz y por motivos absolutamente materiales, una asonada contra la libertad, sin que faltasen fanáticos secuaces de sus doctrinas; y donde la seducción quedaba desvalida, el oro de los absolutistas y de los extranjeros acudía a alborotar crecido número de labriegos.”*¹⁰⁰

Pol de Quimbert, en una mena de memorial autojustificatiu, va descriure el pla contrarevolucionari de Catalunya l'any 1821, en el qual, tot sembla indicar que barrejava realitat i ficció, però que, en tot cas, mostra clarament l'existència d'una xarxa contrarevolucionària a Catalunya des de la primavera de 1821¹⁰¹. Segons Pol de Quimbert, Creus col·laborà en la conspiració que preparaven des de les illes Sarsfield i Eroles, que veien Maó com un port interessant per rebre armes i municions que afavorissin els seus plans conspiratius. A Mataró, mentrestant, Caralt recaptava fons que li enviaven els eclesiàstics, com els caputxins de Mataró, amb els quals es pagà el primer aixecament seriós, el de Tomàs Costa¹⁰². El bisbe de Vic i l'abat de Ripoll feien el mateix subvencionant la partida de Antoni Coll. Però a més de les partides, a diferents indrets de

⁹⁶ ACA-RA, Registre 1.419, fol.104 (8 d'abril de 1821) i Registre 1.420, fol.141 (15 de maig de 1822).

⁹⁷ ACA-RA, Registre 1.419, fol.114 (21 de maig de 1821).

⁹⁸ AHN, Estado, llibre 26, acta del Consell d'Estat de 10 d'abril de 1822. Vegeu BADA: *L'església...*, pàg.84-86.

⁹⁹ ACA-RA, Registre 1.420, fol.138 (7 de maig de 1821).

¹⁰⁰ MARLIANI: *Historia política...*, pàg.69.

¹⁰¹ POL DE QUIMBERT: *Testimonio...*.

¹⁰² Enric PUIG: “Notes sobre la guerra reialista, 1821-1823, a Mataró”, dins *Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria*, núm.31 (1988), pàg.24-28, i GELABERTÓ: *Revolució liberal...*, pàg.43-44. Arran d'aquesta denúncia el mes d'octubre fou empresonat el jutge de primera instància de Granollers, Pau Duran, acusat de ser el president de la Junta corregimental reialista de Mataró (“Suplemento” al *Diario de Barcelona*, núm.296, de 23 d'octubre de 1822).

Catalunya s'estava constituint una xarxa contrarevolucionària entre la primavera de 1821 i la de 1822: a Barcelona amb els franciscans i carmelites descalços; a Mataró amb l'hisendat D. Fèlix; a Hostalric amb l'encarregat del magatzem de la fortalesa; a l'Osona amb el secretari del bisbe de Vic, Fortià Delgar; a Poblet i Montserrat amb els monjos que finançaren la partida del Trapense; a Tortosa amb el canonge Francesc Soler, el marquès de Bellet i el general Antonio García que pagaven les partides d'aquest corregiment i de Mora; a Tarragona amb el degà, Francesc Vergoñós; a Girona amb els franciscans i els carmelites descalços, responsables de l'entrada d'armes pel poble de Cullera. Es comptava també amb la col·laboració dels bisbes de Girona, Lleida, Vic, Solsona, Urgell i l'arquebisbe de Tarragona; el generals: Santocildes, Eroles, Freyre, Fleyres, Sarsfield, Grimarest, Antonio García Conde, Ruiz de Porras, i altres com Josep Llozer ex-inquisidor, Antoni Abadal auditor de guerra, i els canonges Josep Avellà, Francesc Lleonart i Agustí de Tiraner. Pel que fa al conjunt de l'estat diu que el focus de la facció són el poder judicial, l'estament eclesiàstic -“*que sacrifica todos sus desvelos, sus intereses, sus rentas y todo cuanto poseen al estermínio de la Constitución*”-, i el Palau reial, on “*está el foco grande del despotismo*”¹⁰³.

Un dels intents més seriosos de la contrarevolució a Catalunya fou la conspiració de l'estiu de 1821 a Manresa, que esclatà la nit del 4 al 5 de juliol¹⁰⁴. Però aquesta conspiració tenia uns antecedents molts clars i que ens il·lustren sobre les trames reialistes a algunes ciutats catalanes. Ja hem parlat de com des de l'estiu de 1820 i fins finals d'any es van produint aldarulls a Manresa, producte de l'agitació reialista¹⁰⁵. Una agitació que continuà l'hivern i la primavera de 1821, com la circulació dels impresos subversius “*Grito de un español verdadero a toda la Nación*” que el Cap polític manà de recollir¹⁰⁶ i el de Albert i Pasqual, què l'ajuntament requisà preventivament “*pareciéndole que aunque pálidamente se dirige contra el Sistema que felizmente rige, ha acordado pasarlo a*

¹⁰³. Vegeu el llistat força complet que ofereix POL DE QUIMBERT: *Testimonio...*, amb bisbes, arquebisbes i clergat en general tant regular com secular, generals, i altres comandants i oficials de l'exèrcit i de la Guàrdia Reial, funcionaris i secretaris de l'Estat, ,

¹⁰⁴ La informació d'aquest apartat ha estat extreta de l'ACA-RA, Registre 1.419 (1821), fol.263, 269-271 expedient 575 (caixa 9), Registre 1.420 (1822), fol.29, expedient 68 (caixa 11) i “*Cartas Acordadas*”, Registre 1.278, fol.1-5.

¹⁰⁵ No gaire lluny, a Berga el batlle informava (carta de 10 de gener de 1821) que havia fet detenir un soldat llicenciat, de 29 anys i fuster, que passava per Manresa direcció a un poble de la muntanya a buscar feina però que el batlle sospità “*siendo como es un Pueblo de la Montaña de los que no se tiene la mayor confianza de adhesión al sistema constitucional, siempre infunde recelos la tal dirección.*” (AHCM, lligall 61).

¹⁰⁶ Ofici del Cap polític amb data de 12 de gener de 1821 (AHCM, lligall 61).

V. a fin de que se sirva providenciar lo que juzgue oportuno”¹⁰⁷. A finals de gener fugiren onze presos reialistes de la presó de la ciutat¹⁰⁸ i el mes de febrer s’iniciava el primer judici per conspiració anticonstitucional contra Isidre Amorós i Valentí Font¹⁰⁹. A començaments de març uns aldarulls relacionats amb el carnaval provocaren la mort de Josep Perramón per una patrulla de vigilància¹¹⁰; el mes d’abril els incidents estigueren relacionats amb el predicador de quaresma del qual el batlle afirmava que:

*“En atención que las aclamaciones del Predicador de la Quaresma e invitaciones Extraordinarias hechas en estos últimos días aunque con zelo Apostólico según se cree contristan y conmueven los ánimos porque después por otros agentes se les añade interpretación y aplicación según su antojo. [per això manaven que] procure verificarlas como lo había estilado los años anteriores evitando aquellas declamaciones, expresiones, ayes y actos exteriores que puedan causar novedad, y sobretudo las que en cualquier modo puedan ser dirigidas por algunos mal intencionados a la perturbación de la tranquilidad y buen orden.”*¹¹¹

A començaments de maig el Jutge de primera instància, Idelfonso Gonzalo, es queixava que: *“es tan frecuente la repetición de Pasquines subversivos y alarmantes, que con escándalo público se fixan casi periódicamente en determinados parages de esta Ciudad”*, alhora que demanava a l’ajuntament que actués, vigilant i descobrint els seus autors¹¹², una pràctica que s’havia iniciat a finals de l’estiu de 1820, quan es penjà un pasquí davant del billar del carrer de las Bastardes que deia:

*“Alarma Manresans, cridau Viva la Religió y moria la Constitució, y hem de matar a tots los Masells y dulens y cremà ses cases que son lo Miralda, Mulort, Coma, Vallcendrera, Cots, Torras de Bages, Pujol, Mingues, Espatleta y tots los milicianos y cavalleria que vindrà per durzen los Jesuitas. Viva la Religió y moria la Constitució.”*¹¹³

Al mateix temps, però, els ciutadans constitucionals de Manresa també s’organitzaven. Així un grup de veïns que no formaven part de la MNV proposaren a l’ajuntament d’aixecar una partida a favor de la Constitució, i l’ajuntament acceptà la

¹⁰⁷ Ofici del batlle al Cap polític amb data de 27 de febrer de 1821. Amb data de 7 de juny de 1821 el Cap polític deia al batlle de Manresa que ja havia estat jutjat l’autor de les Converses d’Albert i Pasqual, i que per tant podia recollir tots els exemplars. (AHCM, lligall 61).

¹⁰⁸ Ofici del batlle al Cap polític amb data de 25 de gener de 1821 (AHCM, lligall 61).

¹⁰⁹ Ofici del batlle al Cap polític amb data de 25 de febrer de 1821 (AHCM, lligall 61).

¹¹⁰ Ofici del Cap polític al batlle amb data de 10 de març de 1821 (AHCM, lligall 61).

¹¹¹ Ofici del batlle al Cap polític amb data de 10 d’abril de 1821. El Cap polític respongué que calia vigilar el predicador de a prop (carta amb data de 21 d’abril), mentre el predicador es defensava dient que ell només parlava de Crist (AHCM, lligall 61).

¹¹² Ofici del Jutge de primera instància al batlle amb data d’11 de maig de 1821 (AHCM, lligall 61).

¹¹³ Ofici del batlle amb data de 13 de setembre de 1820 (AHCM, lligall 62, carpeta “Trienni Constitucional. 1820-1823”). Vegeu també Ramon CORNET: “Valentí Vallcendrera i Pons, apotecari, Alcalde de Manresa durant el Trienni liberal (1821-1823)”, dins Miscel·lània d’Estudis Bagencs, núm.5 (1987), pàg.157-169, pàg.159 per aquesta qüestió

proposta, al·legant que aquest tipus de força ja havia demostrat a la guerra del francès la seva importància:

*“Se debió la reposición de la tranquilidad pública quando en el año 1808 se facinaron las muertes del Governador y otros maladados que fueron victimas de la barbaria del bulgo; y en el anterior cooperaron no poco al sostén de ella en la época que con motivo de la extinción de los Jesuitas se hallaban los ánimos commovidos.”*¹¹⁴

En les mateixes dates el Cap de la columna volant, Ramon Galí, sortí de la ciutat per tal de *“quitar de raíz la guarida, que con escándalo público de esta Ciudad, tiene la gente sospechosa en el portal abierto de la Torre de la bajada dels drets.”*¹¹⁵ El mes de juny continuaven penjant-se pasquins als carrers de la ciutat (a la plaça de l’Om, i a les cases del batlle i del comandant de la MNV), i a més hi havia queixes perquè els mestres no explicaven la Constitució¹¹⁶. En aquest mes esclatà obertament el conflicte dels dominics, que serví de guspira per l’esclat de començaments de juliol, quan aquests es negaven a abandonar el convent i la ciutat de Manresa, tal i com ho havien manat les autoritats, *“dando a entender al público que no lo verificará sino a la fuerza, propalando con este motivo las máximas más erróneas y absurdas contra el sistema constitucional”*. Cosa per la qual el Cap polític els feia responsables de qualsevol *“asonada”* que es produís a la ciutat¹¹⁷. Per la seva banda, el clergat manresà intentava dificultar al màxim la pràctica religiosa per tal d’augmentar el descontentament, com mostra la queixa dels veïns de Sant Martí de Mura al Cap polític contra el seu rector *“por los perjuicios que según manifiesta, ocasiona a sus feligreses denegándose a confesarlos en días festivos y obligándolos a que hayan de oír la misa de buen[a] mañana, variando la práctica que hasta a[h]ora habían seguido sus antecesores.”*¹¹⁸ Aquest mes de juny marxaren alguns veïns de Manresa per reunir-se amb els reialistes, i l’ajuntament es feia ressò de *“la continua agitación en que se halla la ciudad”*¹¹⁹

El dia 30 de juny la Comunitat havia estat comminada a abandonar de nou la ciutat ja que *“no solo no ha salido todavía para su destino, sino que en menosprecio de los decretos de Cortes y ordenes del Rey da a entender al público que no lo verificará sino a la fuerza, propalando con este motivo las máximas más erróneas y absurdas contra el sistema*

¹¹⁴ Proposta feta amb data de 16 d’abril de 1821 (AHCM, lligall 62, carpeta “Crònica de la ciutat. Tres Roures”).

¹¹⁵ Oficis de Ramon Galí al batlle amb dates de 3 i 9 de maig de 1821 (AHCM, lligall 61).

¹¹⁶ Oficis del Cap polític al batlle amb dates de 2 i 26 de juny de 1821 (AHCM, lligall 61).

¹¹⁷ Ofici del Cap polític al batlle amb data de 30 de juny de 1821 (AHCM, lligall 61).

¹¹⁸ Carta amb data de 2 de juny de 1821 (AHCM, lligall 61).

¹¹⁹ Carta al Cap polític amb data de 16 de juny de 1821 (AHCM, lligall 61).

constitucional.”¹²⁰ Finalment, tots aquesta conflictivitat creixent esclatà la nit del 4 al 5 de juliol. La matinada del dia 4 de juliol hi hagué aldarulls per la sortida dels religiosos dels convents suprimit, i la nit del mateix dia es concentraren als voltants de Manresa grups d’homes armats disposats a fer-se amb el control de la ciutat. La matinada del dia 5 la conspiració fou derrotada i s’inicià la persecució dels implicats, cent vint-i-sis manresans¹²¹. Un dels principals dirigents fou Maurici Carrió¹²²¹ que fugí de la ciutat, junt al frare dominic Jaume Bohigas¹²³, mentre un altre dels instigadors, Llorenç Puig, fou detingut. Per tal de sufocar la revolta arribaren a Manresa les milícies de Santpedor, Capellades, Berga i Igualada, amb un cost total de 2.383 rals¹²⁴. Per la seva banda, la Milícia de Sallent perseguia els reialistes fins a Súria on s’havien refugiat.

L’actuació de la Milícia Voluntària fou vital per aturar la revolta, com manifestava el Cap polític:

*“El mérito que ha contraído esa Milicia Nacional, cuyo valor, nobleza y lealtad presentan el lisongero consentimiento de lo que puede esperar la Patria de tan dignos ciudadanos; sírvase V.S. pues manifestarles el alto aprecio que me merecen y que estoy bien persuadido que las armas que la Nación ha puesto en sus manos, serán siempre el firme sostén de las leyes de justicia y felicidad que nos gobiernan. Todo el pueblo Manresano en fin es digno de los mayores elogios por el modo con que se ha conducido, y la indignación con que ha mirado a los miserables que habiéndose dejado seducir, trataban de empañar las glorias que justamente tiene adquiridas, y que sabrá conservar en todo trance a despecho de los malvados.”*¹²⁵

Pel que fa a la base social de la revolta cal destacar la important presència dels pagesos que representen les tres quartes parts del total, seguits de teixidors i menestrals, amb una cinquena part del total (vegeu l’apèndix 4 i el quadre VI.1). Una base social que es correspon força amb la seva estructura social¹²⁶. Cal destacar que un important nombre dels implicats en la conspiració de 1821 tornaren a participar, aquest cop a les partides reialistes, l’any 1822 (92 dels 110, un 84%). Tot i això cal fer esment d’algunes diferències que, encara que lleus, val la pena comentar pel que fa a la composició social: per una banda la reducció del pes dels pagesos, que passen a representar dues terceres parts del total, el manteniment

¹²⁰ AHCM, lligall 62, carpeta “Trienni Constitucional. 1820-1823”.

¹²¹ Vegeu el llistat a l’Apèndix 2. Vegeu els oficis del Cap polític amb data de 6, 7, 9, 10, 11, 12 i 13 de juliol de 1821 (AHCM, lligall 61). També FELIU: *La clerecia...*, pàg.156-157.

¹²² Joaquim SARRET: *Maurici Carrió y Serracanta*, Manresa, 1909. Vegeu nota biogràfica a l’Apèndix 1, i al DHC, pàg.200.

¹²³ Circular del batlle de Girona als pobles amb data d’11 de desembre de 1821 (AHG-ADG, caixa 2).

¹²⁴ Carpeta “Conspiració reialista” (AHCM, lligall 61). Les despeses foren: companyia del capità Ignasi Perea (59 individus a 8 rals): 472 rals, paisans (32 homes): 256, Milícia Voluntària de Santpedor (46 homes): 368 rals, Milícia de cavalleria de Berga (13 homes): 104 rals, Primera companyia de Capellades (48 homes): 384 rals, i primera i segona companyia de Manresa (100 homes) 800 rals: total 2.384.

¹²⁵ Ofici del Cap polític amb data de 13 de juliol de 1821 (AHCM, lligall 61).

d'artesans, menestrals i teixidors amb una cinquena part, i l'augment dels religiosos, que passen a representar una desena part del total d'implicats.

Quadre VI.1 Complicats en la conspiració reialista de Manresa, els dies 4 i 5 de juliol de 1821

carrers

Escodines	23 (35)	Sant Tomàs	3 (3)	Font de l'Ubach	1 (1)	Piques	1 (4)
Barreras	12 (7)	St. Domènec	3 (3)	Sobreroca	1 (4)	Baix	0 (4)
Valladaura	11 (19)	Caputxins	3 (3)	Adoberia	1 (1)	Sant Bartomeu	0 (25)
Remei	8 (24)	Camp d'Urgell	2 (4)	Serrarols	1 (1)	Talamanca	0 (4)
Puigterra	7 (28)	Santa Llúcia	2 (20)	Guiso	1 (1)	Plaça	0 (6)
Nou	7 (9)	Pedregà	2 (2)	Born	1 (10)	Aiguader	0 (1)
Quatre Cantons	4 (4)	Joc de la Pilota	2 (2)	Carme	1 (5)	Jou	0 (1)
Santa Clara	3 (10)	Portal Carme	2 (2)	Rocafort	1 (1)	Sant Ignasi	0 (1)
Sant Francesc	3 (3)	Vallformosa	1 (1)	Cirera	1 (2)	Mossèn Bosch	0 (3)
				Plaça Sta. Maria	1 (2)	Altres	0 (5)

* Entre parèntesi les dades de l'estiu de 1822

total	75	<i>Fora de Manresa</i>	<i>Situació amb la justícia</i>
?	47	Rocafort	Presoners:
	122	Granollers	Alliberats:
		total	Pròfugs:
			Presentats a l'indult
			126

<i>Oficis</i>	<i>1821</i>		<i>1822</i>		<i>1821-1822</i>	
Cadiraire	1	1%	1	0,8%	2	1,5%
Carreter			1	0,8%	1	0,7%
Cisteller			1	0,8%	1	0,7%
Espardenyer	1	1%	1	0,8%	1	0,7%
Estudiant			1	0,8%	1	0,7%
Fabricant	2	2%	2	1,7%	2	1,5%
Ferrer	2	2%	2	1,7%	2	1,5%
Fuster	1	1%	1	0,8%	1	0,7%
Menestral	1	1%	1	0,8%	1	0,7%
Militar	1	1%	5	4,2%	6	4,4%
Moliner			1	0,8%	1	0,7%
Mosso			1	0,8%	1	0,7%
Pagès	74	75%	78	65,5%	90	65,7%
Paleta	1	1%	1	0,8%	1	0,7%
Rajoler	1	1%	1	0,8%	1	0,7%
Religiosos	2	2%	10	8,4%	11	8,0%
Sabater	1	1%	1	0,8%	1	0,7%
Sastre	2	2%	2	1,7%	2	1,5%
Serraller	1	1%	1	0,8%	1	0,7%
Teixidor	7	7%	7	5,9%	9	6,6%
Torner	1	1%	0	0%	1	0,7%
<i>total</i>	<i>99</i>		<i>119</i>		<i>137</i>	
<i>?</i>	<i>11</i>		<i>8</i>		<i>145</i>	

<i>Grups</i>	<i>1821</i>		<i>1822</i>		<i>1821-1822</i>	
Artesans i menestrals	13	13%	15	13%	17	12,5%
Estudiants	0	0%	1	1%	1	0,7%
Fabricants	2	2%	2	2%	2	1,5%
Militar	1	1%	5	4%	6	4,4%
Mossos	0	0%	1	1%	1	0,7%
Pagesos	74	75%	78	65%	90	65,7%
Religiosos	2	2%	10	8%	11	8,0%
Teixidors	7	7%	7	6%	9	6,6%
<i>total</i>	<i>99</i>		<i>119</i>		<i>137</i>	

Font: Llistat de 17 de juliol de 1821 dins la carpeta “Conspiració reialista”, lligall 61 de l’AHCM amb les modificacions que faciliten altres llistats referits a l’any 1822 a la mateixa carpeta amb els noms de 106, 126 i 127 persones respectivament (Apèndix 4), així com de la informació servada a l’ADB, lligall 39, expedient 2, amb 100 persones (Apèndix 2).

Passats uns dies dels fets, l’ajuntament de Manresa publicà un ban en el qual es deia als manresans que no es deixessin enganyar: *“Y tu pueblo sencillo, devoto, e incauto oye la voz de tu Ayuntamiento, que te dice que no te engañes con esas invectivas contra el Gobierno so el falso pretesto, de que se destruye la fe de Jesu Christo; entiendo que ella es, y será siempre la que dominará las Españas”*¹²⁷. Per tal d’intentar frenar les conseqüències negatives d’una repressió indiscriminada sobre els implicats l’ajuntament publicà un indult:

*“Tots los individuos complicats en la facció revolucionària qe se ha descubert y se han presentat per lograr lo indult en lo precis termini de 48 horas presentin al Ilustres Ajuntament des de las 11 a las 12 del dia que estará reunit todas las armas que tinguian així de foch, com blancas, y fornituras en cas siguian Milicianos, y així mateix tots los que sen milicianos han deixat de comparexer al servey en los dias y críticas circunstancias de estos dias, com y també los demás beins de esta Ciutat sens distinció de clases, a fi de que lo Ilustre Ajuntament púguia deliberar las personas que siguian dignas de tenirlas en son poder.”*¹²⁸

Per la seva banda, el síndic Fructuós Coll en representació de la MNV i diversos veïns demanaven a l’ajuntament que es fes pública la llista dels acollits a l’indult, *“pues quieren que se consilie la clemencia con la justicia, que indispensablemente ha de caer sobre los cuellos de los restantes facciosos.”*¹²⁹ Prop d’un centenar de reialistes s’acolliren a l’indult, presentant-se a Igualada, mentre que vint-i-un foren fets presoners, tot i que tant sols restaren a la presó cinc acusats, i fins un total de catorze foren declarats pròfugs.

El Cap Polític felicità a l’ajuntament, al governador Perol i a la Milícia per la seva actuació els dies 4 i 5 de juliol, i acceptà la proposta de l’ajuntament de traslladar els presos

¹²⁷ “Noble y leal pueblo de Manresa”, amb data de 13 juliol de 1821 (AHCM, lligall 61).

¹²⁸ Ban de l’ajuntament de Manresa amb data de 7 de juliol de 1821. En principi la legislació a aplicar als reialistes presos era la mateixa que pels de Salvatierra, tal i com aclaria el Cap polític amb carta de 14 de juliol (AHCM, lligall 61).

¹²⁹ Ofici de Fructuós Coll al batlle de Manresa amb data de 7 de juliol de 1821 (AHCM, lligall 61).

de la conspiració reialista a Cardona i d'altres pobles de la comarca per més seguretat, ja que els reialistes encara continuaven actuant¹³⁰. Però al mateix temps, el Cap polític demanava més informació sobre la conspiració: “*expresando cuantos, en que punto y a que hora se congregaron, que escesos cometieron, que clase y número de armas llevaba, como y a donde huyeron y que situación ocupan, o si andan vagando unidos o dispersos por los montes o por los Pueblos.*”¹³¹ L'ajuntament informà diàriament al Cap polític de la situació a Manresa, fins el 13 de juliol, data en que publicà un manifest -“*Noble y leal pueblo de Manresa*”- en el qual feia una anàlisi de la revolta dels dies 4 i 5 de juliol.

Tot i això encara continuaven actuant algunes partides soltes pel Bages, com la que capitanejava el frare mínim de Granollers Ventura Fuster¹³². Per tal de fer front a les despeses originades per la presència de partides reialistes al Bages, la Diputació aprovà que s'imposés un terç de contribució extraordinària per a defensa, “*exceptuando únicamente en consideración a la indigencia, aquellos contribuyentes cuyo señalamiento anual no pase de cuatro pesetas.*”¹³³ A finals d'any, encara continuaven els incidents entre reialistes i constitucionals a Manresa. Així a començaments de desembre Magí Mas fou empresonat per “*haber tratado de conmover el pueblo con expresiones alarmantes y sediciosas, y amenazas, con aprensión de arma blanca.*”¹³⁴ No és estrany doncs que al acomiadar-se el consistori d'aquest any demanés la unió dels manresans: “*entre lo rich y lo pobre. Lo sabi y lo ignorant. Lo Secular y lo Ecclesiàstich. Lo Pagès y lo Menestral. Lo Paysà y lo Militar. Y sobre tot unió entre las Milicias voluntàrias y de Lley, pues que unas y altres han estat creades a un mateix fi.*”¹³⁵

A començaments de 1822, el Cap polític encarregà a Perol que organitzés la persecució de les partides reialistes que voltaven per les províncies de Girona i Barcelona, atorgant-li àmplies facultats:

¹³⁰ Ofici del Cap polític amb data de 9 de juliol de 1821. El trasllat es realitzà el dia 27 de juliol. Ajuntament, Milícia i Governador, també rebren les felicitacions del Capità General (14 de juliol) i del Secretari de la Governació (21 de juliol), comunicada pel Cap polític amb data de 27 de juliol. Molt més tard, el mes de novembre, arribaria la felicitació del rei (carta del Cap polític amb data de 23 de novembre de 1821 (AHCM, lligall 61).

¹³¹ Ofici de Zarco del Valle amb data de 9 de juliol de 1821 (AHCM, lligall 61).

¹³² Ofici del Cap polític al batlle de Manresa amb data de 14 de juliol de 1821 (AHCM, lligall 61).

¹³³ Ofici de la Diputació a l'ajuntament de Manresa amb data de 14 de juliol de 1821 (AHCM, lligall 61).

¹³⁴ Ofici del batlle de Manresa amb data de 8 de desembre de 1821 (AHCM, lligall 61).

¹³⁵ “Lo Ajuntament Constitucional de esta Molt Noble y Molt Lleal Ciutat, als Vehins de la mateixa. Ciutadans Compatricis”, Manresa, 14 de desembre de 1821.

*“Las Autoridades Civiles de los puntos en que yo me presente, me facilitarán sin la menor excusa ni presteo, y bajo la más severa responsabilidad todos los auxilios que necesite de cualquier clase que fueren, y los de la Milicia nacional de los Pueblos que señale, cuyos Alcaldes en el momento que sean oficiados por mí la pondrán a mi disposición por convenir al Servicio Nacional.”*¹³⁶

Aquestes àmplies competències i la seva radicalitat política toparen ben aviat amb algunes autoritats civils de caràcter moderat, com el batlle de Manresa, amb el qual mantingué un llarg enfrontament al llarg del mes de gener¹³⁷, fins al punt que el Cap polític hagué de cridar l'atenció al batlle de Manresa: *“espero que V.S. se unirá estrechamente al coronel José Perol para el mejor desempeño de sus respectivas atribuciones, prestándose mutuamente y con el sincero interés que exige el bien de la Patria, los auxilios necesarios.”*¹³⁸ Aquests incidents, acompanyats d'altres en que participaren, igual que a Lleida, paisans i soldats de cavalleria, portaren l'ajuntament a demanar al regiment de cavalleria que *“lo más combeniente para solidar la unión, entre Paisanos y Militares, este era el verdadero camino para unir los ánimos entre las dos clases.”*¹³⁹ Finalment Perol, nomenat Cap polític de Girona a començaments d'abril fou reemplaçat com a Governador de Manresa per Lorenzo Cerezo, i com a cap de la columna volant en persecució de facciosos per Ramon Galí.

Però, a més dels fets en si, el tràmit de la causa contra els acusats de conspiració provocà també un fort enrenou a Manresa. Així el jutge de Primera Instància d'aquesta ciutat es dirigí a l'Audiència fent-li saber que:

*“Es un hecho notorio en Manresa, que puesta por el Promotor Fiscal la competente acusación contra los encartados como reos, se han conmovido sobremanera los ánimos de varios Ciudadanos, por no haberse pedido en ella la pena capital contra uno de aquellos, de suerte que se suponen, a no dudarlo, comprometidas la tranquilidad pública y seguridad individual, así del reo, como del Fiscal, y el Juez, siempre que este no le condene en la pena ordinaria, en la qual los creen inmerso, porque, al delito de reunión a los facciosos, agrega el de haber herido gravemente, fuera de la facción, a Don Pedro Perramón, Oficial de la Milicia Nacional voluntaria, quien se halla fuera de todo peligro.”*¹⁴⁰

El mateix jutge consultà a l'Audiència si s'havia d'aplicar als detinguts de Manresa la llei dictada contra els facciosos de Salvatierra (llei de 18 de juny), com reclamaven els seus advocats, i si la Constitució permetia demanar la pena de mort. L'Audiència es mostrà a favor d'aplicar l'esmentada llei i de demanar la pena de mort si calia, i a més, va reclamar del Cap Polític protecció per les justícies de Manresa (15 de novembre). Justícies que

¹³⁶ Ofici de Perol al batlle de Manresa amb data de 6 de gener de 1822 (AHCM, lligall 62).

¹³⁷ Vegeu la correspondència entre Perol i el batlle de Manresa amb dates de 6, 7, 9, i 11 de gener de 1822 (AHCM, lligall 62).

¹³⁸ Ofici del Cap polític amb data de 9 de gener de 1822 (AHCM, lligall 62).

¹³⁹ Oficis del batlle de Manresa amb dates de 18 i 21 de gener de 1822 (AHCM, lligall 62).

¹⁴⁰ Carta del jutge de Primera Instància de Manresa a l'Audiència, amb data de 24 d'octubre de 1821 (ACA-RA, exp.575).

foren acusades per alguns veïns de ser massa toves, perquè no havien demanat la pena capital contra els dirigents de la revolta¹⁴¹. Els que finalment resultaren encausats com a dirigents de la revolta reialista de Manresa foren: fra Ventura Fuster, de 40 anys, mínim llec del convent de Granollers, Dionís Casany, estudiant de 18 anys; Maurici Carrió, pagès de 40 anys; Joaquim Casanyes, de 25 anys; Andreu Casasanpere, pagès de 40 anys, Antoni Castias, tintorer de 23 anys, Ramon Domènec tintorer de 35 anys, Francesc Canadella, fabricant de teixits de cotó de 40 anys, i Josep Casajoana, pagès de Santa Maria de Rocafort, de 55 anys¹⁴². Mentre durà el procés es continuaren penjant pasquins reialistes a les parets de Manresa¹⁴³.

Davant la creixent importància dels aixecaments reialistes a Catalunya, l'Audiència s'adreçà a tots els jutges de primera instància demanant-los que "*se hallen entendiendo en causas de esta naturaleza las terminen con toda la prontitud posible y con preferencia a todas las demás*"¹⁴⁴. No sembla que els jutges de primera instància en fessin massa cas, ja que al mes de setembre era el Cap Polític qui demanava a la Audiència que, tenint en compte que "*los delitos se aumentan en razón de la impunidad, y se refrenan y extinguen con el uso inflexible y pronto de la justicia [...], se sirva hacer a los Jueces de primera instancia un recuerdo enérgico sobre la necesidad y urgencia de redoblar su celo en la pronta substanciación de las causas que siguen, y las que en lo sucesivo se les presenten sobre conspiraciones contra el sistema constitucional*"¹⁴⁵. L'Audiència, instal·lada a Vic per la febre groga de Barcelona, contestà que "*no tiene motivo hasta ahora para desconfiar de la exactitud de los Jueces de primera instancia en el desempeño de su ministerio, ni ha notado atraso en las causas que siguen; antes bien se la ha representado por algunos de ellos sobre los obstáculos y embarazos que encuentran para llevar los asuntos con aquella celeridad que su zelo les dicta*", però que malgrat això reclamaria als esmentats jutges que "*sobre la necesidad y urgencia de redoblar su zelo en la pronta substanciación de las causas que siguen y las que en lo*

¹⁴¹ Ofici del Cap polític al batlle de Manresa amb data de 19 de novembre de 1821 (AHCM, lligall 61).

¹⁴² Informe del Jutge de Primera Instància amb data de 10 d'agost de 1821. Vegeu també l'informe del Cap polític amb data d'11 d'agost (AHCM, lligall 61).

¹⁴³ Ofici del batlle amb dates d'1 i 22 de març de 1822 (AHCM, lligall 62).

¹⁴⁴ ACA-RA, "Cartas Otorgadas", Registre 1.277, fol.397v-398 i Registre 1.278, fol.62v i Registre 1.418, expedient 194 (caixa 4), fent-se ressò d'una ordre del rei de 3 d'abril de 1821.

¹⁴⁵ Carta de 26 de setembre de 1821 (ACA-RA, Registre 1.419 (1821), expedient 525 (caixa 9).

sucesivo se les presenten sobre conspiraciones contra el Sistema Constitucional.”¹⁴⁶

Cal que tornem a la primavera de 1821, quan alguns catalans es refugiaren a França per a endegar la seva activitat contrarevolucionària. Aquest és el cas del mataroní Domènec de Caralt¹⁴⁷, que havia iniciat una conspiració a partir del convent dels caputxins de Calella amb la col·laboració de mossèn Vidal, mossèn Joan i l'ex-Governador de Girona¹⁴⁸, de tres frares franciscans de Berga i d'altres¹⁴⁹. S'estaven ja a Perpinyà el baró de la Barra i l'Arquebisbe de València. Caralt arribà a Perpinyà el 13 d'abril de 1821, acompanyat del seu fill i d'un criat, i establí contacte amb Mataflorida. Caralt justificava la seva marxa de Catalunya perquè:

*“Fueron tantos y tales los insultos que cometieron contra su persona no solo estando en su casa morada, sino también por las calles y parages públicos, que para poder salvar su vida, que a cada momento tenía espuesta, se vio precisado a ausentarse de dicha ciudad, separándose de su dilatada familia; abandonando su pingüe patrimonio, y refugiarse en el reino de Francia; lo que sabido por los revolucionarios, se aumentó la persecución que antes había sufrido, haciéndola extensiva a su familia e intereses, reduciendo a aquella al extremo de no poder transitar por las calles.”*¹⁵⁰

A començaments d'abril de 1821 arribava a Perpinyà Josep Montané (sergent retirat i xocolater de Berga)¹⁵¹, ja que era perseguit per la Milícia pel suport que donava als predicadors de quaresma anticonstitucionals. A Perpinyà establí contactes amb els caps de la contrarevolució *“que trataban de organizar fuerzas contra la Constitución”*, i especialment amb el Mariscal de camp baró de la Barra i el coronel Domènec de Caralt, *“que trataban de organizar fuerzas contra la Constitución”*¹⁵². Montané fou nomenat capità de les forces que anés reclutant i fou incentivat per Caralt *“con una partida de dinero, para que pudiesen con más facilidad efectuar el proyecto que deseaban”*. El mes de juny Montané disposava ja d'una partida d'homes al Berguedà que *“tenían preparado un Lebantamiento que no tubo efecto por la gran Vigilancia que tenían los Liberales a su Sistema”*.

¹⁴⁶ Ofici al Cap Polític, datat a Vic el 4 d'octubre de 1821 (ACA-RA, Registre 1.419 (1821), expedient 525 (caixa 9)).

¹⁴⁷ Antoni MARTÍ COLL: *Domingo de Caralt*, Mataró, 1965, especialment les pàgines 115-145.

¹⁴⁸ Vegeu Alberto GIOL: *Calella, su origen y su evolución*, Calella, 1953, pàg.80-96, i MARTÍ COLL: *Domingo...*, pàg.115-117.

¹⁴⁹ Carta del cònsol de Perpinyà amb data de 8 de maig de 1821 (AHN, Estado, lligall 5.228). Sobre la vila de Berga aquests anys vegeu Jacint VILARDAGA: *Efemérides bergadanas*, Manresa, 1919, pàg.198-220, i *Historia de Berga y breves noticias de su comarca desde los tiempos primitivos hasta nuestros días*, Barcelona, 1890, pàg.317-320.

¹⁵⁰ *RELACIÓN... Caralt*, fol.6.

¹⁵¹ Vegeu el seu expedient personal a l'AGM-S, D1^aS1^a, lligall M-3772. Una nota biogràfica a l'Apèndix 1.

¹⁵² Per aquest apartat vegeu l'Expedient Personal de Josep Montaner (AGM-S, lligall M-3.772).

El mes d'agost Montané intentà un nou aixecament que tenia com a centre de reunió i conspiració l'ermita de la Consolació, prop de Berga, però de nou fou desfeta pels liberals. D'aquesta conspiració en disposem d'abundant informació, originada per la causa que se seguí contra alguns veïns de la Nou¹⁵³. Sembla que l'origen cal cercar-lo al mes d'agost, quan un seguit d'emissaris voltaren pels pobles del Berguedà cercant voluntaris per un cop de mà, entre els quals reclutaren alguns teixidors de cotó, pagesos i jornalers (vegeu el quadre VI.2).

Quadre VI.2 Processats per la revolta de Montaner l'estiu de 1821 al Berguedà

<i>Encausats</i>	<i>edat</i>	<i>estat civil</i>	<i>professió</i>
Joan Boxader,	53 anys		pagès
Josep Boxader, "Boix"	20 anys,	casat,	pagès
Benet Casals,	61 anys	casat,	moliner
Jaume Colldeforns,	25 anys,	casat,	jornaler
Jaume Corominas,	20 anys		jornaler
Francesc Tubau "Pobla"	23 anys		teixidor de cotó
Joan Tubau, "Jan",	26 anys	casat,	teixidor de cotó
Josep Tubau, "Pobla grossa"	31 anys		teixidor de cotó
Josep Turné, "Pep xic"	33 anys,	casat,	jornaler
Josep Verniol,	26 anys	casat,	teixidor de cotó

Font: AHCM, lligall 61

Com manifestava un dels encausats, Josep Boxader, el reclutament es feia a la sortida de missa: "*El día de San Ramon quando salia de missa de su Parroquia, Jayme Estragues de la Badella, le dixo si quería ganarse dos pesetas fuese aquella noche a la Hermita de la Consolación, quien tubiese armas con ellas, y el que no sin ellas.*" Sembla que els de Berga van contactar amb un de la Nou, i aquest va parlar amb tres al sortir de missa, i que aquests tres portaren als altres fins a vuit persones del mateix poble, tots amb la promesa de cobrar dues pessetes diàries. El regidor de la Nou, Joan Llumà, de 42 anys i pagès confirmava "*que ha oído decir, pero no sabe a quien, que en efecto daban sueldo de dos pesetas para ir a la hermita de la Consolación, no sabe para que ni que día*". Josep Tobau encausat de 28 anys, casat i treballador de la terra, diu que un home de Sant Salvador de la Badella, anomenat "l'Estragué", "*andubo allí por el Pueblo de la Nou buscando gente que se quiciese alistar por dos pesetas cada día, y todos creían, como creyó el testigo, que era para perseguir*

¹⁵³ Peça sobre els facciosos del poble de La Nou, a l'ermita de la Consolació del terme de Badella, a darrers d'agost i començaments de setembre, Berga, 12 de setembre de 1821 (AHCM, lligall 61).

ladrones, porque andaban por allí". Del poble de la Nou hi anaren fins a vuit homes amb les seves pròpies armes, i tots cobraren d'immediat les dues pessetes i els convocaren per un altre dia.

Aquests voluntaris es reuniren a l'ermita de la Consolació els dies 28 i 30 d'agost amb la intenció de baixar a Berga i assaltar la presó per alliberar els presoners, tal i com manifestava Benet Casals, natural i veí de la Nou, casat, moliner, de 61 anys: "*que nada oyó malo contra la Constitución; de presos solo que se intentaba sacar el Frayle, aquí [Berga] preso entonces, y nada de matar gentes, ni robar tiendas*." L'objectiu era alliberar el franciscà Josep Solà i Jep dels Estanys, presoners a Berga¹⁵⁴. Segons les declaracions dels testimonis, en total eren uns quaranta homes, alguns armats i altres no, i els que manaven eren tres nois joves de Berga, tot i que al darrera hi eren Montané, el teixidor de Castellar de N'Hug, i Francesc Orriols. Sembla que s'esperava gent de Castellar de N'Hug: "*Hablan de que habian de bajar gentes de Castellar de Nuch*." Jaume Coromines assenyala que hi havia gent de Badella, Figols, la Nou, la Pobla de Lillet, Vallcebre, i que els van dir que "*cuando aquí estubiesen [Berga] ya habria gente que los ayudaría*", ja que un cop allà comptaven ser entre 700 i 800 homes. Contribuiria a dissipar aquesta concentració reialista la presència a Berga d'una companyia de la MNV de Manresa i una altra del batalló d'Hostalric, comandades per Josep Perol¹⁵⁵. Però malgrat el fracàs del cop de mà, els presos reialistes intentaren la fuga, motiu pel qual l'ajuntament demanà el seu trasllat a una presó més segura, essent traslladats a començaments d'octubre a Cardona¹⁵⁶.

El mes de setembre tornà a reprendre el moviment dirigit per Montané, que va enderrocar la placa de la Constitució de Castellar de N'Hug (dies 27 i 28), però fou ràpidament desperdigat pels constitucionals¹⁵⁷. El mes de novembre aconseguí reunir una nova partida d'un centenar d'homes que es refugià al santuari de la Verge dels Losals (parròquia de Sant Martí de Capolat - Solsona), on comptaren amb el suport del rector del poble que li subministrà nou fusells. Montané amb aquesta partida ocupà Borrada (dia 4), Vilada (dia 5), Poble de Lillet, i Berga, als crits de "*Viva el Rey absoluto y*

¹⁵⁴ Sembla que Solà i Jep dels Estanys pensaven aprofitar la paga mensual per subornar els seus carcellers i fugir-se, i que comptaven amb el suport de dos cunyats de Solà: Josep Riu de Berga i Pere Solà de Piera.

¹⁵⁵ Ofici de Josep Perol al batlle de Manresa amb data de 31 d'agost de 1821 (AHCM, lligall 61).

¹⁵⁶ Oficis del batlle de Berga al de Manresa amb dates de 6 i 14 de setembre, 6 i 30 d'octubre de 1821. Malgrat el trasllat a finals d'octubre fugiren dos presos de la presó de Berga, Joan Rafart de Gironella i Ventura Rabellat d'Alp (AHCM, lligall 61).

¹⁵⁷ Vegeu RUIZ DE MORALES: *Historia...*, pàg.213.

muera la Constitución”, i reclutant gent “*que ya estaban alistados*”. Des de Sallent s’informava que “*en la montaña se han rehunido facciosos en número de más de ciento; que a principios de esta semana se presentaron en Borrada, y hoy se dice haber llegado a Prats de Lluçanés*”, i per això demanaven municions: “*es preciso hacer resistencia, perseguir y acabar con semejantes hombres desnaturalizados, para lo que está como siempre desidida la Milicia de esta Villa con toda la vecindad; pero nos hallamos en el punto de no tener municiones.*”¹⁵⁸ Des de Balsareny s’informava que, arran de l’entrada dels facciosos a Prats de Lluçanés, “*tiene trastornado este Pueblo y su Comarca, temiendo no vaya tomando incremento; por lo que hallándose este Pueblo, sin armas y sin municiones.*”¹⁵⁹

Immediatament es reuniren les Milícies de Puigcerdà, Berga i la Seu d’Urgell a Bagà amb la intenció d’aturar l’aixecament reialista al Berguedà¹⁶⁰. No tardaren a trobar-se i iniciaren un seguit d’enfrontaments a Vallcebre i Prats de Lluçanés (dia 10), on segrestaren alguns regidors i exigiren a diversos veïns contribucions de 50 duros, a més de trenta parells d’espardenyas¹⁶¹. Les tropes constitucionals estaven comandades per Ramon Galí i comptaven amb el suport del regiment de Múrcia. Alhora es distribuïren 6.000 cartutxos entre els pobles del voltant de Berga¹⁶². Un cop desfeta la partida, a mitjan mes de novembre, un seguit de facciosos es presentaren a l’indult, tal i com informava el batlle de Santpedor dient que se l’hi havia presentat per acollir-se a l’indult un facciós del poble, Antonio Fàbrega, que “*fue engañado por algunos de Berga, sin saber quasi a donde iba, ni para que, se vio en medio de aquellos ladrones, esperando desde luego la ocasión para escaparse. El pobrecito es una criatura, un inocente digno de compasión y perdón.*”¹⁶³

Però això no significà la desaparició de la partida de Montaner, tal i com manifestava el mes de novembre el Cap polític en una circular a les viles del Solsonès, Berguedà i Bages:

¹⁵⁸ Ofici del batlle de Sallent al de Manresa amb data de 10 de novembre de 1821 (AHCM, lligall 61). Vegeu també BORRALLERAS: *Recull...*, pàg.208 que reproduïx un testimoni, Joan Piniella, dels fetès que assenyala que “*Es feren socórrer., donar-los espardenyas, recolliren algunes armes dient que volien el Rei absolut i anar contra la Constitució. No van insultar ningú al·listant a alguns, als quals donaven vuit rals cada dia i se n’anaren cap a St. Sebastià*”.

¹⁵⁹ Ofici del batlle de Balsareny al de Manresa amb data d’11 de novembre de 1821 (AHCM, lligall 61).

¹⁶⁰ Ofici del batlle de la Seu d’Urgell amb data de 8 de novembre de 1821 (AHMSU, caixa 172).

¹⁶¹ “Actes Centelles. 1820-1823”, sessió de 14 de novembre de 1821 (l’ADB, lligall 81, expedient 6).

¹⁶² Ofici del batlle de Berga al de Manresa amb data de 13 de novembre de 1821 (AHCM, lligall 61).

¹⁶³ Ofici del batlle de Santpedor al de Manresa amb data de 13 de novembre de 1821 (AHCM, lligall 61).

*“Siendo escandaloso que en tiempos en que el sistema constitucional se consolida más y más por todas partes para el bien de la España, haya todavía en una parte de las montañas de Cataluña facciosos, o por mejor decir salteadores que quieren perturbar la tranquilidad y demás ventajas de aquel, como acaba de suceder con la cuadrilla de Montaner, los cuales no pueden dejar de ser víctimas de su necia temeridad.”*¹⁶⁴

Per tal aturar-lo ordenava als pobles que detinguessin a tots aquells que circulessin sense passaport, i que se'ls obrís diligències, i que els batlles facilitessin en 48 hores un llistat dels veïns que faltaven al seu domicili des de començaments de mes. També la persecució de la partida amb el somatén, la Milícia i la tropa, al mateix temps que s'imposaven fortes multes als batlles que incomplissin les ordres o no informessin adientment dels moviments dels facciosos.

Finalment, els homes de Montané s'hagueren d'internar a França, on el seu cap fou empresonat a instàncies del cònsol espanyol, tot i que ràpidament fou posat en llibertat. La major part de la seva partida restà a Vallcebre, segons informava el jutge de primera instància de Solsona¹⁶⁵. En aquesta darrera intentona Montané, “xocolater”, comptà a més amb la col·laboració d'altres berguedans com Martí Pujol “Fèlix de Martinet del Pont” (ex-soldat) casat i de 35 anys, majordom d'una fàbrica, Anton Mas “xavana” (ex-soldat i teixidor), casat, i Ramon Gorgas “paisà” i “rata de paisà”, teixidor de cotó; així com d'Agustí Dachs “Agustí de Vilada” de Vilada; Joan Ripoll, Lluçia Pujol i Giralt de Prats de Lluçanès¹⁶⁶. De Martí Pujol, tenim informació que va formar una petita partida que posà a les ordres de Montané l'agost de 1822: *“se fue por los Pueblos de esta Montaña [Burguedà], reclutando y animando a las gentes para que tomasen las Armas para defender los derechos de nuestro Monarca, Religión y Patria”*¹⁶⁷.

Una altra conspiració es tramava als voltants de Vic, *“o en sus inmediaciones y ramificada por varios pueblos del referido Partido de Santa Coloma”*, la tardor de 1821. Entre els dirigents d'aquesta conspiració cal assenyalar mossèn Anton Coll: *“estatura pequeña, cara redonda, delgado aunque de carnes regulares; edad 26 años poco más o*

¹⁶⁴ Ofici del Cap polític al batlle de Manresa amb data de 18 de novembre de 1821 (AHCM, lligall 61).

¹⁶⁵ Carta als comandants d'armes de Manresa i Berga amb data de 9 de desembre de 1821 (AHCS, lligall 77, 1821).

¹⁶⁶ Dades extretes de l'ordre de busca i captura dictada per Blas Damián de Vega, jutge de primera instància de Berga amb data de 30 de novembre de 1821 (AGM-S, lligall M-3.772). Només dos persones foren empresonades per aquesta revolta: Llorenç Guilaña de Berga i Bartolomé Leonart d'Igualada (carta del batlle de Berga al de Manresa amb data de 14 de novembre de 1821, AHCM). Vegeu també el *Diario de Barcelona*, núm.23 de 23 de gener de 1822, pàg.201-202, que informa sobre aquesta partida.

¹⁶⁷ Carta del Comissari de Guerra de la Regència d'Urgell amb data de 22 de novembre de 1822 (dins l'expedient personal de Martí Pujol a l'AHM-S, S1°D1ª, lligall 3053).

menos; su vestido levita sombrero de tres picos, medias negras y zapatos”, els franciscans Isidro Masferrer de 50 anys, i Antoni Altés de 30 anys, i el caputxí pare Miquel de Vic, de 40 anys¹⁶⁸. Aquesta conspiració comptava amb suports importants al bisbat de Vic¹⁶⁹.

Un altre centre conspiratiu contrarevolucionari a Catalunya era Girona, que havia estat escenari d'enfrontaments entre estudiants eclesiàstics i paisans per motius polítics, curiosament sempre a la tardor, tant de l'any 1820 com del 1821¹⁷⁰. Des de la primavera de 1821 funcionà a Girona una trama contrarevolucionària que realitzà importants tasques de proselitisme pel nord-oest de Catalunya: Olot¹⁷¹, Roses, Ripoll, Riudaura, Molló, Vilajuïga, Selva de Mar, i altres, on anava predicant que “*en breve quedaria aniquilado el actual Sistema Constitucional a favor de grandes preparativos que se estaban haciendo y de la concurrencia de la Milicia de Gerona, así como de otra porción de gente armada al frente de la cual se colocarían Gefes capaces de dirigir estas operaciones*”, fent referència al baró d'Eroles, i que “*los Milicianos voluntarios la pagarían, pues dentro de tres meses todo el Gobierno iba a variar*”¹⁷². Un dels principals proselitistes d'aquesta trama era el tinent coronel Francesc Oriol (agregat d'Estat Major de Girona)¹⁷³, qui al descobrir-se la primera conxorxa reialista de Girona l'estiu de 1821 es refugià a Perpinyà, on establí contacte amb els dirigents reialistes. Sembla que Oriol comptava amb la col·laboració del Sergent Major de la plaça de Roses, Miguel Olivar i del rector de Molló.

A la trama contrarevolucionària de Girona hi participaven clergues i frares, militars, i d'altres personatges¹⁷⁴. Aquesta trama s'activà, com hem dit, a la primavera de

¹⁶⁸ Ofici del Cap polític amb data de 26 d'octubre de 1821 (AHCM, lligall 61).

¹⁶⁹ FIGUEROLA: *Església...*, pàg.39-41.

¹⁷⁰ Informes del batlle de Girona al Cap polític de Catalunya amb dates de 23 de novembre de 1820 i 20 de novembre de 1821 (AHCG, I.1.2.5 “Ajuntament”, lligall 2 (1820-1823)).

¹⁷¹ L'ajuntament d'Olot fou acusat en repetides ocasions (per exemple al *Diario Constitucional*, de 22 de maig de 1821), de no treballar per la consolidació del sistema constitucional i de ser negligents en la seva tasca, acusacions de les quals es defensà el consistori de l'any 1821, mitjançant una proclama “Ciudadanos Olotenses”, Olot, 26 de maig de 1821.

¹⁷² Carta del comandant militar de Girona a Villacampa amb data de 25 de juliol de 1821, referida a l'estada a Rosses el dia 9 de juliol de Francesc Oriol (Expedient Personal, AGM-S, lligall O-990).

¹⁷³ Vegeu el seu expedient personal a l'AGM-S, D1ªS1ª, lligall O-990, i la nota biogràfica a l'Apèndix 1. L'agost de 1821 se'l buscava per desertor: “*44 años, estatura 5 pies 2 pulgadas, pelos y ojos castaño oscuro, le falta algún diente y es un poco balbuciente en el hablar, vestido con levita azul turquí, bastante usada, sombrero de tres picos, pantalón de nanquis azul con rayas blancas estrechas, zapato y medio motín*”, junt a altres sis homes (ofici del batlle de Girona amb data de 12 d'agost de 1821, AHG-ADG, caixa 2).

¹⁷⁴ Vegeu el manuscrit MANIFIESTO que hace al Rey y a todos los verdaderos Realistas Dn. Salvador de Malavila, Brigadier de los Reales Ejércitos; de lo que ha hecho contra la Constitución y a

1821, i es dedicà a “*acopiar gente, armas y municiones*”¹⁷⁵. Malavilla ja ens diu que tot i que des de la proclamació de la Constitució parlaven d’organitzar una contrarevolució:

*“Traté de conferenciar con varios de mis amigos, hombres verdaderamente ilustrados de la más sólida piedad y Religión, que me hicieron conocer hasta la evidencia que todas las miras de los rebeldes y conspiradores se reducían a destruir poco a poco, y escudados en la Constitución de Cádiz, la Religión de nuestros Padres y el augusto trono de nuestros Reyes, substituyendo la más espantosa anarquía y el más desenfrenado libertinage. [...]. Convencido de ésta triste verdad, [...] resolví firmemente oponerme con todas mis fuerzas a tan horroroso atentado, y de pelear hasta morir por la causa de la Religión y del Rey”*¹⁷⁶-,

no fou fins el mes de maig de 1821 que s’iniciaren “*varias y secretas reuniones en el convento de San Francisco de Gerona*”, en les quals es formà una “*Junta secreta de Realistas [...] con el objeto de sublevar al Principado de Cataluña en favor de S.M. y para destruir el Gobierno Revolucionario*”¹⁷⁷. Els personatges més importants d’aquesta conspiració eren Josep Alsina, tinent coronel d’artilleria retirat¹⁷⁸, Antoni Coll “Misses”, Salvador Malavilla¹⁷⁹, sots-tenent retirat, Miquel Oliva sergent major de la plaça de Roses, Manuel Vidal, tinent coronel de Girona, Pau Torrebadello, tinent, Germà Falgueres, sots-tenent, Narcís Boix, carmelita descalç de Girona, Jaume Virruta, secretari de la Catedral de Girona, Narcís Carrió de Montfullà¹⁸⁰, Vidal, Falgueras, Torrebadell, i Josep Mandula, mestre d’escola de Canet d’Adri. Una trama semblant funcionava a Blanes en la qual participaven el pare Beltran, caputxí de Figueres, el pare Joaquim Maria de Barcelona, caputxí de Blanes, els rectors de Maçanet de la Selva Gerard Puyals i Francesc d’Asís Barceló, i el coronel Joan Clarós¹⁸¹.

En aquestes reunions es decidí, segons Salvador Malavilla, que: “*Mosén Anton recorriese los pueblos de la Llamura de Vich y sus montañas, y yo los del llano de Gerona y Ampurdán; con el fin de alistar y armar la juventud y con ella apoderarnos*

favor de la causa del Altar y del Trono, dins el vol.XXIV dels “PRFVII” de l’APR, fol.305-320 (fol.310 pel text).

¹⁷⁵ Carta de Narcís Carrió a l’Expedient Personal de Josep Alsina (AGMS, lligall A-1491).

¹⁷⁶ MANIFIESTO...

¹⁷⁷ Carta de Salvador Malavilla datada a Badajoz el 28 de gener de 1832, servada a l’expedient personal de Benet Plandolit a l’AGM-S, D1ªS1ª, lligall P-2273.

¹⁷⁸ Vegeu apunt biogràfic a l’Apèndix 1.

¹⁷⁹ Expedient Personal de Salvador Malavilla (lligall M-197, AGM-S). Vegeu l’Apèndix 1.

¹⁸⁰ Vegeu el seu expedient personal a l’AGM-S, D1ªS1ª, lligall C-1675: “*fue uno de los que a la primera voz cumplió y complació mis deseos en seguir la defensa de nuestro amado Rey Don Fernando Séptimo, tomando las armas para el efecto*” deia d’ell Malavilla en una carta datada a Vitòria el 14 de juliol de 1823, i servada a l’esmentat expedient. Narcís Carrió es refugià a França a finals de 1822, i tornà entrar a Catalunya amb els francesos, com a capità en el batalló reialista número 5 comandat pel baró d’Eroles. Vegeu l’Apèndix 1.

¹⁸¹ Vegeu la nota biogràfica a l’Apèndix 1. Aquest coronel era un aferrissat antiliberal que lluità contra els francesos el 1793 i durant la guerra de 1808-1814.

de las Ciudades de Vich y de Gerona, primer blanco de nuestros deseos.” També s’encarregà a Benet Plandolit, fil d’una família d’hisendats de Vic, de “*recorrer los Pueblos de la llanura de Vich y hacer el reclutamiento de gente para la formación de partidas*”¹⁸². Un cop reclutada la gent, unes mil vuit-centes persones, es decidí de comprar pólvora i bales i fabricar cartutxos. Tant l’enrolament com les facilitats econòmiques ens indiquen que devien disposar d’una bona xarxa de contactes a les comarques gironines en la qual hi participaven sectors de la pagesia benestant, clergues i militars. Almenys això és el que dóna a entendre Malavila, quan diu que aconseguí “*ganarse la confianza de muchos de estos [pueblos]. [...] consiguiendo muchas ventajas, muy favorables al intento*”, tant al Gironès com a l’Empordà. Alguns dels dirigents de la revolta foren empresonats, com Misses, però aconseguiren fugir des de l’hospital de la presó de Girona¹⁸³. Galli ha assenyalat que “*de todas las poblaciones importantes de Cataluña, es acaso Jerona la que menos se presta al desarrollo de reciente filosofía. Si buscamos la causa de esa disposición, la encontraremos en la guerra de los seis años. Acaso fue la población de España que más se sacrificó por Fernando VII, y este no era aún entonces constitucional.*”¹⁸⁴

Un cop aconseguit aquest primer objectiu, reclutar i armar 1.800 homes¹⁸⁵, i comptant amb la important informació que facilità aquesta trama contrarevolucionària - com la que facilità el tinent coronel de cavalleria retirat, Josep Alsina, sobre “*la fuerza armada de la Plaza, el parage donde se hallaban las municiones, el repuesto de los fusiles, puntos de la colocación de los cañones, y parage por donde se podía sorprender la Plaza y la Caballería nominada de la Constitución*”-, es decidí d’atacar i ocupar Girona. Però aquest primer intent no es va arribar a realitzar, perquè la trama fou descoberta i la majoria dels seus dirigents empresonats el 8 de setembre, amb alguna excepció com la de Plandolit que aconseguí refugiar-se a Andorra. Però després de dinou dies foren posats en llibertat, pagant una fiança, cosa que fou aprofitada, segons Malavila, per tornar-hi: “*volvimos de nuevo, y con mucho más ardor, a nuestras*

¹⁸² Expedient personal de Benet de Plandolit i de Targarona (AGM-S, S1ªD1ª, lligall P-2273). Vegeu la nota biogràfica d’aquest personatge a l’Apèndix 1.

¹⁸³ Ofici del Cap polític al batlle de Manresa amb data de 26 d’octubre de 1821 (AHCM, lligall 61).

¹⁸⁴ GALLI: *Memorias...*, pàg.41.

¹⁸⁵ Per un document posterior i servat al Manual d’Acords de l’ajuntament de Girona (AHCG, lligall 426 (1821), fol.253-260, sabem que les partides de mossèn Anton i Malavila s’anaren reclutant pels pobles sobretot entre la gent jove.

antiguas y secretas reuniones logrando volver a reunir secretamente la misma gente y reanimarla más y mas.” També aconseguí fugir de la presó Tomàs Costa, que des de les muntanyes demanà diners a Malavila per armar els seus homes, cosa a la qual aquest accedí.

Un cop reorganitzades les forces reialistes i comptant, com hem assenyalat, amb la col·laboració interior de militars i eclesiàstics es decidí atacar la ciutat la matinada del 14 de desembre¹⁸⁶. L’atac s’inicià amb èxit, ja que aconseguiren entrar a la ciutat sense ser descoberts els 328 reialistes manats per Misses, Carrió, Boris, Virosta, i Rafael Cuntillé, mentre uns altres tres-cents es mantenien a les afores de la ciutat. Els que entraren a la ciutat primer ocuparen i controlaren el quarter de cavalleria de la Constitució i el quarter de Sant Martí, on hi havia el regiment de Barbastre; després sorprengueren la guàrdia al principal de la MNV, i es dirigiren a la presó amb la intenció d’alliberar els presoners, *“que al parecer era su principal idea”*, per ser-hi els caps reialistes Llorenç Reixachs i Francesc Oriol, i en aquest punt trobaren la resistència dels milicians que alhora alertaren a la resta de la tropa, que s’enfrontà als grups d’entre 20 i 30 homes que havien format i que cridaven *“Viva el Rey y muera la Constitución”*¹⁸⁷. Un cop aconseguit aquest primer èxit, com assenyala Malavila:

“El demasiado ardor de los Realistas y su poca experiencia les hizo prorrumpir en esforzados gritos de Viva la Religión y muera la Constitución, viva el Rey absoluto, viva el Rey tot sol y mueran los liberales. A estos descompasados y prematuros gritos despertaron los Constitucionales de su pesado sueño, los cuales viendo la poca gente de los Realistas, les cargaron vigorosamente por todas partes obligándoles a salir de la Ciudad antes que pudiese entrar en ella la mucha gente que de todas partes marchaba para sostener tan arriesgada empresa, malográndose por este motivo en el mismo momento que iba a decidirse por nosotros. [...] Si los Voluntarios hubiesen tenido un poco más de paciencia sin hacer fuego como lo hicieron contra la guardia de la cárcel que ya había ganado de antemano, y se hubiese sostenido una hora más, la Ciudad hubiera quedado por nosotros, porque todos los pueblos comarcanos habían tocado ya a somatén o arrebato, llenándose de gente todas las carreteras para obrar contra Gerona, la cual viendo malogrado el primer golpe se retiró a sus casas con el intento de reiterar el ataque tan luego como hubiese sido posible.”

L’intent finalitzà amb la mort de set reialistes i l’empresonament de deu, dels quals dos foren executats immediatament, decisió justificada per l’ajuntament davant el

¹⁸⁶ Informació a RELACION sencilla y genuina de lo ocurrido en la Plaza de Gerona en la noche del 13 al 14 de Diciembre de 1821 (AHMCG, lligall 426 (1821), fol.190-191). També a l’ AMAE “Correspondance politique. Espagne”, vol.711, fol.304-313. Vegeu CLARA: “Sobre...”, pàg.372-376.

¹⁸⁷ “Sorpresa de la plaza de Gerona por los facciosos en la noche del 13 al 14 de enero de 1821”, dins AHCG, I.1.2.5 “Ajuntament, lligall 2 (1820-1823). Vegeu també SAIZ: El Trienio..., pàg.40-41. Per aquests primers moviments vegeu J.M.R.: Memorias..., I, pàg.4-7.

governador per la pressió de veïns i milicians i com a mesura d'escarment¹⁸⁸. Però el fet més important fou “*el entusiasmo de las milicias de varios pueblos [Amer, Sant Feliu de Guíxols, Torroella de Montgrí i Figueres] y de los paisanos armados en somatén que se presentaron a perseguirlos. A los ocho días quedó disuelta esta facción acogiéndose al indulto 250 de los que habían sido engañados*”¹⁸⁹. Aquí trobem un aspecte que després comentarem més detalladament: la mobilització de la gent dels pobles mitjançant el toc de sometent per a realitzar una acció concreta i massiva. Una estratègia que els reialistes intentaran de generalitzar a mesura que avanci la confrontació armada amb els liberals, però que els liberals també saberen aprofitar.

L'atac a Girona era el segon intent seriós dels reialistes a Catalunya, després de la revolta de juliol a Manresa. Per aquest motiu immediatament arribaren a Girona tropa i Milícia d'Amer, Figueres, la Bisbal, Torroella de Montgrí i de Sant Feliu de Guíxols que junt a la cavalleria i la tropa de Girona, Blanes i Santa Coloma de Farners, encapçalada per Manuel Arango, i a la MNV i tropa procedent de Vic, comandada per Llobera, perseguiren les delmades files reialistes fins a dissoldre-les¹⁹⁰. Un bon nombre de reialistes es presentaren a l'indult, i en tot cas van restar ben escarmentats com assenyalava el batlle de Canet d'Adri: “*los mismos que se han levantado el grito de rebelión y han invadido esa Plaza, están tan arrepentidos y escarmentados por mi, que no volverán a emprender jamás tamaña empresa*”¹⁹¹. Tot i això encara restaren alguns petits grups al Gironès i la Garrotxa al voltant de Misses -que trobava suport en alguns pagesos del voltant: “ *fueron a Casa Cendra, labrador de Estañol, y el amo de dicha Casas dio de beber y comer a todos los que pasaban*”-, i que ara reclutava gent per l'Empordà¹⁹².

¹⁸⁸ Carta al governador amb dates de 14 de gener i 21 de febrer de 1822 (AHCG, I.1.2.8 “Correspondència amb el Governador” (1820-1825), lligall 9). Els detinguts foren el tinent coronel retirat Francesc Oriol (condemnat a mort), el sots-tenent retirat Germà Folgueras i Jaume Deu (condemnats a vuit anys a les illes Canàries), Joan Planas (per ser menor d'edat se salvà de l'execució), i els clergues Jaume Birosta, Narcís Casadevall, Joan Ribas, Llorenç Cuxart, Isidre Bosch i Ramon Costa. Els executats foren Joan Carreras i Josep Fàbregas, per trobar-los amb les armes a la mà.

¹⁸⁹ ACD, PRFVII, vol.53, fol.622. Vegeu la carta d'agraïment de l'ajuntament de Girona als de Amer, Sant Feliu de Guíxols, Blanes, Figueres i Santa Coloma de Farners, per haver deixat la seva MNV per perseguir els facciosos que havien atacat Girona, amb data de 31 de desembre de 1821 (AHCG, I.1.2.5 “Ajuntament, lligall 2 (1820-1823). Vegeu també CONTINUACIÓN de la relación de lo acaecido en Gerona en la noche del 13 al 14 de Diciembre de 1821, y particularidades más remarcables del valor y esfuerzos de la Tropa y Milicianos durante el ataque, y en la Comisión, Girona, Imprenta d'Agustí Figueró, 1821.

¹⁹⁰ RUIZ DE MORALES: *Historia...*, pàg.214.

¹⁹¹ Carta a l'ajuntament de Girona amb data de 19 de desembre de 1821 (AHCG, I.1.2.5 “Ajuntament, lligall 2 (1820-1823).

¹⁹² Oficis de Llobera des de Banyoles amb data de 19 de desembre de 1821, d'Arango amb data de 23 de desembre i de Perol de 25 de desembre (AHCG, I.1.2.5 “Ajuntament, lligall 2 (1820-1823). Vegeu

Sembla que Malavila hagué de fer córrer força diner perquè no el delatessin: “*como afortunadamente pude lograrlo a fuerza de mucho dinero que tube que distribuir a varios.*” El resultat fou que el consell de guerra acabà sense poder acusar formalment ningú i els encausats, entre ells Malavila, se n’ en sortiren deixant anar algun diner.

La majoria dels que participaren en aquest cop de mà procedien dels pobles del voltant de Girona, tal i com dóna a entendre el llistat dels que s’acolliren a l’indult passada una setmana¹⁹³. En total es presentaren a l’indult 147 homes pertanyents a vint-i-tres pobles, tot i que cinc d’ells -Salt (23 homes), Montcalt (18), Montfulla (19), Bescanó (12) i Salitja (15)- abastaven la meitat del total. Els acollits a l’indult coincidiren en afirmar que els tres caps de la revolta eren Misses, mossèn Jaume “canonge” i Rafael, i mentre uns manifestaren que hi anaren per la promesa d’una soldada, “*ocho duros a cada uno al entrar en Gerona*”, altres deien que havien estat obligats per força: “*fue sacado de su trabajo a la fuerza para ir a Gerona por unos hombres que no conoció hallándose trabajando en Salt*”, i altres “*engañados y sacados a la fuerza de sus casas*”¹⁹⁴. Com que la majoria de reialistes eren dels pobles del voltant de Girona, l’ajuntament es queixà al Bisbe perquè era impossible que es reunissin tants facciosos sense que els rectors dels pobles en sabessin res, i no havien donat cap notícia a les autoritats, alhora que recordava al prelat que una de les tasques dels rectors era educar al poble perquè no es deixés enganyar pels facciosos, tenint en compte que “*tanto ascendiente tienen en todos los pueblos*”¹⁹⁵. El bisbe respongué que:

“La admiración que le ha causado no haber tenido noticia alguna anticipada de la reunión de facciosos que sorprendieron esta plaza la noche del 13 al 14 de los corrientes, haciéndose inconcebible a V.S. que pudiesen verificarlo sin que trasluciese nada ni llegase a noticias algunas a los Señores Curas Párrocos. Confieso que no fue menor la que a mi me causó por no haber tenido tampoco el menor aviso ni indicio de ello, pero no lo extraño tanto quando veo por el oficio de V.S. que tampoco lo tuvo por ninguno de los muchos individuos de los Ayuntamientos de los lugares, los que por razón de su oficio tenían más motivo para haver notado qualquier reunión que pudiera trastornar la tranquilidad pública.

Por distintas circulares he prevenido al clero secular y regular de mi Diócesis procurase por su parte cooperar por todos los medios que están a su alcance a la conservación del buen orden, a que inculquen a sus feligreses la observancia de la Constitución de la Monarquía y que les inspiren a

també els oficis del Governador amb dates de 19, 27 i 29 de desembre de 1821, 14 de gener, 17 i 21 de febrer de 1822 (AHCG, I.1.2.8 “Correspondència amb el Governador” (1820-1825), lligall 9), i del Capità general de Catalunya amb data de 21 de desembre de 1821 (AHCG, I.1.2.12 “Correspondència amb el Capità General”, lligall 2 (1814-1840).

¹⁹³ “*Lista de los Individuos que habiendo seguido a los facciosos se han personado a reclamar el perdón ofrecido en el Bando*”, Manuel Arango, Girona, 21 de desembre de 1822 (“Manual d’Acords” de l’ajuntament de Girona, lligall 426 (1821), fol.195 de l’AHCG). Les dades reproduïdes a l’Annex VI.2.

¹⁹⁴ Declaracions de Gregorio Carrió de Salt, Josep Porcell de Montfullà, i Tomàs Valls de Taylà.

¹⁹⁵ Carta amb data de 23 de desembre de 1821 (AHCG, I.1.2.5 “Ajuntament, lligall 2 (1820-1823).

todos las máximas benéficas contenidas en la misma, con la obligación que tienen en conciencia de respetarla, como y a las leyes y autoridades constituidas por ellas.

[...]. Deseando ardentemente contribuir con toda mi autoridad a cuanto pueda asegurar el orden público, y conociendo los horrores y las desgracias que trae consigo la anarquía, esforzarse de nuevo y encargarse estrechamente a todos los cura párrocos del Obispado, que no cesen de vigilar para impedir por su parte toda reunión de facciosos que puedan repetir excesos de tamaña entidad y que me den pronto aviso de qualquier movimiento que adviertan para comunicarlo a V.S.”¹⁹⁶

També comptaren els reialistes amb el suport de diverses autoritats locals com el batlle de Santa Leocàdia de Terri que “*hizo tocar a rebato para reunir gente con que reforzar las divisiones realistas de los comandantes Misas i Malavila, con la que se consiguió asaltar la plaza de Gerona*”. Això li costà l’empresonament fins que aconseguí de fugir el mes març de 1822 refugiant-se a França¹⁹⁷. En el procés que se seguí foren encausats com a dirigents de la revolta: Rafael Cuntillé, Tomàs Costa, el frare dels carmelites descalços de Girona Narcís Boris, Josep Plandiula mestre de l’escola de Canet d’Adri, el mossò Narcís Carreras i el propietari Narcís Carrió, una mostra força representativa dels suports socials amb que comptaven els reialistes.

El mes de març de 1822 el corregiment de Girona restava tranquil:

“Desde que la columna del Teniente Coronel D. Manuel Arango dispersó los facciosos que se habían levantado en diciembre del año próximo pasado se ha mantenido el país tranquilo, y siempre la ciudad en la mayor vigilancia a pesar de su escasa guarnición, supliendo por ella los Milicianos, que desde entonces han hecho, y aún continúan haciendo, el servicio más activo. A mediados del mes de marzo se avisó que por la comarca corría alguna partida de facciosos, o, más bien, de salteadores y ladrones de la facción del Cabecilla Misas, que se presentaba a los pueblos pequeños e indefensos cometiendo algunos excesos hasta llegar a derribar en alguno de ellos la Lápida Constitucional, pero luego que se reunieron tropas y milicianos y comenzaron a perseguirles, se fugaron, dirigiéndose al parecer en los quebrados montes de San Lorenzo de la Muga.”¹⁹⁸

Els primers intents, doncs, foren avortats per les autoritats liberals. Però tot i que empresonaren una bona part dels seus dirigents, uns fugint i els altres pagant multes, quasi tots aconseguiren escapolir-se de la presó i continuar la seva activitat, tot i que ara (gener de 1822) fora de la ciutat de Girona i fins i tot fora de Catalunya, com assenyala Malavila: “*marché a mis caserios con el intento de recoger todo el dinero que pudiese y marcharme a Francia para armar otra vez y con más seguridad otra jarana contra la Constitución.*”¹⁹⁹ El cert es que de nou Malavila hagué d’untar algun batlle i cap de la Milícia per a poder marxar a França. Però la marxa de Malavila no significà el retorn de

¹⁹⁶ Carta a l’ajuntament amb data de 24 de desembre de 1821 (AHCG, I.1.2.14 “Oficis del Bisbe de Girona al seu Ajuntament”, lligall 2 (1776-1825).

¹⁹⁷ Diario de Barcelona, de 16 de febrer de 1826.

¹⁹⁸ Ofici de l’ajuntament de Girona al Cap polític amb data de 31 de març de 1822 (AHCG, I.1.2.5 “Ajuntament, lligall 2 (1820-1823).

la tranquil·litat a la província de Girona, i es produïren alguns incidents a la Jonquera que denotaven la presència de partides reialistes a la ratlla fronterera com denunciava el Cap militar: *“en esta provincia se advierten varios focos de insurrección en la montaña, protegidos al parecer por sus correspondientes en Francia. En general se presenta buen espíritu y bastante decisión por la libertad y lo acredita el hecho de Gerona.”*²⁰⁰.

VI.2.3 El relleu de Cervera, l'hivern de 1821-1822

A començaments de 1822 la ciutat de Cervera agafà el relleu en la direcció de l'activitat contrarevolucionària²⁰¹. El mes de gener de 1822, se sentiren crits de *“Vivan los rusos y muera la Constitución”*, a causa, segons el Comandant general de Catalunya, de que aquesta ciutat es trobava *“en muy mal sentido con la pérdida de sus injustos fueros”*²⁰². A finals d'aquest mes una nombrosa representació de veïns de Cervera enviaren un missatge al rei en el qual l'exaltaven com a ple posseïdor de la sobirania: *“no pueden ver sin irritarse la insolencia de los que pretenden dictar leyes a V.M., ni disimular su descontento”*, i li demanaven que continués en aquest camí: *“de mantener los derechos del Trono”*²⁰³. Una carta secreta acompanyava el manifest oficial dels veïns de Cervera, en la qual podem entreveure una conspiració reialista:

“Los muchos leales Españoles que en Barcelona están esperando la hora feliz señalada por la mano poderosa y terrible del Dios nuestro protector, han contestado al aviso que les dimos: <Que a dar el golpe estaban prontos a cualesquiera hora más que a firmar no querian por causa de tener las Autoridades tan cerca>.

A más los pueblos comarcanos han contestado lo mismo: “Que era caso de armas y no de Representaciones.

*El pueblo todo se agita y murmura impaciente, baxo el peso de las infames Cadenas que le oprimen, y solo teme que V.M. consienta en recibir socorro, no solo de los execrables franceses sino de cualesquiera otra nación. En una palabra el pueblo pide Geffe.”*²⁰⁴

La representació oficial al rei anava acompanyada de la signatura de 448 veïns, les tres quartes parts dels 596 veïns de la ciutat, un nombre força important, i sobretot representatiu de la majoria de sectors socials de la ciutat, tal i com demostra l'anàlisi de les esmentades signatures. D'aquests 448 signants en sabem l'activitat professional de 241 (54%): 75 (un

¹⁹⁹ RELACIÓN...

²⁰⁰ ACD, PRFVII, vol.53, fol.622.

²⁰¹ Vegeu-ne alguns antecedents a Enric TELLO: Visca el rei i les clases d'estopa, Barcelona, 1990, especialment les pàg.119-137 i 273-281.

²⁰² ACD, PRFVII, vol.53, fol.622. Vegeu també GIL NOVALES: Las Sociedades..., I, pàg.267, i II, pàg.740.

²⁰³ Cervera, 26 de gener de 1822, reproduïda a l'Annex VI.4 (APR, “PRFVII”, vol.22, fol.116-121).

²⁰⁴ Representació signada a Cervera el 30 de gener de 1822, com a presentació de l'exposició que ja hem comentat de 26 de gener.

31% dels que en coneixem dades) són artesans i menestrals, entre els quals destaquen vint soguers i onze teixidors de llí; 63 (26%) es presenten com a hisendats, en realitat potser caldria parlar en la majoria dels casos de pagesos benestants; 51 (21%) es declaren pagesos, "paigès" o "labrador" diuen; 21 (9%) jornalers; 19 (8%) són estudiants, 6 (2,5%) professionals liberals, 4 (2%) comerciants, un noble i un canonge. A destacar dos sectors que, alhora eren els més importants a Cervera, els relacionats amb el món agrícola (jornalers, pagesos i hisendats) que representen un 56%, i amb el món artesanal i menestral, amb un 31%²⁰⁵, quan en la composició socio-professional d'aquesta ciutat els primers només representen el 38% del total, i els segons el 23%²⁰⁶. La disposició de les signatures, on acostumen a figurar una darrera l'altra persones d'un mateix ofici, ens indica que foren recollides utilitzant les organitzacions gremials.

A Solsona, tot i que no esclatà una revolta reialista com la de Manresa o Girona, la important presència de persones addictes al reialisme feia que l'ambient de la ciutat no fos excessivament tranquil i que fins i tot els constitucionals visquessin amb por a la vila, tal i com mostra la recriminació del Cap polític al batlle de Solsona a mitjan mes de gener de 1822: "*He llegado a entender que en esa Ciudad se oyen cantares opuestos a las instituciones de Santa Libertad que nos rigen en el día, y que los hipócritas indignos de figurar en sociedad se atreven a proferir expresiones insultantes contra los honrados patriotas.*"²⁰⁷ A Lleida, segons M. Carme Capdevila, els moviments absolutistes havien començat a inicis de 1821, intentant aprofitar els descontentament vers la formació de la Milícia reglamentària, cosa que provocarà la radicalització de la Milícia voluntària vers els indiferents, que esclatarà coincidint amb la presència de Riego a la ciutat, on fou molt ben rebut per les autoritats després de la desqualificació que significava retirar-li la Capitania general d'Aragó i destinar-lo de quarter a Lleida²⁰⁸. Davant d'aquests fets, l'ajuntament sempre estarà més preocupat i disposat a actuar contra es liberals exaltats que contra els reialistes, com mostra l'ofegament del Semi-Semanario Ilerdense que

²⁰⁵ Vegeu l'Annex VI.4. COMELLAS: El Trienio..., pag.278, només ofereix dades de 202 signants: un 32% hisendats, un 25% menestrals, un 20% pagesos, un 13% burgesos i un 10% jornalers.

²⁰⁶ Les dades a Josep IGLÉSIES (ed.): El Cens de Floridablanca, Barcelona, 2 vol., vol.II, pàg.225.

²⁰⁷ Carta de Juan Munarriz, amb data de 14 de gener de 1822 (AHCS, lligall 138, expedient 121).

²⁰⁸ CAPDEVILA: La Milícia..., pàg.128-135. Riego arribà a Catalunya a començaments de setembre de 1822, i s'instal·là a Castelló de Farfanya fins a primers d'octubre per passar la quarantena, després s'instal·là a Lleida, fins a començaments de novembre que passà a Tarragona. Des de les terres lleidetaness Riego s'adreçà al rei i a les Corts demanant que se l'hi obrís causa per poder defensar-se dels atacs que se li feien (vegeu GIL NOVALES: Rafael del Riego..., pàg.129-146). La carta al Secretari

s'alineava amb els primers. Però aquest tipus de conflictes entre liberals i reialistes a l'interior dels pobles, imbricats en les dinàmiques socials i polítiques locals, a l'interior dels pobles, anaren esclatant arreu de Catalunya.

A Cornudella, on dominaven els reialistes, els pocs constitucionals, que a més eren milicians voluntaris, les van passar força magres des de finals de 1820 i tot el 1821, amb l'aparició de pasquins denigrants i amenaces de mort, fins el punt que aquestes es compliren i fou assassinat un milicià voluntari d'aquesta vila, Josep Roig, i a més destrossaren tres vinyes de tres milicians, enfonsaren una casa de camp d'un regidor, apedregaren i apallissaren a deu milicians en tantes altres nits²⁰⁹. Els milicians i constitucionals de Cornudella, titllats pels seus enemics polítics com els "*de la Madera*" per la placa de la Constitució que defensaven, es queixaven per boca del regidor primer i sergent de la Milícia Voluntària, Marià Pàmies, de "*los trastornos que hemos tenido que sufrir y estamos sufriendo actualmente los milicianos voluntarios por parte de los Mozos y otros vecinos de aquella villa, sea por desafectos al régimen constitucional o por maquinaciones secretas de algunos enemigos del sistema o por otras causas que no estarán a nuestro alcance.*"²¹⁰ I afegien que aquestes accions comptaven amb el vist-i-plau del batlle, que ja ho era abans del Trienni i era considerat un absolutista. A més el batlle feia la ronda, no pas amb les milicians, sinó amb els mossos del poble, insultant els milicians, i donant crits de: "*¡mori la Constitució!*" i "*¡morin el milicians!*".

A la vila de Piera, el 3 d'agost de 1821, s'enfrontaren pels carrers els reialistes i els constitucionals, quan aquests darrers cantaven cançons patriòtiques. Els incidents es repetiren el 23 de setembre quan els constitucionals foren perseguits pels carrers de la vila per reialistes armats amb pals, i també escridassats amb els crits de "*Viva la Religión, muera el traydor, muera el pecado, mueran los liberales, y alguna vez, muera la Constitució*". Els reialistes prengueren la iniciativa i es feren amos del carrer per on anaven cantant el ball del Serrallonga: "*matarem, degollarem y fregirem*". De fet, Piera, junt a Vallbona, es convertiran en els dos nuclis més importants del reialisme a la comarca de l'Anoia²¹¹. A Ulldecona el milicians es queixaven de la lentitud del batlle per

d'Estat va ser impresa i distribuïda a Lleida: Exmo. Señor, Lleida, Corominas, 7 de setembre de 1821 (un exemplar a l'Arxiu Diocesà de Solsona, carpeta "Trienni Liberal").

²⁰⁹ ACA-RA, Registre 1.420, fol.65 (1822).

²¹⁰ Carta de Marià Pàmies regidor primer de Cornudella i sergent de la MNV al Cap Polític amb data de 20 de juny de 1821 (ADB, lligall 168, expedients 1 i 3).

²¹¹ Vegeu ARNABAT: Liberals..., pàg.134. Un incident semblant passà pel carnaval de 1822 a Morella derivant en un enfrontament entre liberals i reialistes pels carrers de la ciutat (SEGURA:

a tramitar una causa contra els reialistes i de les cacicades que feia a les eleccions²¹². En altres indrets, com al partit de Balaguer, esclataren en forma de conflictes polítics enfrontaments entre poblacions que ja venien de lluny, per exemple entre els habitants d'Os i de Castelló de Farfanya. Així els dies 1 i 2 d'octubre de 1821, els milicians de Camarasa que tornaven de saludar a Riego (que estava a Lleida) foren atacats per una partida de gent armada d'Os²¹³. Conflictes semblants a Igualada, Vilafranca, Borges del Camp, Altafulla²¹⁴.

Per les terres del camp de Tarragona i del Priorat, a finals de 1821 i principis de 1822 actuaven petites partides reialistes de caire local, moltes d'elles dirigides per eclesiàstics: les d'en Solà de l'Aleixar, d'en Vinyes de Cornudella i d'en Simó de Poboleda, les dels cartoixans Antoni Curt i Joan Pujol, la del franciscà "xoxo" de Cornudella amb el "cametes" de l'Espluga, i la del Campaner²¹⁵. Aquestes partides mantingueren batusses constants amb les tropes i la Milícia, comandades per Josep Pellicer i Fort de Porrera²¹⁶.

També a la Terra Alta, concretament a Horta de Sant Joan, es produïren alguns incidents al final de 1821, motiu pel qual s'hi envià la MNV de Reus:

*"Una cuadrilla de facciosos enemigos del orden público y de la felicidad de los pueblos, en la noche del 17 del pasado diciembre ultrajaron la lápida constitucional en la Villa de Orta, partido de Tortosa, y desesperados por no haber conseguido sus últimos intentos por el valor con que los acometió y dispersó en compañía de un ciudadano el síndico del Pueblo D.Salvador Alcobarro, pusieron fuego a la casa de este, le destruyeron su hortaliza y cortaron parte del arbolado."*²¹⁷

El diputat català Septien, veí d'aquesta població, explicava així els fets d'aquests dies a les Corts:

Morella ..., pàg.456-457). Vegeu les informacions aparegudes al Diario constitucional, de 22 de febrer de 1822 i al "Suplemento al Diario de Barcelona del martes 5 de marzo de 1822", en que s'informa que l'ajuntament de 1821 decidí de col·locar la placa de la Constitució a la paret de la presó i cremar el mateix dia els grills de la presó i la vara de batlle, i el seu posterior trasllat a la plaça principal, provocaren els incidents en els quals morí el caporal de la MNV.

²¹² ACA-RA, Registre 1.419, fol.278 (22 de novembre de 1821), expedient 608 (caixa 10). ADB, lligall 168, expedient 4. Vegeu també MURIA: "Ulldecona...", pàg.61-66.

²¹³ ACA-RA, Registre 1.420, fol.8 i 295 (29 de desembre 1821 i 4 de setembre de 1822), expedient 607.

²¹⁴ ACA-RA, Registre 1.418, fol.38 i 217. Vegeu ARNABAT: Liberals..., pàg.122-131.

²¹⁵ Les dades a Pere ANGUERA: Lliure poble de Porrera, Porrera, 1985, pàg.9 i "Economia...", pàg.105. Vegeu també GORT: Història de Cornudella..., pàg.286-287 que assenyalava que Cornudella esdevindrà un quarter general dels reialistes del Baix Camp i el Priorat. I MORERA: Tarragona..., V, pàg.361.

²¹⁶ Enric FERNÁNDEZ PELLICER: Un guerriller liberal al Priorat, Barcelona, 1972, pàg.21-32.

²¹⁷ Ofici del Cap polític al batlle de Manresa amb data de 30 de gener de 1822 (AHCM, lligall 62). Vegeu també Actes municipals, 1821-1824, sessió de 29 de desembre de 1821 (AHMR). Vegeu FERRER: Tarragona..., pàg.523.

“Se levantó en el mismo pueblo la facción que en la noche de 17 de Diciembre picó la lápida y se ejecutó lo mismo en otros; y enseguida la conmoción de la noche del 18, en que acaso estaba comprometida la mitad del pueblo, y cuyo incendio hubiera corrido por toda la línea del Ebro, sino hubiéramos tenido la fortuna de contenerle en aquella misma noche por el arrojado temerario de dos solos patriotas. [...] Eran las ocho de la noche cuando se me avisó que la conmoción estallaba con los gritos sediciosos de <muera la Constitución>. Traté de convocar al Ayuntamiento y unos pocos patriotas y vecinos honrados que tenía en lista para casos imprevistos. De los cinco individuos de aquel, solo acudieron un regidor y el procurador Salvador Alcoverro, joven valiente y patriota decidido, [...], quedándonos solos el procurador y yo, con unos siete hombres que se pudieron reunir.”²¹⁸

Septien es queixà del comportament del govern *“en premiar a ciertas personas, y mirar con tal indiferencia las acciones más dignas de premios en los patriotas, y acaso perseguirlos, es sin duda una de las concausas de los sucesos que estamos experimentando”*.

També el desembre de 1821, Romà Chambó i Domènec Forcadell²¹⁹ aixecaren una partida d'uns trenta homes d'Ulldecona, que no tingué massa èxit i hagué de tornar a casa, tot i que seria la llavor que fructificaria el mes d'abril de 1822. Romà Chambó ja havia donat mostres de les seves idees el 1814 quan, al tornar a Ulldecona al finalitzar la guerra del francès: *“fusiló en medio de todo el concurso de vecinos la lápida de la Constitución y quemó cuantos decretos y órdenes habían expedido las llamadas Cortes.”²²⁰* A Alcanar la nit del 29 al 30 de gener entrà una partida que robà i saquejà diverses cases de la vila, entre elles la del rector²²¹.

L'agitació popular de les darreries de 1821 i començaments de 1822 estimulà l'activitat de la contrarevolució a Catalunya. Es pensava aprofitar la divisió dels liberals i l'enrenou provocat, tal i com demostren el cas de Cervera, que semblava ser el seu centre i que tenia lligams amb la capital catalana. El Cap Polític de Catalunya, José María Gutiérrez de Terán, va dirigir-se als “Catalanes”, demanant-los que, davant els intents de *“detener o intentar que se detuviese, degenerase o cambiase el sistema constitucional”* contribuïssin *“todos a la conservación del orden y la más perfecta tranquilidad, cuya*

²¹⁸ DSC, 1822, t.II, pàg.1.368, sessió 95 de 15 de març. Al Diario de Barcelona, núm.30 de 30 de gener de 1822, sortia la notícia que s'havia obert una subscripció patriòtica per recaptar fons per Salvador Alcoverro.

²¹⁹ Vegeu el seu expedient personal a l'AGM-S, D1°S1°, lligall F-1643, on s'assenyala que *“No pudiendo mirar con indiferencia los insultos hechos por los rebeldes a la Soberanía de V.M., en el año 1821 empezó a defenderla, y en el 1822 se decidió con todo el ardor de su zelo a tan feliz empresa”*. També el DHC, pàg.476 i SANCHEZ, pàg.198-199. Una nota biogràfica a l'Apèndix 1.

²²⁰ Expedient personal de Roman Chambó, Lligall Ch núm.64, S1° D1°, AHM-S. Vegeu l'Apèndix

1.

²²¹ AHCG, I.1.2.19 “Bans”, lligall 32 (1822).

*alteración os expondría a males irreparables*²²².

A començaments de l'any 1822, l'Audiència continuava queixant-se de que “*no puede concluir los estados o listas generales de causas civiles, para cuya formación se halla encargada, por no haberlo remitido los juzgados de Olot, Villafranca, la Bisbal y False*”²²³. En d'altres casos, com el de Solsona, l'ocupació del territori pels reialistes impedia que poguessin cobrar regularment; el jutge el mes d'abril portava quatre mesos sense cobrar²²⁴. Però, malgrat el que deia l'Audiència, sovint el que passava era que els jutges de primera instància, en part per les seves pròpies idees polítiques i en part per la pressió dels reialistes, allargaven innecessàriament les causes contra els facciosos, cosa de la qual es queixà el govern (R.O. de 28 de febrer de 1822), demanant-los que “*obren en la formación de causas sobre conmociones con la celeridad que exige el bien de la Nación y consolidación del sistema constitucional.*”²²⁵ L'agitació reialista va fer que els ajuntaments vilatans dictessin un seguit de normes de control com la de prohibir de circular en grups de més de tres persones a partir de les 10 de la nit, però al mateix temps comencessin a actuar algunes partides de lladregots que es dediquen a assaltar i robar masies²²⁶, i alguns veïns perseguits per la justícia s'arregleressin a les files dels reialistes.

²²² Ban de 12 de febrer de 1822. El mateix mes el Cap Polític demanava a l'Audiència i als jutges de primera instància “*que obren en la formación de causas sobre conmociones con la celeridad que exige el bien de la Nación y la consolidación del sistema constitucional*” (ACA-RA, Registre 1.420, expedient 156 (caixa 11) i 241 (caixa 12). De fet, la desorganització dels jutjats de primera instància era molt gran i, en el cas del de Vilafranca, tant Vilanova com Sitges, van demanar de que les causes que afectessin les seves comarques es gestionessin directament des d'aquelles viles (ACA-RA, Registre 1.420, expedients 211, 212 i 242 (caixa 12) i 369 (caixa 13).

²²³ ACA-RA, Registre 1.420, expedient 93 (caixa 11).

²²⁴ ACA-RA, Registre 1.420, fol.85 (1 d'abril de 1822).

²²⁵ ACA-RA, Registre 1.420, fol.65 (1822).

²²⁶ Vegeu el cas curiós del Maestrat relatat per Vicente MESEGUER: “La sublevación realista de 1822-23 en el Maestrat. El caso del sombrerero y el panadero de Benicarló”, dins Boletín del Centro de Estudios del Maestrazgo, núm.20 (1987), pàg.47-52.

VI.3 EL DEBAT SOBRE LA CONTRAREVOLUCIÓ A LES CORTS DE 1821

Tal i com ja hem apuntat, l'inici de la segona legislatura marcà el començament dels debats sobre la contrarevolució, que havia tornat a treure el cap amb força. A començaments de març el diputat Romero Alpuente proposà la formació d'una Comissió que informés "*sobre el actual estado de la Nación con respecto a la seguridad pública y a las medidas que convengan para afianzarla y dar al sistema constitucional la marcha rápida y majestuosa que necesita*"²²⁷. Donaren suport a la proposta el diputat català Quintana, i altres diputats com Priego, Giraldo, Moscoso o Cavaleri, que afegí que la Comissió hauria de procurar "*descubrir el origen y ramificaciones de la inicuas tramas y conspiraciones con que los enemigos del orden y del sistema constitucional han procurado destruirlo desde su feliz restauración hasta el presente día*"²²⁸. Un dia abans, un grup de diputats demanà també la formació d'una Comissió que estudiés:

*"Los males y peligros que amenazan a la Nación han sido el objeto de las dilatadas y prolijas discusiones del Congreso, en los días 2 y 3 del corriente, procurando descubrir el origen y ramificaciones de las inicuas tramas y conspiraciones con que los enemigos del orden y del sistema constitucional han procurado destruirlo, desde su feliz restauración hasta el presente día"*²²⁹

La Comissió presentà el seu informe a les Corts el 20 de març²³⁰. La Comissió assenyalava com a principals agitadors contrarevolucionaris els antics consellers reials que, un cop triomfà la revolució, fugiren de Madrid i "*abandonaron el Reino, se aislaron en las provincias o se escondieron en sus casas*" per por: "*el temor contuvo a estos hasta los días inmediatos a la reunión de Cortes en que con el proyecto de sumirnos en la anarquía, se principiaron a notar los primeros síntomas de las tramas y maquinaciones que ensayaban*" (Junta Apostòlica a Galícia, conspiracions de Saragossa, i fets de la Guàrdia Reial a Madrid). La segona intentona va coincidir amb el final de la legislatura de 1820 i amb l'aprovació del decret de monacals, aprofitant que el rei era a l'Escorial i la representació del bisbe de València, "*los satélites de 1814 salían ya de sus guaridas y aparecían en público, llenos de confianza y ansiosos de sangre. [...] los maquinadores se animaron con el ensayo que habían hecho y con la protección que se prometían; y a la aparición de partidas armadas*" a Burgos, Astúries, Zamora, Orense,

²²⁷ DSC, 1821, t.I, pàg. 116, sessió 9, de 6 de març.

²²⁸ DSC, 1821, t.I, pàg. 116-119, sessió 9, de 6 de març.

²²⁹ Proposta amb data de 5 de març de 1821 (ACD, lligall 44, expedient 169).

²³⁰ DSC, 1821, t.I, pàg. 577-585, sessió 23, de 20 de març. Vegeu també INFORME presentado a las Cortes en la sesión pública de 20 de Marzo por la Comisión especial nombrada para examinar el

Aranda, Roa, i Aragó. La Comissió seguia acusant els servidors de palau (civils, eclesiàstics i militars) de ser el màxims dirigents de la contrarevolució, que tenia com a principal objectiu la caiguda del Ministeri i aprofitar el període de canvi (i paralització), i que estava organitzada en una Junta suprema de la contrarevolució *“con ramificaciones en todas o en casi todas las provincias de España; las tiene también en el extranjero, y principalmente en Francia”*, a més d’altres juntes a París i Baiona, encapçalades per Mataflorida, que *“suministra fondos a los agentes subalternos para comprar armas y caballos”*²³¹. En les juntes subalternes hi tindrien un paper molt important *“los individuos ricos del clero”*. Assenyalava també que *“los enemigos de la libertad de España hacen causa común con los enemigos de la libertad del género humano, y que si la Austria llegase a triunfar de Nápoles, los enemigos interiores del sistema mirarían como suya la victoria, y a nosotros como botín de ella”*.

Sorprenentment la Comissió deduïa de tot plegat que *“el espíritu público de la Nación no puede ser mejor”*, i que la tropa i la Milícia havien desbaratat totes les temptatives contrarevolucionàries. Tot i que proposava un seguit de mesures a emprendre pel govern per tallar definitivament la contrarevolució: accelerar les causes de conspiració, tallar la conspiració a França, formar un cos de policia i un reglament de seguretat interior, augmentar la Milícia, *“disminuir, en cuanto sea posible, la intervención de la autoridad eclesiástica en la civil”*, i *“simplificar la ejecución del decreto de regulares”*. I afegia que *“otra de las precauciones importantes es la de interesar más y más en el actual sistema a todos los buenos españoles, haciéndoles cuando antes disfrutar de los bienes que esperan, y se les han ofrecido en la extinción de la Deuda nacional por medio de la venta de fincas adjudicadas al Crédito público, y con el repartimiento de los bienes comunes de los pueblos.”*

Les propostes de la Comissió foren àmpliament debatudes a les Corts. Un dels diputats que intervingué més fou Moreno Guerra que intentà aportar una visió europea del conflicte que patia Espanya, i que lligava al que patia Nàpols:

“La guerra que se está haciendo en el día no es contra los napolitanos, ni contra los españoles, ni contra los portugueses, sino contra la libertad y la Constitución de España. En Nápoles está la vanguardia de este ejército constitucional; nosotros estamos en el centro, y en Portugal su retaguardia. La vanguardia está atacada ya por los tiranos, y nosotros en guerra con el

estado político de la Nación, Madrid, Imprenta especial de la Cortes de Diego García Campoy, 1821 (ACD, lligall 8, expedient 17)

²³¹ Romero Alpuente proposà a les Corts una recompensa d’un milió de rals per qui descobrís la Junta Central i dos mil pesos qui descobrís les altres juntes (DSC, 1821, t.I, pàg. 636, sessió 26, de 23 de març).

Per això proposava d'enviar dos mil milicians espanyols a Nàpols. Afegia que els dos mals del país eren “*el mal estado de nuestra Hacienda y la guerra de América*”, i que calia que el poble conegués pràcticament els beneficis del nou sistema: “*el pueblo debe conocer el bien por experiencia*”. Per això defensava mesures socials que permetessin integrar el poble en el projecte liberal:

*“Hemos de considerar que en general no tiene aún nuestro pueblo las luces para calcular sobre el futuro, y solo atiende al momento presente; y así de presente, se le deben dar bienes reales para interesarlo en la revolución, y estos bienes deben extenderse muy particularmente hacia la clase más útil y más pobre, cual es la de los labradores, quitándoles la gravísima contribución de los diezmos, que es la que los destruye. Repártanse también esas tierras eriales y abandonadas que de nada sirven, y que el labrador tenga para su cultivo un terreno que es inútil. Es menester no olvidar esto, y que conviene mucho quitar a nuestros enemigos el dinero de que se valen para hacer la guerra a la Nación y a la Constitución. Déjense los diezmos a los labradores, y no tendrán un enemigo con que hacerles la guerra.”*²³²

Moreno Guerra assenyalà un darrer perill, la tendència al federalisme dels espanyols, cosa que fou replicada pel comte de Toreno:

*“En España, menos que en ninguna nación hay esa tradición. Tenemos hechos grandes y recientes que comprueban que cualquiera que sea la diferencia que haya entre catalanes y gallegos, andaluces y castellanos, la idea de formar una sola nación es general entre todos los españoles, y todo lo sacrifican a su conservación y al deseo constante de defenderse de los enemigos exteriores que intentaron atacarla.”*²³³

Toreno afegí que Espanya era una monarquia perquè “*es el modo de gozar una libertad tranquila y ,moderada, y porque el hábito, las costumbres, la educación no permiten otra cosa*”.

El debat esdevingué ràpidament un enfrontament entre partidaris del govern i contraris (favorables a l'informe de la Comissió). Entre els darrers cal fer esment de Moreno Guerra, el comte de Toreno, Moscoso, i Arrieta que destacà “*lo mucho que se interesaba la Nación en que se activase la venta de los bienes nacionales, lográndose por este medio la extinción de la deuda, el restablecimiento del crédito, y el que cuantos más compradores hubiese, tantos más interesados se contarían en la conservación y marcha del sistema*”, però que “*le constaba que había personas que entorpecían la enajenación de fincas*”²³⁴. També es transformà en un debat sobre el paper del clergat, mostrant-se molts diputats favorables a prendre mesures contra

²³² DSC, 1821, t.I, pàg. 617-618, sessió 25, de 22 de març.

²³³ DSC, 1821, t.I, pàg. 619, sessió 25, de 22 de març. Pàgines 616-627 per tot el debat.

²³⁴ DSC, 1821, t.I, pàg. 629, sessió 26, de 23 de març.

determinats bisbes, com els de Oriola, València, Tarragona i Maó²³⁵.

En el debat se sentiren propostes de tot tipus, com la d'Antonio García que proposà de donar publicitat a les causes contra els constitucionals del període 1814-1820 per a evitar *“que los pueblos en sus elecciones no podrán ser deslumbrados por la falsa apariencia de patriotismo, ni engañados con los nombres pomposos de liberales moderados con que quieren disfrazarse los serviles, tratando de exaltados o republicanos a los amantes de la Constitución.”*²³⁶ El diputat català Oliver proposà que anualment es revisés l'aranzel de les duanes per adaptar-lo a la situació real de l'economia del país, i així beneficiar els interessos nacionals²³⁷. Per la seva banda el comte de Toreno, referint-se al tractat entre Espanya i Anglaterra, proposava d'estudiar mesures a fi de *“reprimir el tráfico de esclavos de África, que, en contravención a dicho tratado y en perjuicio de la humanidad, continúan haciendo bajo bandera española varios comerciantes naturales y extranjeros. [...] Se sabe que valiéndose de la bandera española muchos extranjeros y algunos, peor pocos españoles, indignos de este nombre, continúan haciendo tan inhumano comercio”*²³⁸.

L'arribada a les Corts de notícies sobre l'aixecament de Burgos, primer, i de Salvatierra i altres punts, després, reactivà el debat sobre la contrarevolució²³⁹. La coincidència de diversos aixecaments portava al diputat eclesiàstic valencià Villanueva a plantejar que tot era producte d'un pla contrarevolucionari:

*“La experiencia de las continuas convulsiones con que es agitada la Nación por los enemigos del sistema constitucional; las crueles tentativas que se repiten, a pesar de las providencias adoptadas hasta ahora por el Gobierno, excitan en los buenos españoles un clamor general para que sin pérdida de momento se adopte una vigorosa y enérgica medida que enfrente a los facciosos y proporcione al Reino la paz y tranquilidad interior, minada por muchas partes con el único objeto de que no prospere, de que se arruine, de que desaparezca de nuestro suelo la Constitución política de la Monarquía.”*²⁴⁰

I, per aquest motiu proposà que: *“Las Cortes por la comisión que tuvieren a bien designar, una medida vigorosa, capaz de cortar rápidamente los extremos y*

²³⁵ Proposta dels diputats Gareli, Moreno Guerra, Bodega i Calatrava (DSC, 1821, t.I, pàg. 627, sessió 25, de 22 de març). El diputat Lobato s'hi mostrà especialment en contra (DSC, 1821, t.I, pàg. 639-640, sessió 26, de 23 de març).

²³⁶ DSC, 1821, t.I, pàg. 636, sessió 26, de 23 de març.

²³⁷ DSC, 1821, t.I, pàg. 639, sessió 26, de 23 de març.

²³⁸ DSC, 1821, t.I, pàg. 640, sessió 26, de 23 de març.

²³⁹ El debat es realitzà a partir del INFORME presentado a las Cortes en la sesión pública de 20 de marzo por la comisión especial nombrada para examinar el estado político de la nación, Madrid, 1821 (ACD, “Impresos”, 8.17). Vegeu també el DICTAMEN de la Comisión especial encargada de proponer las medidas que deben adoptarse, con motivo de la consulta hecha por el gobierno, sobre la dificultad de sujetar a juicio a todos los facciosos aprehendidos, Madrid, 1821 (ACD, “Impresos”, 8.18).

extraordinarios males políticos de que se ve amenazada la Nación por los enemigos del sistema constitucional.” Una proposta que s’adeia força bé amb les dues proposicions que havia plantejat ja el metge i militar murcià Palarea:

“Siendo de tanta importancia para la más pronta consolidación del actual sistema, para la conservación de la tranquilidad pública y del orden, para evitar el peligro de la guerra civil, que por tantas veces se ha intentado de diez meses a esta parte, y para los rápidos progresos de la prosperidad nacional, el breve, seguro y ejemplar castigo de los conspiradores contra la Constitución, pido que se decrete un modo de enjuiciar particular en esta clase de delitos, que acelere el progreso de las causas, lo más posible, conciliándole con la defensa que debe permitirse aun al reo verdadero de crímenes tan enormes.

Nuestra situación actual y el estado político de la Europa exigen medidas prontas, eficaces, ejecutivas: el orden público amenazado continuamente, con escándalo de todos los hombres que desean la felicidad de su Patria, pide con urgencia medidas provisionales y del momento, que aterren, escarmienten o a lo menos que contengan a los malvados y que animen o tranquilicen a los buenos [...]. Desde el 10 de Marzo del año pasado, día de los asesinatos horrorosos de Cádiz, hasta el presente, se han fraguado multitud de conspiraciones en Burgos, Zaragoza, Tuy, Madrid, etc.; se han descubierto y aprehendido centenares de individuos comprometidos en ellas, agentes o primeros autores de las mismas, y hasta este día (exceptuando a un infeliz que cayó bajo la jurisdicción militar en Burgos) ninguno ha sufrido el castigo ejemplar que las leyes señalan a estos criminales; todos se hallan todavía impunes. [...]. Si se hubiesen castigado con el último suplicio los primeros conspiradores, ¡Cuanto no se hubiera evitado la seducción de muchas gentes sencillas que se han comprometido desgraciadamente, haciendo su infelicidad y la de sus pobres familias! ¡Cuántos que pensaban bien en el año anterior no se hubieran separado del verdadero camino! El poder judicial, en lo general, es malo; lo anuncio a la faz de la Nación. [...]. Tres son, a mi entender, las principales causas de este entorpecimiento: primera la multitud, ambigüedad y contradicción de nuestras leyes; segunda, la calidad de las personas encargadas de aplicarla; y tercera, la multitud y naturaleza de los procesos.”²⁴¹

Aquest diputat demanava *“la formación de tribunales especiales que entiendan en la substanciación y decisión de las causas de los que conspirasen a destruir el sistema constitucional”* per tal d’agilitzar la tramitació del gran nombre de causes pendents als tribunals, del qual acusava:

“La mala administración de justicia que hay en algunos pueblos y ciudades: y ¿como es posible otra cosa, subsistiendo esta en las mismas manos que la han estado manejando en los últimos seis años; en que las pasiones y el despotismo han ejercido completamente su poderoso y fatal imperio sin traba y sin freno alguno?”

El diputat valencià i eclesiàstic Garelli, en nom de la Comissió encarregada de redactar el projecte de llei per abreviar les causes de conspiració, afirmava que els homes del passat eren no tan sols a la Magistratura, sinó també a l’Exèrcit i a l’Administració, i que per tant això era inevitable²⁴². I que si el problema era dels magistrats, a qui tocava canviar-los era al govern i no pas a les Corts. En quan a la proposta de llei, assenyala que

²⁴⁰ DSC, 1821, t.II, sessió 39 de 5 d’abril de 1821, pàg. pàg.896.

²⁴¹ DSC, 1821, t.II, sessió 39 de 5 d’abril de 1821, pàg. pàg.897-8.

²⁴² DSC, 1821, t.II, sessió 39 de 5 d’abril de 1821, pàg. pàg.898-9.

pretenia combinar “*la brevedad con la garantía de la inocencia*”, que tot procés es dividia en sumari i plenari i que “*la duración del sumario, por más vueltas que se den, penderá siempre de las circunstancias*”. Afegia que, en tot cas, els tribunals especials fossin només per a les causes “*de más bulto, es decir, a aquellas que o desacreditan al sistema, o le contrarian.*”

Finalment es nomenaren els membres de la Comissió: Cano Manuel (regent de Múrcia), Vadillo (funcionari de Cadis), Romero Alpuente (magistrat d’Aragó), Rey (catedràtic de Catalunya), Martínez de la Rosa (advocat de Granada), Calatrava (magistrat d’Extremadura), i Garelli²⁴³. A aquesta Comissió i al ple de les Corts es presentaren algunes propostes com la del diputat extremeny i militar Golfin:

*“Primera: Que en las causas de conspiración contra el sistema constitucional se proceda militarmente contra los que hagan resistencia a la tropa o a la Milicia Nacional. Segunda: Que se autorice al mismo Gobierno para que pueda poner en actividad fuera de sus provincias el número de tropas de Milicias provinciales que juzgue conveniente. Tercera: Que se autorice al mismo Gobierno para que, sin perjuicio de la aprobación de las Cortes para la fijación del número de los regimientos y cuerpos de todas armas existentes, pueda reunir en algunos la fuerza de otros, para poderlos emplear ventajosamente, mientras se reemplazan los que por esta traslación queden muy bajos de fuerza, sin perjuicio de la aprobación de las Cortes para la fijación.”*²⁴⁴

El dia 10 d’abril la Comissió, per boca del diputat Gareli, presentava la seva proposta, i assenyalava els problemes que hi havia per a conciliar “*la breve y ejecutiva aplicación de la ley con la seguridad de la inocencia, contribuyeron a impedir que se presentase el nuevo proyecto con la celeridad apetecida*”²⁴⁵, ja que l’objectiu de la llei era lluitar contra els:

“Perversos que abusando de la lenidad del régimen constitucional, y al abrigo de la complicación y oscuridad de las leyes no derogadas todavía, atacan por rodeos y aun de frente las nuevas instituciones, paralizan el influjo de las providencias del Congreso, entorpecen y distraen la acción del Gobierno, y pugnan día y noche, por desacreditar nuestras leyes fundamentales, y aun por derrocarlas si posible fuera.”

Per això proposaven:

“Adoptar medidas que calmen la ansiedad de los verdaderos constitucionales, afectos de todo corazón al sistema; que escarmienten desde luego y aterren a los malvados; que no exciten alarmas en lo interior, ni sugieran pretextos de descrédito a la maledicencia de los émulos exteriores de nuestra prosperidad y grandeza, y sobre todo, que concilien nuestra total seguridad con la fiel observancia de la Constitución.”

²⁴³ DSC, 1821, t.II, sessió 40 de 6 d’abril de 1821, pàg.914.

²⁴⁴ Villanueva remarcà la seva proposició ja feta: “*la necesidad urgentísima que hay de que las Cortes acuerden medidas enérgicas y prontas para el castigo de los que atentan contra el sistema constitucional.*” Les dues propostes al DSC, 1821, t.II, sessió 42 de 8 d’abril de 1821, pàg.964-965.

²⁴⁵ DSC, 1821, sessió 44, de 10 d’abril de 1821, pàg.993-997.

La proposta de Projecte de Llei s'establia en un articulat de vint-i-vuit punts. El primer assenyalava que "*Son objeto de esta ley las causas que se formen por conspiración o por maquinaciones directas contra la observancia de la Constitución, o contra la seguridad interior o exterior del Estado, o contra la sagrada e inviolable persona del Rey constitucional*". El segon, tercer, quart, cinquè, sisè i setè, deien que serien jutjats per un Consell de Guerra els detinguts per l'exèrcit i la Milícia, els que es resistissin amb armes de foc, els que estiguessin amb els facciosos un cop publicat un ban per les autoritats demanant-los que tornin a casa, els que provoquessin o fomentessin la deserció de l'exèrcit i la Milícia. El tretzè assenyalava que "*el juez de primera instancia a quien corresponda el conocimiento de estas causas, les dará una preferencia exclusiva*". Del catorzè al vint-i-setè feien referència a l'agilització dels tràmits judicials, que permetia dictar sentència en onze dies i passar els tràmits a l'Audiència Provincial, on amb catorze dies es dictava la sentència definitiva. Finalment, el vint-i-vuitè assenyalava que "*La sentencia que recayese causará ejecutoria. La de libertad se ejecutará inmediatamente; la de pena capital dentro de cuarenta y ocho horas; las demás a la mayor brevedad posible.*"²⁴⁶

La discussió del projecte de llei a la totalitat va permetre de veure-hi reflectides les diferents posicions del liberalisme²⁴⁷. Així el sector més moderat, com el diputat per Mèxic Cañedo, es posicionà en contra, perquè es feia una distinció entre els facciosos i la resta de ciutadans en quant a drets processals -"*¿Cuando mayor es el crimen de que ha sido uno acusado [y mayor la pena que se le puede imponer], cuando más importa la defensa, más superflua es entonces la vía de los tribunales ordinarios*"-, i comparava aquesta proposta amb la dels tribunals populars de la revolució francesa²⁴⁸. A l'altra

²⁴⁶ El membre de la Comissió Calatrava presentà una proposta particular en la que manifestava estar d'acord amb els deu primers articles, però no amb els altres pels aspectes que feien referència als tribunals ordinaris. Creia que els tràmits continuaven sent excessivament llargs, i que el fet que haguessin de passar per dos jutjats allargava innecessàriament els tràmits. Per abreviar les causes pensava que calia "*la simplificación del plenario [oral] y la reducción de las instancias [a una, la Audiencia con tribunales especiales]*." Proposava que un ministre de l'Audiència junt al jutge de primera instància portessin els sumaris, i els més importants passessin directament a l'Audiència. Garelli justificà la posició majoritària de la Comissió dient que basant-se en la Constitució aquests són els límits mínims i la fórmula millor per procedir contra els facciosos. La tercera lectura del projecte de llei per abreuament de les causes de conspiració es feu el 14 d'abril (DSC, 1821, sessió 48 de 14 d'abril, pàg.1.051).

²⁴⁷ El debat al DSC, 1821, t.II, sessió 49 de 15 d'abril, pàg.1064-1077, sessió extraordinària 49 de 15 d'abril, pàg.1077-86, sessió, núm.50 de 16 d'abril, pàg.1089-1094.

²⁴⁸ En defensa de la seva posició feu referència a una cita de Constant: "*La calificación de un crimen solo puede hacerse por los hechos; los hechos no pueden constar sino por las pruebas; las pruebas no pueden ser bastantes sin fórmulas; y estas aunque lentas triunfan al fin de la oscuridad y la*

extrem, el del liberalisme exaltat, es situava el diputat Romero Alpuente, que defensà la proposta de la Comissió: “¿No sabe a donde irán a parar estos desgraciados? Pues, señores, irán a parar a donde deben, a una forma procedimental que a un mismo tiempo asegura los derechos de su inocencia y los del Estado, con la prontitud que reclama el voto nacional”, i assenyalava que l’haver de passar a l’Audiència era una garantia de respecte d’imparcialitat. Afegia Romero Alpuente que en les circumstàncies actuals era el millor que es podia fer “entre tanto, con respecto a las circunstancias, todas son buenas, aunque la del actual proyecto es mejor, es más liberal, más filantrópica que las comunes antiguas”, i que Espanya no disposava dels recursos (econòmics i humans) per seguir ni el model francès ni el model anglès²⁴⁹.

En una posició intermèdia se situava Martínez de la Rosa que, tot i felicitar al diputat Cañedo, assenyalava

*“La necesidad de castigar a los malvados es más urgente todavía; y supuesto que los medios adoptados por las Cortes en la pasada legislatura no han producido el efecto que esperábamos, y que el nuevo método de enjuiciar exige alguna dilación para no aventurar su éxito, ¿que otro arbitrio queda a las Cortes sino adoptar una medida fácil, expédita, acomodada a las circunstancias?. [...]. La Comisión está lejos de creer que sea la medida mejor posible; y suplico al Congreso que se sirva mirarla como una medida interina, acomodada a las circunstancias, no como un modelo de perfección, capaz de honrar un Código.”*²⁵⁰

Martínez de la Rosa justificava la proposta de la Comissió per la conjuntura històrica en que es trobava Espanya:

“Nosotros empezamos ahora nuestra restauración política, y tenemos que pagar el funesto legado de tres siglos de ignorancia y de tiranía. Es necesario desengañarnos: toda mudanza en el régimen de un estado produce por largo tiempo inquietud y desasosiego; no puede haber una completa calma hasta que se pongan a nivel y en perfecto equilibrio las instituciones y las costumbres, la opinión con las leyes, los intereses individuales con el sistema político de la Nación; pretender lo contrario es pedir milagros en el orden moral. Más aunque los males que ahora sufrimos sean hasta cierto punto inevitables, es forzoso reprimir y contener a los enemigos del actual sistema con la severidad de las leyes.”

El debat de l’articulat, que va ser aprovat sense gaire modificacions, va reproduir les mateixes posicions polítiques, i en tot cas cal destacar la minsa participació, sempre molt puntual, dels diputats catalans. Intervingueren a favor de la proposta de la Comissió

malicia, justificando la sentencia, último resultado de las investigaciones judiciales.” La seva intervenció al DSC, 1821, t.II, sessió 49 de 15 d’abril, pàg.1064-1066.

²⁴⁹ DSC, 1821, t.II, sessió 49 de 15 d’abril, pàg.1064-1067.

²⁵⁰ Martínez de la Rosa no acceptarà la comparació feta per Cañedo entre el projecte de llei i els tribunals populars de la Revolució francesa, i diu que de no legislar-se alguna normativa específica “el conspirador contra el Estado se acogerá al acostumbrado asilo de las Leyes, y el enemigo más acérrimo de la Constitución disfrutará de sus beneficios.” La seva intervenció al DSC, 1821, t.II, sessió 49 de 15 d’abril, pàg.1067-1071.

el diputat americà Lastarria (advocat), Romero Alpuente, Calatrava, els Secretaris de Guerra i Governació, Cepero (eclesiàstic de Sevilla), Cano Manuel, Sancho (militar de Madrid), Zapata, Flórez Estrada, Giraldo, Marcial López, Sánchez Salvador, Gil Linares (magistrat d'Aragó). En contra, o hi posaren traves: Echeverría (canari), Lobato, Giraldo (magistrat de la Manxa), Bodega (advocat americà), Canabal (funcionari americà), Ezpeleta, i Serrallach.

El punt que va provocar més discussió va ésser el de la necessitat o no d'haver de publicar un ban previ per a considerar sotmesos a la justícia militar els que es trobessin amb els facciosos. El diputat valencià Traver (advocat), el sevillà Zapata i el català Puigblanc proposaren de suprimir els apartats referents a bans, al·legant que:

*“Las cuadrillas de facciosos pueden muy bien presentarse a deshora de la noche y en el campo, y entonces ¿qué harán las autoridades políticas? Mandarán publicar el bando. ¿Y donde lo publicarán? ¿Dónde fijarán los carteles? ¿Irán con el pregonero en busca de los facciosos para publicarle? Estos le recibirán a balazos. Con que es claro que el bando en algunos casos es un medio absolutamente inútil.”*²⁵¹

Per contra Calatrava, Garelli i Romero Alpuente defensaren el manteniment de l'article del ban, ja que aquest permetia jutjar els facciosos per la justícia militar, i alhora obria una escletxa per aquells que volguessin arrepenir-se:

*“Porque realmente es muy diverso ser juzgado por la jurisdicción ordinaria de serlo por la militar, no pudiendo negarse el efecto diferente de uno y otro tribunal. Tienen los españoles, por más facciosos, por más malvados, por más decididos que se hallen, un nuevo obstáculo a sus intentos, y siempre tendrá la humanidad, tendrá la justicia, tendrá la conveniencia pública la ventaja de presentar un medio por el cual se libren del azote, y no corran el peligro, sobre su delito, de cometer este otro en perjuicio y derramamiento de sangre a un soldado o de cualquier ciudadano, que para los ojos del Congreso y de la Nación es demasíadamente apreciable.”*²⁵²

²⁵¹ DSC, 1821, t.II, sessió extraordinària 49 de 15 d'abril, pàg.1078-79. El diputat valencià manifestà que *“Todos los que se aúnan y toman parte en estas facciones, lo hacen con determinada intención; saben que se han unido y levantado con el objeto de destruir el sistema constitucional. La publicación de la ley, repito, y fijación del bando, ¿a que se dirige? A evitar la resistencia y precaver el desafuero; [...] Pero las más veces de nada servirá la fijación del bando, pues semejantes reuniones no se verifican en las capitales, ni aun en los pueblos, sino en parajes despoblados, donde van a reunirse los facciosos; y entonces tropezamos con otro obstáculo, a saber: cuando llegará a noticia de estos facciosos el bando publicado en el pueblo. [...], y siendo por otra parte mucho más urgente ahogar en su origen las reuniones de estos facciosos, que se forman, no en los pueblos, sino en despoblados, a donde van determinados a cumplir su objeto inicuo, bastaría que la ley se limitase a fijar en que caso incurran estos facciosos en desafuero, sin necesidad de que preceda bando alguno para que puedan incurrir en esta pena.”*

²⁵² DSC, 1821, t.II, sessió extraordinària 49 de 15 d'abril, pàg.1079-80. Gareli es reafirmava en aquesta posició: *“La comisión en el artículo se ha propuesto no multiplicar las víctimas. Se sabe que en las partidas que se han presentado hasta ahora, el momento de acercarse la tropa que las perseguía, se verificó la dispersión de los más. La comisión les convida para que se restituyan a sus hogares. Se abstiene de manifestar su dictamen sobre la suerte que aguarda a los que obedezcan a este llamamiento, porque era igualmente delicado el si o el no.”*

Això mateix defensava el diputat Cano Manuel, és a dir, obrir escletxes perquè els enganyats puguin restituir-se a les seves llars:

“¿No se oyó decir aquí días pasados que los eclesiásticos y curas decían a sus feligreses que si no eran enemigos del sistema constitucional no les darían las cédulas de cumplimiento de iglesia? ¿Que extraño será que un pueblo tan sencillo como el español corra a alistarse en estas partidas, como en otro tiempo a las cruzadas? ¿Y el Congreso no dará una prueba de justicia en adoptar todas las medidas contra este torrente de los que se opongan a la marcha del sistema constitucional, con decir que se haga la publicación de un bando? [...] La comisión, por otra parte, se ha propuesto evitar los efectos de la seducción y el engaño, con la conducta que exige de los reunidos con los facciosos, una vez publicado el bando, puesto que deja a su arbitrio acreditar que son obedientes a la ley, cumpliendo el deber que les impone. Así que los que no se retiren harán una verdadera fuerza; y la comisión los califica como autores de resistencia a la pública que la Nación destina para perseguirlos.”²⁵³

Un altre punt de debat fou al voltant de les àmplies competències que es passaven a la jurisdicció militar en la persecució dels facciosos²⁵⁴. Alguns diputats, com el sevillà Zapata, es mostraren contraris a aquestes:

“Yo confieso que deben perseguirse a los que después de haber hecho fuego a la tropa huyen porque se reconocen débiles; pero no encuentro razonable que sea juzgado militarmente el que jamás opuso resistencia, el que desengañado se retira a sus hogares, o el que conociendo la debilidad y poca fuerza con que contaba su partido, desiste de su proyecto, abandona la cuadrilla y cae en manos de sus perseguidores cuando ya verdaderamente no pertenece al número de los perseguidos. [...] Si después de haber batido a una cuadrilla de facciosos, persiguiéndolos en su retirada, encuentro a uno de estos armado, oculto en un bosque o escondido en un árbol, es de inferir que pertenecía a aquellos que se resistieron a la fuerza armada, y que deben ser juzgados por esta. Pero un hombre que retirándose de noche a su casa, desengañado al fin y abandonando a los facciosos a quienes se uniera, lo encuentro oculto en la choza de un pastor ¿le reputaré como faccioso que ha hecho resistencia, y deberá ser juzgado por la fuerza armada? No. [...] ¿Cuántos alucinados en el primer momento, no se hallarán ocultos esperando la oscuridad y las sombras de la noche, y espionando una ocasión oportuna para volver, ya arrepentidos, al seno de su familia.”²⁵⁵

També es discutí sobre la capacitat dels oficials de la Milícia per a jutjar els facciosos que les seves tropes detinguessin. Ezpeleta, i el diputat i militar català Serrallach s’hi mostraven contraris:

“Nadie le excedía en deseos de honor a la Milicia local, pero que no dejaba de conocer que el juzgar a los delincuentes aprehendidos por ella, ni lo harían sus oficiales con gusto, ni tal vez podrían hacerlo por ahora porque este sería un cargo muy nuevo para dichos oficiales, especialmente para aquellos a quienes correspondiese la instrucción del proceso. [...]. La Milicia local está compuesta de individuos de todas las clases del pueblo, y no puede tener mucho gusto en juzgar a su vecino, acaso a su amigo o a su pariente. Para esto me ocurría un medio que tal vez sería mejor que este, y que sería acaso suficiente, y es que juzgase al reo aprehendido el cuerpo que hubiese de guarnición en el pueblo donde se verificase la aprehensión.”²⁵⁶

En canvi els diputats Cano Manuel, Vadillo i Romero Alpuente es manifestaren a favor,

²⁵³ DSC, 1821, t.II, sessió extraordinària 49 de 15 d’abril, pàg.1082.

²⁵⁴ Alguns dels documents d’aquesta discussió a l’ACD lligall 45, expedient 1, 2 i 8.

²⁵⁵ DSC, 1821, t.II, sessió extraordinària 49 de 15 d’abril, pàg.1080-82

al·legant que “no parece de ninguna manera justo que a la Milicia Nacional local, que es la que inmediatamente contribuye tanto para la aprehensión de los enemigos del sistema, se excluya del juicio” (Cano Manuel), i que, en paraules de Romero Alpuente, els milicians sabien més de conspiracions que no pas els militars, i que els judicis de la Milícia s’assemblarien més als del jurat²⁵⁷.

Un altre aspecte tractat al debat fou el dels drets dels acusats. El diputat Traver assenyalava que el termini de 24 hores per presentar testimonis els posava en inferioritat de condicions respecte del fiscal, que hauria vist el procés abans, i que els acusats “*por lo común son ignorantes y desconocen su derecho, y mucho más la prueba que les puede ser pertinente y fructífera; por tanto tienen que valerse de un letrado*”, motiu pel qual, en cas d’aprovar-se aquest article, “*peligraría la inocencia y padecería la libertad de los españoles.*”²⁵⁸ Per contra, Cano Manuel i Garelli defensaren l’article, ja que segons ells l’acusat disposava en realitat de cinc dies per a presentar els testimonis i preparar la defensa, i a més hi havia diferència entre el fiscal que analitzava un fet aliè i havia de preparar-se a consciència i els acusats que “*tienen en lo íntimo de su conciencia y en todo lo que les sugiere el deseo de salvarse, una pericia muy superior a la de todos los letrados, para ver como acreditar su inocencia si es que existe, o el modo de embrollar la acusación si no es inocente.*”²⁵⁹

Una polèmica molt més lleu se suscità pels dies que hi havia d’haver entre una possible sentència de mort i la seva execució. Així mentre Giraldo proposava que s’executés en 24 hores, com les militars, arguint raons humanitàries: “*la humanidad dicta que se trate de abreviar la amargura de todo infeliz que se encuentra en este caso*”; per contra Gareli defensava els dos dies per diferenciar-la de la pena ordinària (tres dies) i de la militar (un dia) -“*se propuso la comisión evitar toda odiosidad y la crítica de que se procedía militarmente. Por otra parte en estos actos intervienen ciertos establecimientos piadosos que necesitan hacer preparativos para su asistencia*”-, i la mateixa posició adoptà Romero Alpuente per raons més materials -“*en los juicios militares se conoce las causas en que los reos por ser pobres no tienen de que disponer; y por el contrario, en nuestro caso debe darse tiempo al reo para que haga testamento, acuerde particulares con su familia, y tome otras disposiciones en lo temporal, para las*

²⁵⁶ DSC, 1821, t.II, sessió extraordinària 49 de 15 d’abril, pàg.1083-84

²⁵⁷ DSC, 1821, t.II, sessió extraordinària 49 de 15 d’abril, pàg.1083-84.

²⁵⁸ DSC, 1821, t.II, sessió, núm.50, de 16 d’abril, pàg.1089.

que no tendría bastante tiempo con veinticuatro horas”-, perquè si bé els seduïts eren generalment pobres, “*la ley no buscaba solo a los seducidos, que en efecto podrian ser pobres, sino a los seductores, que por muestra desgracias eran los tenedores del efectivo y los que más conexiones tenían en la sociedad.*”²⁶⁰

Un cop discutida article per article, i aprovats sense gaire modificacions, Garelli realitzà una aferrissada defensa d'aquesta Llei, abans que alguns diputats presentessin els seus vots particulars:

*“Es necesario que las Cortes, que el público, que la Nación entera se persuada de que no es, como se ha dicho, una ley de excepción. Para convencerse de ello, bastará analizarla. Consta de dos partes. La primera se reduce a reiterar con individualidad una declaración que existe en la naturaleza misma de las cosas, y de consiguiente que se ha hecho en todos los tiempos y países; es a saber: que así como una Nación repele militarmente con la fuerza a los enemigos exteriores que atacan su independencia, así también deben repeler a los enemigos interiores que hacen guerra abierta a su libertad, violando los juramentos que habían prestado. [...]. Por lo que hace a la segunda parte, solo se trata en ella de simplificar el proceso en esta clase de causas, y lejos de proponerse una excepción, solo se trata de hacer un ensayo que ya le acordó el Congreso en la anterior legislatura para los abusos de la libertad política de imprenta.”*²⁶¹

El projecte de llei aprovat tornà a la Comissió perquè fes els retocs acordats a les Corts i afegís les addicions acceptades. Garelli presentà el text refòs per la Comissió, assenyalant que l'únic aspecte nou era el d'establir nou dies de termini (tres per al promotor fiscal, tres perquè l'acusat pogués preparar la seva defensa; i tres per al relator) per a presentar al·legacions. El nou redactat del projecte fou aprovat en la seva totalitat, i amb poques excepcions²⁶². S'elegí una Comissió perquè anés a presentar al rei tres projectes de llei: “*Ley penal contra los infractores de la Constitución*”, “*Ley de abreviación de trámites en las causas por delitos contra la seguridad del estado*” i “*Ley que prohíbe la extracción de numerario para Roma por Bulas, Breves*”²⁶³. El rei que rebé la Comissió el dia 18 d'abril, comunicà que passava al Consell d'Estat les propostes de Llei presentades²⁶⁴. Finalment el rei sancionà el decret i manà la publicació de la Llei, tot fent arribar a les Corts les observacions que hi feu el Consell d'Estat, referides al curts terminis dels procés judicial. El President de les Corts, Gutiérrez de Terán, es

²⁵⁹ DSC, 1821, t.II, sessió, núm.50, de 16 d'abril, pàg.1089-1090.

²⁶⁰ DSC, 1821, t.II, sessió, núm.50, de 16 d'abril, pàg.1091-1092.

²⁶¹ DSC, 1821, t.II, sessió, núm.50, de 16 d'abril, pàg.1092.

²⁶² DSC, 1821, t.II, , sessió 51, de 17 d'abril de 1821, pàg.1108-1110.

²⁶³ Es designà una comissió per presentar el projecte de llei al rei formada pels diputats: Cano Manuel, Benítez, Castañedo, Couto, Ezpeleta, Ramos García, Moscoso, Marín Tueste, Moreno Guerra, Janer, Canabal, Amati, i Clemencín. Finalment Ugarte y Alegria substituï Couto per indisposició i Gisbert a Martín Tueste per no anar vestit correctament (DSC, 1821, t.II, , sessió 51 de 17 d'abril, pàg.1110). La llei fou sancionada pel rei el 25 d'abril, i publicada a les Corts el dia 26 (ACD, lligall 45, expedient 1).

felicitat per:

“La sanción dada por S.M. a la expresada ley, no obstante los reparos y observaciones hechas por el Consejo de Estado, era una expresión clara de la buena fe con que pretendía cooperar a que se tomasen las más eficaces medidas para la salvación de la Patria; un testimonio nuevo de la adhesión y franqueza con que manifestaba S.M. que quería caminar por la senda constitucional, con arreglo al juramento que tenía prestado y a las promesas que repetidas veces había dado a la Nación.”²⁶⁵

Una de les poques veus discordants que se sentí fou la del propietari aragonès Valentín Salanot, que ja havia proposat a l'anterior legislatura, i ho tornava a fer en aquesta, que per acabar amb els facciosos calia aplicar l'art.308 de la Constitució que permetia de suprimir-la temporalment, cosa que facilitaria:

“Un castigo más pronto, que no ha podido verificarse hasta aquí por las leyes vigentes, y satisf[ce]rá en mucha parte la vindicta pública de todos los buenos que claman por el castigo de los malos que han conspirado y conspiran contra el sistema y contribuirá también a contener a estos en su arrojo temerario de atentar contra él”²⁶⁶

Tot i assenyalar que, si be creia encertada la llei que s'havia aprovat:

“No veo, sin embargo, en esta sola providencia adoptada todas las que creo precisas para asegurar el sistema en las críticas circunstancias y continuas conspiraciones que vemos realizadas; y creo de una absoluta necesidad que cooperen más directamente a apagar las conspiraciones, atrayendo a sus autores al buen sentido, y a afirmar la opinión de los pueblos; sobradamente debilitada por los malos, sino se les hace sensible, efectiva de hecho la utilidad que les resulta del sistema constitucional y que la Constitución exige.”²⁶⁷

Aquest darrer era el punt clau, aconseguir que la gent veiés els beneficis que aportava el sistema constitucional. I per aconseguir que els seduïts tornessin a les files constitucionals calien, a més de lleis repressives, *“otras medidas indirectas que contribuirán en la clase de auxiliares a las directas, más poderosamente que estas, no solo a asegurar, sino a hacer amar el sistema”*. Entre aquestes mesures proposava l'execució del decret de 6 d'agost de 1811:

“Concluyendo la discusión que está empezada y conformándose con el dictamen de la interpretación que le da la comisión para su ejecución. Es tan poderosa esta medida por su justicia y utilidad, que habiendo atraído a favor del sistema constitucional a la mayor parte de los pueblos de España, que interesan en ella por haber conocido que la Constitución es la que

²⁶⁴ DSC, 1821, t.II, sessió 52, de 18 d'abril, pàg.1115, 1123, 1125.

²⁶⁵ DSC, 1821, t.II, , sessió núm.58 de 26 d'abril, pàg. 1282. El text definitiu de la Llei a les pàg. 1280-1281. L'eclesialístic i diputat per Lleó Lobato demanà que ara que ja estava feta la llei *“se lleven a debido efecto con la mayor puntualidad y vigilancia, sin necesidad de acudir a otras medidas que lejos de proteger la marcha benéfica de este sistema, puede temerse que surtan efectos contrarios en las críticas circunstancias en que se halla la Nación.”* (pàg.1282-83). Vegeu a més, ACA-RA, Registre 1.419 (1821), fol.118, 133, 299, i Registre 1.420 (1822), fol.41, 131 i 143, i el ban del Cap Polític Munarriz amb data de 9 de maig de 1821.

²⁶⁶ La proposta de Valentín Salanot presentada a les Corts amb data de 14 d'abril de 1821 es pot trobar a l'ACD, lligall 35, expedient 278.

²⁶⁷ La proposta de Lobato al DSC, 1821, t.II, pàg.1123-1125, sessió 52, de 18 d'abril de 1821.

los repone en sus antiguos derechos y propiedades por el referido decreto, la sola contradicción que ven en la discusión pendiente los ha puesto en la agitación más peligrosa y de las consecuencias más fatales, porque temen se les coarten en lo más mínimo los beneficios que les atribuye aquel decreto [... que retornó] a la Nación todos los bienes que se habían enajenado de ella [...] restituyó también a los pueblos sus antiguas propiedades, librándolos de los derechos monstruosos, e injustos con que se los había grabado.”

L'abolició dels delmes era una altra mesura imprescindible ja que beneficiava tothom: a l'estat, a l'agricultura i a l'església, doncs així podria repartir-se més proporcionalment la riquesa i dedicar-se exclusivament a la seva feina espiritual:

“Sentado el principio de que por derecho divino la única obligación de la Nación es la de mantener el culto y sus ministros, universalmente admitido, y siendo esta una obligación de toda la Nación; prescribiendo la Constitución en el artículo 8º que todos los gastos y obligaciones de la Nación se paguen por todos los españoles en proporción a sus haberes, sería contrario a la misma todo gravamen parcial y exclusivo a cualquiera parte de ellos; y de consiguiente, no pueden tener lugar los diezmos, que gravitan tan extraordinaria e injustamente sobre la clase agricultora, sin infringir la Constitución, debiéndose suplir su déficit por una contribución directa entre todos los españoles, como dispone la Constitución, de la que dimana la justicia principal de la abolición de los diezmos.

Lo exige igualmente la equidad y la justicia, porque habiendo gravitado por tantos siglos sobre la clase agricultora exclusivamente la injusta contribución de diezmos, que importan más de 600 millones anuales, a más de pagar aquella a una con las demás clases del Estado otros 600 millones por la contribución directa e indirecta, ¿que razón puede haber para que continúe por más tiempo aquella enorme contribución de 600 millones sobre la clase agricultora solamente, y con especialidad después de haberse sancionado la constitución.”

I, finalment proposava la realització d'un projecte de transports i allotjaments militars per tal d'alleugerir d'aquesta càrrega als pobles. Per Salanot:

“Con estas tres medidas y la de la ley que se discute, quedará afirmado para siempre el sistema constitucional, porque se proporcionará un pronto castigo a los que conspiran contra él, y se interesará tan íntimamente a él a la clase más numerosa y fuerte de la Nación, haciéndoles efectivos todos los beneficios que esperan de él.”

La majoria de les Corts manifestà que aquests projectes ja estaven tramitant-se i que, per tant, no calia prendre cap iniciativa per accelerar-los. Per contra les Corts continuaren accelerant la elaboració de mesures repressives, com la d' *“Abreviación de las causas criminales”*, de la qual es feu una primera lectura a començaments de maig²⁶⁸.

El diputat Golfín assenyala que:

“Se ve un plan meditado de maquiavelismo, no solo para amedrentar a S.M. sino para hacer creer y correr por la Europa que el Rey constitucional de las Españas estaba prisionero en su palacio mismo, y sin libertad en un mismo capital, todo para hacer venir a España a los extranjeros, sin considerar que si fuese posible que estos vinieran y que vencieran, las primeras víctimas serían esos infames, viles, y traidores consejeros, y lo primero que destruirían sería la augusta dinastía de los Borbones, a la que tanto debe la España, para colocar la austriaca, que fue la que por todos títulos nos perdió.”²⁶⁹

²⁶⁸ DSC, 1821, t.II, sessió núm.78 d'11 de maig, pàg.1550 i sessió núm.80 de 13 de maig, pàg.1592.

²⁶⁹ DSC, 1821, t.II, pàg.1.447, sessió 68, de 6 de maig.

Però tot d'una s'hagueren de plantejar que s'havia de fer amb els facciosos presos, ja que segons el Secretari de Governació eren *“tantos los facciosos que se han hecho prisioneros, y he manifestado también los inconvenientes que hay en hacer causa a todos.”*²⁷⁰ I proposava a les Corts que:

“No estando en las facultades del Gobierno ni del poder judicial dejar de abrir causa a los facciosos que en diversos puntos han sido hechos prisioneros; siendo éstos en muy gran número, y debiéndose considerar su mayor parte como puramente seducidos, el Gobierno desea que las Cortes se sirvan tomar en consideración si convendrá autorizarle para que, en observancia de las reglas que prescriban, pueda eximir de la formación de causa a los que por sencillos e ignorantes parezcan dignos de indulgencia, al mismo tiempo que se juzgue y castigue con el último rigor a los autores, fautores o apoyos de la sedición y a los jefes o comandantes de los sediciosos.”

Es proposava, ras i curt, una amnistia. Aquesta proposta va ser estudiada per la Comissió que ja hi havia creada, i Garelli va fer les següents reflexions, intentant justificar la necessitat de destriar els dirigents de la revolta de les seves bases:

*“Si la santidad de la ley seria menospreciada, si se eludiría su inflexibilidad característica con un amplio perdón, no es menos cierto que la literal aplicación de su texto a todos los que han caído bajo su imperio cubriría de luto y amargura a una multitud de familias conexas con los reos por los vínculos de parentesco, amistad y otros. [...] En materias criminales nunca se debe confundir el ánimo premeditado, ni la transgresión de los deberes más estrechos respecto de la sociedad, con el error, la debilidad, la seducción y el quebrantamiento de las obligaciones generales; y esta es la base tan justa como conveniente, sobre la cual ha cimentado la comisión el presente dictamen. Jefes mal intencionados y perversos, auxiliados de personas a quienes su carácter, su dependencia del Gobierno, su unión con él por medio de los vínculos más sagrados, o su influjo en los pueblos, les constituyen como guía de los demás, arrastran en pos de sí con el mal ejemplo y con sus esfuerzos y arterias a una multitud de incautos y seducidos. ¿Y se habría de medir a todos con una misma vara? De ninguna manera. Pero la dificultad consiste en hacer una clasificación de personas que sea no menos justa que sencilla.”*²⁷¹

La proposta concreta tenia dos punts claus, el primer consistia en formar causa als caps de partida, als investits de militars d'alferes amunt, als desertors dels cossos de l'exèrcit, als empleats civils i militars, advocats, escrivans, metges, batlles i regidors, eclesiàstics, i desertors de presidi, així com als que *“han promovido o excitado directamente la sedición, o contribuido a ella de una manera directa y voluntaria con caudales, armas, pertrechos, municiones, caballos, planes o instrucciones, edictos o proclamas, discursos o sermones sediciosos pronunciados al pueblo”* (art.1 i 2). I el segon consistia en una amnistia per tots els *“no comprendidos en los artículos anteriores, serán puestos en libertad y enviados a sus casas bajo la especial vigilancia de las autoridades civiles*

²⁷⁰ DSC, 1821, t.II, sessió núm.69 de 7 de maig, pàg.1462.

²⁷¹ DSC, 1821, t.II, sessió 70, de 8 de maig de 1821, pàg.1487-1488.

y militares del distrito, tomándose antes razón de sus nombres, apellidos, vecindad, oficio o modo de vida, cuya razón custodiará por duplicado en el ayuntamiento del pueblo de residencia y en la secretaría del jefe superior político de la provincia.”

El debat reproduí, més o menys, les posicions mantingudes en el debat anterior, i es perfilaren de nou les dues línies del liberalisme. Uns proposaven de mantenir mà dura contra els facciosos, com Sancho que proposà que la deserció afectés tant als membres de l'exèrcit com de la Milícia (acceptada), Calatrava, Romero Alpuente, Gareli, Palarea, que proposà que els desertors dels cossos militars fossin jutjats com facciosos (acceptada), Flórez Estrada, que proposà que els amnistiats estiguessin quatre anys sense dret de ciutadania (refusada) i Ramonet. I altres, com Paul, Victorica, demanaven menys repressió.

Un debat interessant se suscità quan Paul demanà l'exculpació d'advocats, notaris i metges, i Romero Alpuente li contestà que els advocats havien de ser els primers que havien de donar exemple:

“Acostumbrados a tratar a los demás hombres, los conocen y dominan, y son, digámoslo así, los caciques de los pueblos, especialmente en los de corta población. Donde va el cirujano, el médico, el cura, está la tertulia del pueblo, de la que salen las luces, si ellos son buenos, así como las tinieblas y las sombras, que respetan los demás como realidades, si son malos. Júntase a estas consideraciones la importancia de cirujanos i médicos en el ejército, por los auxilios que pueden prestar a la junta o tropel de facciosos.”²⁷²

Un altre debat es produí quan Victorica proposà que la vigilància dels amnistiats anés a càrrec exclusivament de les autoritats civils. Al qual s'oposà Gareli, en nom de la Comissió, assenyalant que els individus a vigilar eren perillosos i que per tant hi havien d'intervenir els militars, ja que s'havia descartat el desterrament pels problemes familiars que això podria comportar:

“Se trata de una porción considerable de individuos hechos prisioneros de guerra con las armas en la mano; individuos que habrán quizá derramado copiosa sangre de patriotas, y sin embargo se les manda a casa, así no ha de ser tanta la benignidad, que degeneren en indiscreción. [...] Distritos que en buena policía no deben quedar abandonados luego que se extingan las partidas, sino que en los puntos principales quedará la competente fuerza armada que precava vuelvan a reunirse; y será mejor que esta vigile, que no que tenga que volver a salir de nuevo a campaña. [...] Sea por extravió de opinión, o por intereses de familia, amistad, etc., habrá muchas autoridades civiles que no estarán en estado de llenar esta vigilancia, hablo de las autoridades tópicas de los pueblos, como alcaldes y otras.”²⁷³

Tot just s'acabaven d'aprovar aquestes mesures quan rebrotaren els aixecaments

²⁷² DSC, 1821, t.II, sessió 74 de 12 de maig, pàg.1574.

²⁷³ DSC, 1821, t.II, sessió 74 de 12 de maig, pàg.1574-75. El decret fou rubricat per Ferran VII el 15 de maig, i a Catalunya es circulà per ordre del Cap polític, Antonio Remon Zarco del Valle el 14 de juliol de 1821.

realistes a Burgos, i arribava a les Corts una carta del seu cap polític, Joaquin Escario (29 de maig de 1821), amb un informe sobre l'aparició d'una nova partida de Merino amb cent soldats i seixanta cavalls, que havia fet presonera i havia assassinat una partida d'infanteria de Voluntaris de Catalunya. Al mateix temps manifestava que les mesures preses no eren suficients, *“mientras este tenga a su devoción el ánimo y voluntad de los habitantes del país que ha escogido para teatro de sus operaciones. Cien veces lo encontrará la tropa, cien veces lo derrotará, y cien veces volverá a reformar su gavilla; y en el entre tanto muestra fuerza moral se debilita, y se aumenta la de los enemigos del sistema.”*²⁷⁴ Aquestes notícies provocaren un nou debat a les Corts que aquest cop (mes de juny) se centrà en la necessitat o no de donar poders especials a les autoritats militars que perseguien els facciosos²⁷⁵. Fou el diputat Sancho qui proposà de *“revestir a los que vayan a perseguir malhechores con la autoridad suficiente para que tengan una fuerza coactiva respecto de los pueblos y aun de las demás autoridades, a fin de acabar en breve tiempo con los facciosos.”*²⁷⁶ La proposta obtingué el suport dels diputats Ramonet i Palarea, tot i que aquest darrer hi afegí que *“es necesario señalar también el distrito que ha de comprender bajo su mando, y hasta donde se ha de extender su autoridad”*²⁷⁷, amb l'objectiu de pressionar les autoritats locals perquè facilitin informació sobre els moviments dels facciosos. També es mostrà favorable a la proposta Quiroga, perquè pensava que *“la guerra debe hacerse por los mismos medios y en iguales términos que se nos hace”*, ja que els mitjans emprats fins llavors eren insuficients, i el mateix pensava Moreno Guerra quan assenyalava que *“es necesario herir por los mismos filos.”*²⁷⁸

Enfront d'aquestes propostes d'augmentar la repressió sobre les partides realistes, és a dir la base de l'aixecament, Romero Alpuente proposava anar més enllà i perseguir sobre tot els seus instigadors, que identificava en gran mesura amb el clergat i sobretot amb els seus caps, els bisbes:

²⁷⁴ DSC, 1821, t.II, sessió núm.94 d'1 de juny, pag.1.985. El diputat Giraldo assenyalava com a principals responsables d'aquests fets *“las autoridades de los pueblos que han dado margen a que el faccioso Merino haya estado oculto formando su partida, lo cual no podía haber sido con tanto secreto sino hubiera sido con anuencia de las autoridades locales”*. El 19 de juny se celebrà a l'església de Santa Maria del Mar de Barcelona el funeral pels soldats catalans assassinats per Merino, amb discurs i oració fúnebre de Eudaldo Jaumeandreu (CRESPI: Diario..., dia 19 de juny i REIG y VILARDELL: Barcelona..., IV, pàg.44-45).

²⁷⁵ DSC, 1821, t.II, sessió núm.94 d'1 de juny, pag.1.985-1.995.

²⁷⁶ DSC, 1821, t.II, sessió núm.94 d'1 de juny, pag.1.985.

²⁷⁷ DSC, 1821, t.II, sessió núm.94 d'1 de juny, pag.1.986-7.

“El jefe político de Burgos ha conocido mejor que nadie esta enfermedad, pues la atribuye a que aquellas cabezas están fanatizadas. El único remedio, pues, es desfanatizarlas; y no hay que cansarse, mientras no curemos aquellas cabezas, serán vanos todos nuestros esfuerzos para que sus brazos y sus pies no se muevan, ni salgan del camino del orden. La importancia de conocer esta verdad es tanto mayor, cuanto una enfermedad semejante se contagia por su naturaleza, y errada en los principios su curación puede inficionar aún las demás provincias. [...] ¿Que debemos, pues, hacer? Lo primero, exterminar esos ministros, no de Dios, sino del demonio; y lo segundo, disparar a aquellos infelices no balas, sino ilustración. [...], y nosotros, mirando a unos Obispos que con las mismas armas que les damos para defender la religión y el estado, hacen a uno y a otro la guerra más encarnizada, ¿es posible que nos estemos tan quietos, y no los suspendamos reemplazándolos con unos gobernadores, que siendo de la aprobación del Gobierno, reconozcan los curas que haya, retiren inmediatamente a los que se parezcan a sus Prelados, y traten de hacer unas misiones político-religiosas?”

Romero Alpuente considerava perillosa la mesura de donar tant de poder als comandants militars, perquè això podia provocar una repressió indiscriminada, ja que tota la població d'un determinat territori estaria sota lleis d'excepció:

“Si la suspensión de esos malos Prelados, la ilustración de esos pocos pueblos ilusos y la prisión o la muerte pronta y segura de Merino pregonado como bandido, son los únicos remedios radicales, ordinarios y sin inconvenientes, ¿por qué hemos de adoptar el extraordinario y el peligrosísimo, propuesto por la comisión, de conceder al comandante general sobre los terrenos que ocupe aquel mal español, las facultades de un gobernador sobre su plaza en sitio? Entonces el pueblo en cuyo territorio se hallase Merino, quedaría sujeto a estas leyes de la guerra; entonces, recorriéndolos todos, todos caerían bajo el rigor de ellas; y entonces leyes dadas contra pocos criminales ¿no estaría en manos de Merino extenderlas a todos los inocentes? Se levanta el grito, y lanzando quejas contra los alcaldes y los pueblos porque no avisan a los leales el paradero de los traidores, se quisiera por algunos quitarles la vida en veinticuatro horas, y reducirlos a cenizas en un momento; pero ni la sangre ni el fuego curaron jamás las cabezas fanatizadas. [...] O tenemos o no fuerza o maña para hacer sucumbir a estos cuatro miserables, si la tenemos, el Gobierno tomará bajo su responsabilidad todas las medidas para prenderlos; presos ya, ahí están las leyes que los juzgarán, y no salgamos de esto. Esto, unido a la suspensión de ese Arzobispo y Obispos, y a la ilustración pronta de los pueblos, basta, y no puede traer los inconvenientes que la medida propuesta por la comisión puede traernos.”²⁷⁹

La proposta de Romero Alpuente d'adoptar mesures contra les autoritats eclesiàstiques que abonaven la contrarevolució, i la crítica al govern per la seva tebiesa respecte d'aquelles, fou recolzada per Sancho que considerava que no era excloent amb l'altra proposta:

“El Gobierno se halla en un grandísimo descubierto, [...], porque sabiendo que el origen del mal, o lo que contribuye poderosamente a que no se corte, es el mal espíritu de los eclesiásticos, y que es imposible que este se mejore interin estén bajo la dirección de Prelados que por sus procedimientos están desconceptuados, el Gobierno si tiene facultades para hacerlo, debió separarlos; tanto más cuanto que se está viendo que esta oposición es causada por la codicia y deseo de defender las riquezas. Y no es otra la cuestión: su intento no es defender la religión; es defender lo que aman más que a ella, que es su vientre.”²⁸⁰

El Secretari de Governació, en nom del govern, defensava la postura d'aquest, dient que

²⁷⁸ DSC, 1821, t.II, sessió núm.94 d'1 de juny, pag.1.993.

²⁷⁹ DSC, 1821, t.II, sessió núm.94 d'1 de juny, pag.1.987.

el govern ja havia manat als Bisbes que dirigissin exhortacions als pobles i al clergat, “*manifestando cuan ajeno es de la verdad suponer que la Constitución tenga nada contra la religión, ni sus dogmas, ni su moral*”, i que els aixecaments ja estaven pràcticament anihilats:

*“Estas grandes revoluciones que algunos facciosos han intentado, no son tales que merezcan temer los males que se nos anuncian. Yo las veo apagadas en Castilla casi al momento de aparecer; las veo extinguidas en la provincia de Avila; veo exterminados a los facciosos en Santander; lo mismo ha sucedido con los de Castilla la Vieja y Zamora. Yo convengo en la necesidad que hay de que acabemos con el cura Merino, pero es necesario hacerse cargo del cortísimo terreno que ha escogido para teatro de sus operaciones, del que pronto será desalojado y destruido completamente.”*²⁸¹

El Secretari de Guerra es justificava davant la ineficàcia del govern per liquidar definitivament els facciosos, dient que: “*siendo un corto número, en un país por su naturaleza escabroso, en unos sencillos y unos hombres que tienen el medio terrible de las conciencias y confesionarios, ¿que más puede hacer el Gobierno?*”²⁸² Aquesta posició del govern d’amagar el cap sota l’ala fou criticada per Golfin, que considerava que el govern amagava informació perquè no semblés tant important com era la contrarevolució, i això afavorí que s’aprovés la amnistia “*convirtiendo en daño y peligro de la Patria la indulgencia y generosidad que esta usaba con ellos. [...] ¿Puede no extrañarse que el Congreso tratase de amnistías y perdones al mismo tiempo que se estaba intrigando y cabalando contra él, y asesinado a sus más valientes defensores?*”²⁸³ Tot i això es mostrava contrari a adoptar mesures extraordinàries “*hasta que el Gobierno haya empleado todos los medios físicos y morales que estén a su alcance*”, perquè “*alarmaría a la Nación y a la Europa*”. El Secretari de Governació justificà la proposta d’amnistia presentada i acceptada per les Corts, perquè “*se habían hecho centenares de facciosos prisioneros; veía el Gobierno no era político ni factible se les formase causa, mucho más no siendo facciosos por convencimiento, sino infelices seducidos, que sin saber lo que hacían cooperaban a la ruina de la Patria.*”²⁸⁴

S’oposà a l’aprovació de les esmentades mesures el diputat Calatrava, argüint que eren excessives per la situació, i que el que calia era actuar decididament contra els caps eclesiàstics de la contrarevolució:

²⁸⁰ DSC, 1821, t.II, sessió núm.94 d’1 de juny, pag.1.988.

²⁸¹ DSC, 1821, t.II, sessió núm.94 d’1 de juny, pag.1.988-89.

²⁸² DSC, 1821, t.II, sessió núm.94 d’1 de juny, pag.1.991.

²⁸³ DSC, 1821, t.II, sessió núm.94 d’1 de juny, pag.1.990-91.

“En el estado actual de las cosas, si bien la comisión no se ha excedido de su encargo, el artículo, como se propone, es innecesario e impolítico y amenaza altamente a la libertad pública. [...] Si pues los mismos encargados de perseguir a los facciosos no han dicho que les falten facultades ¿en que se funda esa necesidad de aumentárselas, y aumentárselas de una manera que, no nos engañemos, si puede ser útil en el momento presente, puede ser fatal en adelante, y deja enteramente vendida la suerte de los ciudadanos. [...] ¿Ha apurado el Gobierno, ha apurado el Congreso todas las demás providencias que se pueden y deben tomar para conseguir este objeto antes de llegar a la extremidad que ahora se propone? Creo que no. [...] Es un hecho que hace tiempo se está denunciando al público como causa principal de estos males, al Arzobispo de Burgos y al Obispo del Burgo de Osma? ¿Y que providencias se han tomado respecto del Arzobispo? Dejarle en la capital [...]. Que concepto se formará de nosotros si porque se levanta una cuadrilla de 160 hombres declaramos virtualmente que hay una guerra civil, y una guerra que obliga al Congreso a dar al Gobierno facultades que acaso no ha conferido ningún Cuerpo legislativo sino en circunstancias muy extraordinarias? [...] ¿Y estas ventajas son equivalentes al daño que podría resultar del abuso de esas facultades?”²⁸⁵

Aquest era un tema de primer ordre, de manera que el ministre de Gràcia i Justícia circulà ràpidament als caps polítics demanant-los que vigilessin “*la escandalosa conducta de algunos eclesiásticos, que desgraciadamente abusan de su sagrado ministerio para sumir a la nación en una guerra civil*”, i que donessin ordres als prelats “*para impedir que los pastores subalternos suyos se conviertan en lobos de las ovejas del rebaño de Cristo y en enemigos del Estado*”²⁸⁶. El debat a les Corts era seguit amb interès als bisbats catalans, com demostra la nota manuscrita que he localitzat entre la documentació del bisbat de Solsona:

“La Comisión encuentra por resultado de estas investigaciones que los enemigos ocultos del Sistema entre los cuales se encuentran algunos individuos del clero secular y regular, bien conocidos por su conducta, y modo de pensar, aprovechándose de la miseria que se experimenta en dichas provincias por un efecto de la continuada sequía y otra reunión de circunstancias accidentales han conseguido estravio a muchos hombres que bien por su ignorancia o fanatismo o tal vez por ser de una clase corrompida y criminal, los cuales han empuñado las armas contra la patria y levantado el grito de la rebelión procurando dar un aspecto supersticioso a tan infames tentativas.”²⁸⁷

El comte de Toreno insistí en d’altres aspectes, intentant analitzar una mica més a fons la contrarevolució, tot i que es mostrà d’acord amb les mesures proposades per la Comissió:

“El influjo del cura Merino no se funda precisamente en la superstición, como ha querido suponerse. La superstición no llega ya en nuestros días al extremo de cerrar los ojos de los pueblos de modo que no vean sus atrocidades y que no lo detesten por ellas. Todos los pueblos son más o menos supersticiosos; pero debe decirse que en España felizmente este azote de la humanidad está bastante debilitado. Solo le queda al cura Merino el influjo que sobre aquellos pueblos adquirió, como jefe de una partida, en tiempo de la guerra de la Independencia. Este es uno de los males que la guerra nos ha dejado. Se acostumbraron una porción de hombres a aquella vida vagamunda y errante, y con cualquier ligero motivo han vuelto a ella.

²⁸⁴ DSC, 1821, t.II, sessió núm.94 d’1 de juny, pag.1.991.

²⁸⁵ DSC, 1821, t.II, pàg.1.994-1.995, sessió 94, d’1 de juny.

²⁸⁶ Circular de 3 de maig de 1821, feta córrer a Catalunya pel Cap Polític amb data de 21 de maig.

²⁸⁷ A més hi havia junt a aquest manuscrit un tros del dictamen de la Comissió i de les propostes d’alguns diputats (AdiocS, caixa 479, plec 3).

[...] Los Niños de Ecija eran unos malhechores, reconocidos por todos como tales; y deseosos los pueblos de su exterminio, lejos de auxiliarlos, procuraban su aprehensión. La del cura Merino es de otra naturaleza; su objeto es bien conocido; está apoyado por algunos pueblos, sea por seducción, sea por miedo, y protegen sus movimientos muchas personas cuyos intereses se creen agraviados por las reformas hechas en la Nación. [...] Este eclesiástico, digo, está apoyado por todos los que odian el sistema constitucional, y mantiene las locas esperanzas de los que desean verle derrocado.”²⁸⁸

El debat d'aquestes qüestions derivà cap a la necessitat o no de convocar Corts extraordinàries, tal i com demanaven Moreno Guerra²⁸⁹ i el comte de Toreno, que deia que no li preocupaven els 160 facciosos, sinó que en el termini d'un mes s'acabarien les sessions de les Corts i encara restaven moltes coses per fer:

“Estamos en el último mes de la legislatura, y desearía saber si el Gobierno tiene tomadas todas las precauciones convenientes, y si ha adoptado los medios de organizar el ejército y de plantear el sistema de Hacienda que las Cortes están discutiendo, haciendo ver a los pueblos que si hemos de ser libres, es necesario que de un modo u otro contribuyan para los gastos del estado; igualmente si nuestras relaciones con las potencias extranjeras se hallan en estado de no tener nada que temer por esta parte. [...] Este sistema de operaciones es tanto más necesario, cuanto que son los principios que se tratan de consolidar, opuestos a los intereses de algunas clases que aún gozan de algún influjo en los pueblos, y que por todos modos procurarán destruirlos.”²⁹⁰

Al final de la discussió s'aprovà un dictamen que deia que tornés el projecte a la Comissió i s'incorporés a l'informe que aquesta estava elaborant sobre l'estat polític de la nació²⁹¹:

“No hay necesidad por ahora de que se tomen aquellas medidas. [...] Una sola medida será más poderosa que todas las demás para contener o reprimir a los conspiradores, y afianzar el orden público. Esta medida es la de que no quede la Nación sin Cortes desde que las actuales cierran sus sesiones a fines del presente mes, hasta que abra las suyas la Diputación siguiente en Marzo del año próximo. [...] Aunque no fueran tan indispensables las Cortes extraordinarias por los arduos e interesantísimos asuntos que quedan pendientes en esta legislatura, lo serian solo por el estado actual de la Nación, rodeada de enemigos interiores y exteriores, y constituida en circunstancias tan críticas.”²⁹²

²⁸⁸ En el mateix sentit s'expressava Moreno Guerra quan assenyalava que Merino s'havia aixecat pel “apoyo grandísimo dentro y fuera de España, en París y en Madrid” (DSC, 1821, t.II, sessió núm.94 d'1 de juny, pag.1.993).

²⁸⁹ “La conservación de las cortes, la convocación de cortes extraordinarias para todo lo que al concluir la legislatura esté pendiente, y además para todo cuanto sea necesario para salvar la afligida Patria. [...] Debemos considerar que estamos sin Hacienda, sin ejército, sin códigos y sin nada, y amenazados de la más espantosa anarquía y de una guerra civil, la más cruel del mundo, pues la ha principiado ese bárbaro Merino, sin dar cuartel a los más bravos y beneméritos soldados de la Patria. [...] Todo se nos ha venido encima a un tiempo; nuestro estado interior, el de ña Europa, y sobre todo el de América; y en tales críticas circunstancias, para salvar al pueblo y al Rey no hay ningún arbitrio ni ninguna idea más que la continuación de estas Cortes en extraordinarias para cuanto sea útil a la salud de la Patria.” (DSC, 1821, t.II, sessió núm.94 d'1 de juny, pag.1.994). El debat central sobre la necessitat o no de convocar Corts extraordinàries es desenvolupà a la sessió de 26 de juny (DSC, 1821, t.III, pàg.2.512-2.515, sessió 119, de 26 de juny).

²⁹⁰ DSC, 1821, t.II, sessió núm.94 d'1 de juny, pag.1.992-93.

²⁹¹ DSC, 1821, t.III, sessió núm.119 de 26 de juny de 1821, pàg. 2.512-2.518. Per aquests debats vegeu ARTOLA: *La España...*, páf.7709-716.

²⁹² DSC, 1821, t.III, sessió núm.119 de 26 de juny de 1821, pàg. 2.512.

Per tot plegat s'acordà de demanar al rei la convocatòria de Corts extraordinàries:

“Abrumadas de atenciones y frecuentemente distraidas en su marcha por sucesos desgraciados, la Cortes, a pesar de sus incesantes tareas, no han podido terminar en la presente legislatura una multitud de negocios de la mayor importancia, preparadas ya por las comisiones respectivas. Entre ellos las más interesantes y urgentes, como la división del territorio español y los Códigos, en que se comprende la organización del ejército y armada, no pueden sin males incalculables quedar para otras Cortes ordinarias. [...]”

“Pero hay además de las causas indicadas, otras que concurriendo a hacer más crítico el estado de la Nación, aumentan en concepto de las Cortes la necesidad de que se reúnan las extraordinarias en el intermedio de esta legislatura a la del año venidero. Los enemigos de la Patria y de V.M., dentro y fuera del Reino maquinan por todas partes, y su furor, aunque impotente, no cesan de fatigar al Gobierno, y amenazar continuamente a la pública tranquilidad y a la libertad de este pueblo tan digno de disfrutarla.”²⁹³

La petició de Corts extraordinàries ja havia estat formulada per la Diputació de Catalunya (19 de maig de 1821), basant-se en *“la difícil situación de la patria, [y] la urgente necesidad de llevar a cabo los importantes proyectos concebidos en el Congreso”* (sistema d'hisenda, organització de l'exèrcit, formació de Milícies, codi penal, divisió del territori, pla d'ensenyament), ja que *“Cortes, Señor, ha sido en todos los tiempos y en medio de los más terribles apuros el grito de salvación de los españoles”²⁹⁴*. Per la Diputació, la continuïtat de les Corts era la única garantia per fer front a la contrarevolució i consolidar el nou sistema:

“El establecimiento de la libertad en los pueblos generosos y bravos es a la manera de la infancia del hombre que, no acostumbrado todavía a trepar con seguridad y acierto por la senda escabrosa de la vida, necesita tener a su lado un tutor ilustrado y sabio, que sepa refrenar sus movimientos cuando se separa del orden, y dirigir sus pasos vacilantes por el camino de la verdad y de su propia dicha. El año, Señor, que llevamos de régimen constitucional, nos persuade hasta la evidencia [de] la necesidad de la presencia del Cuerpo representativo a fin de cimentar sobre bases la más sólida de nuestra felicidad interior y nuestra independencia externa.”

L'ajuntament de Barcelona també havia demanat Corts extraordinàries: *“en vano los pueblos de la dilatada Monarquía anidan la consoladora esperanza de ver aliviadas sus cargas y premiadas sus heroicas virtudes, si el cuerpo legislativo, disolviéndose apenas formado, no puede por falta de tiempo examinar el origen de su infelicidad y derramar indistintamente con leyes sabias y justas el placer y la abundancia en todos*

²⁹³ DSC, 1821, t.III, sessió núm.119 de 26 de juny de 1821, pàg. 2.513.

²⁹⁴ ADB, lligall 25, expedient 1 (reproduïda per SARRION: *La Diputació....*, pàg.165-167). Genis Quintana, diputat català a Corts, felicità la Diputació catalana per haver sol·licitat Corts extraordinàries *“no tanto por lo que en ellas se podrá hacer, como por la necesidad que en mi concepto hay de su reunión, atendido el estado actual de la Europa y el particular de nuestra península.”* (carta de Quintana a la Diputació amb data de 26 de maig de 1821, a l'ADB, lligall 27, expedient 1). Les Corts extraordinàries en la seva sessió de 29 de setembre de 1821, establiren els temes centrals a tractar:

los hogares”²⁹⁵. També es dirigiren al rei sol·licitant Corts extraordinàries els ajuntaments de Granollers, Tarragona, Berga, Reus, Vilafranca, i Sant Feliu de Guíxols:

*“Si ya es imposible retroceder en la gloriosa carrera trazada por los héroes de la libertad, aun es de recelar que los ilusos quieran probar fortuna, cerrada la actual legislatura, ara establecer los insensatos proyectos que nutren su malvado pecho. [...] Se ha adoptado providencias enérgicas, se ha escarmentado a estos hipócritas que invocan al cielo para fanatizar, y para cubrir la tierra de sangre, se puede contar con todo el poder del Gobierno; más en una Nación, naciente en su libertad, no puede dejar de ser política y conveniente la reunión de Cortes extraordinarias. A su vista se disparán las maquinaciones del servilismo; el esclavo cargado de cadenas huirá aterrado, arrastrando la ignomia en pos de sí, la magestad de las leyes se desplegará sobre un ejército para organizar, una Milicia sostén de la Patria, unos códigos legales que han de nacer de la sabiduría de los representantes, un plan de estudios que debe fijar la opinión pública y vincular la ciencia en la Nación, un sistema de hacienda que necesita toda la meditación del más profundo talento, una armada que aspire al imperio de los mares, una América que clama unión y libertad, y debe enlazarse a la metrópoli, y la salud de la patria será efecto de la deseada convocación de Cortes extraordinarias.”*²⁹⁶

La necessitat o no de convocar Corts extraordinàries era un dels punts centrals del conflicte entre exaltats i moderats l'estiu de 1821. Uns i altres es mobilitzaren i adreçaren diverses exposicions al rei sol·licitant-les, els exaltats, o no considerant-les necessàries, els moderats. Pel que fa al primers tenim l'exemple de l'ajuntament de Tarragona que acordà a mitjan mes de maig de fer una representació a les Corts *“expresando lo conveniente que es para el bien del sistema, el que antes de concluirse las actuales, se haga la división del territorio español”* i, altra a començaments de juny, al rei, demanant Corts extraordinàries: *“Estamos en el caso, Señor, de no adormecernos en medio de la fluctualidad; y la sabiduría de las Cortes debe completar el magnánimo empeño de las empresas que ha meditado, y que han de solidar la base fundamental del admirable edificio social, el que podría sufrir algunos embates si se paralizase la escala que dirige a su perfección.”*²⁹⁷ Com a representatiu de la posició dels moderats tenim l'exposició feta per diversos ciutadans de Madrid, que deien que la sol·licitud de Corts extraordinàries havia estat feta per *“una porción pequeñísima de individuos que han tomado el nombre de todo el Pueblo”*, i que per tant sol·licitaven al rei que *“se sirva*

divisió territorial i govern de les províncies, beneficència, Amèrica, Codi criminal, reforma dels aranzels, ordenança i reglaments militars (DSC, ex.1821-1822, t.I, sessió núm.5, pàg. 29).

²⁹⁵ REPRESENTACIÓN dirigida al Rey por el Ayuntamiento constitucional de la Ciudad de Barcelona. Señor, Barcelona, 30 de maig de 1821.

²⁹⁶ *“Representación del Ayuntamiento de S. Feliu de Guíxols a S.M., para Cortes Extraordinarias”*, amb data de 4 de juny de 1821. Les exposicions dels ajuntaments de Granollers, i Berga amb data de 18 de juny, la de Vilafranca del 16, i el de Reus amb data de 23 de juny de 1821 (un exemplar de cada imprès a Acuerdos, 1821-II, vol.26, doc.324, 397, 422 i 438, AHMT). El de Reus amb data de

no pedir, ni admitir Cortes extraordinarias por no ser en la actualidad conformes a la Constitución, ni a los derechos de los Españoles, ni a sus deseos e intenciones."²⁹⁸

Finalment, la pressió popular aconseguí que el rei convoqués Corts extraordinàries, que es reuniren del 24 de setembre de 1821 al 14 de febrer de 1822²⁹⁹.

A començaments de juny la Comissió encarregada d'analitzar les propostes per aturar els aixecaments reialistes presentava el seu dictamen, en el qual proposava que el decret d'amnistia pels facciosos de Burgos i Salvatierra (17 d'abril de 1821) s'apliqués als altres casos:

*"En todas partes han desplegado los facciosos un mismo carácter, es a saber: perversos seductores y miserables seducidos; y que si hubiese de establecerse una línea divisoria por épocas, en último resultado aparecerían todos igualmente criminales. Pues si agrava el delito de los de Zaragoza y Ávila, por ejemplo, la osadía de haber sido los primeros que se presentaron en la arena, los de Salvatierra y alrededores de Burgos tienen contra sí la ceguera y obstinación con que se reunieron al estandarte de los facciosos, después que otras gavillas de igual clase habían sido pulverizadas por la irresistible fuerza nacional."*³⁰⁰

Paral·lelament sorgiran les primeres normatives específiques per jutjar els facciosos. En aquesta normativa quedava clar que la repressió es dirigia contra els dirigents reialistes (de propaganda i de fet) i els militars, milicians, clergues i funcionaris que hi participessin (art.1 i 2), amnistiant la resta que "*serán puestos en libertad y enviados a sus casas, bajo la especial vigilancia de las Autoridades civiles y militares del distrito*" (art.3)³⁰¹. Aquestes primeres decisions dels liberals vers els reialistes anaren acompanyades de l'intent d'amagar a la resta del país la gravetat de la situació.

²⁹⁷ "Exposición del ayuntamiento constitucional de esta ciudad al Rey", Tarragona, 8 de juny de 1822 (AHMT, Acuerdos. 1821-I, vol.25, sessions de 18 de maig i 4 de juny, fol.116 i 129v., doc.334). Vegeu l'Annex VI.7.

²⁹⁸ Amb data a Madrid de 16 de juny de 1821 (còpia manuscrita al vol.22, fol.250, dels "PRFVII" de l'APR).

²⁹⁹ El discurs del Rei i del president de les Corts a la circular del Cap Polític, de 5 de març de 1822.

³⁰⁰ DSC, 1821, t.III, pàg. 2.084-2.085, sessió 99, de 6 de juny, pàg.2.147, sessió 102, de 9 de juny, i pàg.2.225, sessió 106, de 13 de juny. Vegeu la circular de Juan Manuel Munarriz, Cap política de Catalunya, de 9 de maig de 1821, que vehicula l'esmentada llei als ajuntaments de Catalunya. Sobre la importància d'aquesta llei en afavorir l'intervencionisme de l'exèrcit en l'ordre interior n'han parlat BLANCO VALDÉS: Rey..., 496-504, i en un context més ampli Manuel BALLBÉ: Orden público y militarismo en la España constitucional (1812-1983), Madrid, 1985, pàg.61-85: "*inmiscuía más al Ejército en las materias de Gobierno y orden interior y se extendía la jurisdicción militar al conocimiento de los delitos cometidos por los civiles*" (pàg.76).

³⁰¹ Primer pels de Salvatierra i Burgos (decret de 15 de maig de 1821) i després s'aniran fent extensives a tots (lleis de 17 d'abril de 1821 i de 18 de juny de 1821). Vegeu els bans d'Antonio Remón

VI.4. LA CONTRAREVOLUCIÓ DES DE LA CORT

Com ja hem vist al capítol I, la Cort era el principal centre conspiratiu contrarevolucionari³⁰². De forma paral·lela a l'activitat de les partides, començaren a traçar-se plans contrarevolucionaris des de la Cort, i un dels primers fou el que anà preparant el capellà d'honor del rei, Matías Vinuesa³⁰³. El pla consistia en que el Rei i el seu germà Carles tanquessin als ministres, al Consell d'Estat i altres autoritats, i que a continuació el príncep Carles, el duc de l'Infantado i el marquès de Castelar sublevessin la tropa (batalló de Leganés i regiment del Príncep) i la guàrdia reial, previ empresonament dels soldats liberals, i a continuació provocar un aldarull popular als crits de "*Viva la religión, el Rey y la Patria, y muera la Constitución*". Tot amb l'objectiu de retornar a l'època absolutista, amb un seguit de mesures que proposava el mateix pla: retorn a les lleis anteriors al 6 de març, convocar Corts per estaments, control eclesiàstic dels liberals, reducció d'un terç de la contribució, retorn dels drets de la noblesa, depuració de l'administració, donar feina als pobres, publicar un periòdic i impresos ultrareialistes com l' Apología del Altar y del Trono entre altres obres de Vélez (*el filosofo Rancio*), de Barruel, i la pastoral dels bisbes des de Mallorca.

El pla Vinuesa fou descobert i el seu autor empresonat el mes de gener de 1821. Quan es parlà d'aquest tema a les Corts, el diputat Moreno Guerra assenyalava que el pla era condemnat al fracàs perquè era una conspiració "*sin gente*". En canvi el comte de Toreno el considerava molt important per la gent implicada que hi havia³⁰⁴. Precísament per aquest fet, alguns diputats, entre ells els catalans Quintana i Puigblanch, demanaren

Zarco del Valle de 14 de juliol de 1821. També ACA-RA, "Cartas Otorgadas", Registre 1.277, fol.436-437 i ACD, lligall 45 expedient 1.

³⁰² Vegeu BARDINA: Orígenes..., pàg.352-357 que descriu les principals conspiracions endegades des del Palau Reial.

³⁰³ Una nota biogràfica sobre aquest personatge al DBTL, pàg.692-293. Sobre l'activitat contrarevolucionària del rei amb les potències estrangeres vegeu PELOSI: "La política...", pàg.333-351. Davant d'aquesta actitud descaradament anticonstitucional del rei, un moderat com el menestral barceloní Josep Coroleu deixà escrit: "*la ingratitude y la fria crueldad del Rey; contemplaba la miseria, la esclavitud y la abyección en que estaba sumido el pueblo español en pago de su lealtad y heroísmo, y todo esto me encendía la sangre en términos que a veces ¡Dios me perdone! Comprendía a los jacobinos y los disculpaba y hasta me daban tentaciones de aplaudirles*" (COROLEU: Memorias..., pàg.110). Vegeu la ACUSACIÓN fiscal puesta en setenta y dos horas por el promotor nombrado de oficio para la primera instancia en la causa de Don Matías Vinuesa, Madrid, Vega y Compañía, 1821 [cedit per Josep Fontana]. Vegeu també sobre aquest fet MIRAFLORES: Apuntes..., pàg.84-86, i Documentos..., I, pàg.212-214. Joaquín Costa: Historia..., pàg.185-189.

³⁰⁴ DSC, 1821, t.I, pàg. 617-619, sessió 25, de 22 de març.

que es donés publicitat a l'esmentat pla³⁰⁵. Per la seva banda, el diputat Romero Alpuente plantejà a les Corts la necessitat de descobrir una mena de junta central que coordinaria tots els moviments contrarevolucionaris:

*“Esta junta tiene, como a expresado ya la Comisión, ramificaciones en todas o casi todas las provincias de España, las tiene en el extranjero, y principalmente en Francia. En París hay una reunión para fomentar el descontento entre nosotros y sublevar las provincias: tiene su despacho en la calle Richelieu, y se sabe el nombre del emigrado que la preside. En Bayona hay otra con el mismo objeto, a cuya cabeza está Mozo de Rosales, la cual ha comisionado a otros dos prófugos para ir a París en solicitud de fondos para armar gente, sorprender a San Sebastián y hacer una tentativa sobre Pamplona. Cuenta con cooperadores en nuestras provincias y trata de que la sublevación sea simultánea. Esta junta suprema es la que en sentir de la comisión, según los datos que ha visto, suministra fondos a los agentes para comprar armas y caballos; y esta junta debe estar actualmente en actividad, porque el dinero aprehendido en los últimos días es del que se acaba de acuñar este año.”*³⁰⁶

Vinuesa fou assassinat a començaments de maig en un rebombori popular³⁰⁷, però alguns aspectes del seu pla són molt semblants a l'actuació del mes de juliol de 1822 amb l'aixecament de la Guàrdia Reial. L'observador anglès Walton ha assenyalat que aquest assassinat marcava l'inici dels aixecaments reialistes:

*“Aquest assassinat va ser la senyal per una agitació general. Els nobles, oficials reialistes i exfuncionaris van mostrar el seu despreci a la conducta d'aquells que eren incapaços de preveure una atrocitat com aquella. Els monjos expulsats van cridar els pagesos a les armes, invocant l'altar i la monarquia. Els hàbits de la insurrecció i la guerra havien esdevingut tan familiars als espanyols que de seguida es van ajuntar bandes armades que al principi tenien l'aspecte de militants de l'església ja que eren liderats per monjos i capellans seculars”*³⁰⁸.

Walton oblidava que ja se n'havien produït abans i que no reeixirien de forma important fins un any més tard.

Avortada la temptativa de Vinuesa, Ferran VII continuà demanant als seus assessors propostes per acabar amb el sistema constitucional. Una de les primeres propostes que li arribà, tot i que anònima, sembla que corresponia a José Álvarez de

³⁰⁵ DSC, 1821, t.I, pàg. 635, sessió 26, de 23 de març.

³⁰⁶ Vegeu la crítica a l'actuació del govern a Juan ROMERO ALPUENTE: Discurso sobre la Suprema Junta Central de conspiradores contra el sistema constitucional, y acerca de la responsabilidad legal y moral de los ministros, Madrid, 1821 (reimprés a Barcelona, Imp. Miguel y Tomás Gaspar, 1821), reproduït per Alberto GIL NOVALES (Ed.): Juan Romero Alpuente. Historia de la revolución española y otros escritos, 2 vol. Madrid, 1989, I, pàg. 441-469, pàg. 444 per la cita. Aquest treball té, a més un excel·lent estudi sobre aquest personatge, vol.I, pàg.XII-CIX.

³⁰⁷ Els diputats Ramos Arispe i Gasco justificaren l'assassinat de Vinuesa per la lentitud de la justícia en les causes contra els facciosos (DSC, 1821, t.II, pàg. 1.431, sessió 67, de 5 de maig). Sobre aquests fets i l'ambient a Madrid aquests mesos vegeu GIL NOVALES: Las Sociedades..., I, pàg.596-664.

³⁰⁸ Que posava com exemple l'aixecament del cura Merino. WALTON: The revolutions..., pàg.245-246.

Toledo i que cal datar-la entre finals de maig i començament de juny de 1821³⁰⁹. Era una proposta més intel·ligent que la de Vinuesa, ja que es tractava d'acabar amb el règim constitucional des de dins, utilitzant el marc legal, tot aprofitant la fi de la segona legislatura de les Corts. La proposta constava de dues parts, la primera consistia en utilitzar diferents estratègies per evitar aprovar cap decret discutit a les Corts sobre les colònies americanes, allargant els terminis, consultant al Consell d'Estat i posant diferents entrebancs, entre ells el d'intentar destituir al ministre de la Governació, Feliu - *"Como la resolución de V.M. es dirigida a que no tengan intervención ningún americano, y siéndolo el Ministro de la Gobernación Feliu, se le viene a V.M. la Pelota a la mano para nombrar otro"*-, amb l'objectiu de *"tratarlo con alguna o algunas Potencias extranjeras que hayan dado pruebas y semipruebas de querer conservar a V.M. en su trono, y sin permitir desmembrar nada de sus dominios y territorios, directa ni indirectamente"*, i pressionar-les així perquè intervinguessin a Espanya: *"para poner en movimiento esta Máquina que ha estado paralizada, y es indispensable darla electricidad para concluirlo antes que venga el invierno, porque llegado este será más difícil el entonarlo."*

La segona part de la proposta feia incidència en els assumptes interns de la Península. Proposava que el rei no acceptés cap proposta de canvi de destinació de funcionaris o militars per raons polítiques, -això si basant-se en la Constitució-, segons la recomanació d'Álvarez de Toledo que li proposava que utilitzés aquest llenguatge per oposar-s'hi: *"porque es quebrantar la Constitución, y yo he jurado guardarla y observarla, y seria convertirme en un Déspota (que nunca he sido) y por último sería sancionar las tentativas de los verdaderos facciosos y perturbadores del orden y sosiego político, que estoy obligado a reprimir con arreglo a la Constitución y a las Leyes. [...] Si alguno ha dado motivo justo, que se les forme causa con arreglo a la Constitución."* Segons l'esmentat conseller reial, els avantatges d'això serien dos: *"el que*

³⁰⁹ El text manuscrit d'aquest pla, que porta l'encapçalament de *"Observaciones"* es serva al lligall 2.579 de l'AHN, Estado. Les cites que reproduïm en aquest apartat corresponen a l'esmentat text. Sobre la datació i l'autoria del text pensem que hi ha pocs dubtes. La datació correspon a finals de maig i començaments de juny, quan les Corts s'aproximen al final de la segona legislatura i discuteixen el tema d'Amèrica, i es comencen a sentir veus demanant Corts extraordinàries. Pel que fa a l'autoria, el lloc on ha estat servat el document, el mateix lligall on hi ha la correspondència de José Álvarez de Toledo, junt a la d'altres agents secrets de Ferran VII, i la incidència de les *"Observaciones"* en el tema americà, fan pensar en aquest personatge que havia nascut a la illa de Cuba, va combatre contra els anglesos a les Antilles a començaments del XIX, i va elaborar informes per a Ferran VII entre 1814 i 1817 sobre el

no se atropellase a los hombres de bien, con el fin de hacerlos odiosos y desafectos a V.M. porque no los sostiene, ni aún con arreglo a la Constitución; [y] mantener en sus destinos a los afectos a V.M. para aumentar el partido de los buenos, y esterminar con el tiempo el de los desafectos a V.M., dándoles un testimonio público de que V.M. los protege, y les quiere.” Afegia que, si aquesta actitud reial afavoria que hi haguessin motins populars contra aquests personatges protegits, això s’hauria d’aprofitar “a fin de hacer ver al Embaxador de Francia la continuación de los desórdenes y la necesidad absoluta de la intervención estrangera para ordenarlo, supuesto que V.M. no puede conseguirlo con arreglo a la Constitución, y para probar al mismo tiempo la falta de libertad en que V.M. se halla, que es lo que el Embaxador desea obtener en sus preguntas; de modo que observando V.M. la Constitución, los obliga a que ellos la quebranten.”

Calia, segons Álvarez de Toledo, donar un pas més, canviar el Ministeri i evitar així la convocatòria de Corts extraordinàries que ja començava a demanar-se “*porque sin un Ministerio de la confianza de V.M. es muy difícil conseguir los fines que V.M. desea, y puede ser muy aventurada la existencia Personal del V.M. y la de toda la Real Familia, porque los Ministros son la llave de todos los Secretos y de todas las intrigas, y si los Ministros no se prestan, o por mejor decir, si los Ministros, no se anticipan de su propia voluntad a ofrecerse a V.M. para hacer lo que desea, es prueba clara, que no quieren hacerlo, y que antes al contrario caminan unidos con los enemigos de V.M.*” A més li recomanava que prenguéss la decisió “*con arreglo a las facultades que le concede la Constitución*”, i sense consultar al Consell d’Estat, “*porque todos son lobos de una misma Camada, y el más bueno tiene ya intereses Personales en que subsista la Constitución, porque si no ya saben cual será su paradero.*” El canvi de ministeri hauria de començar pel de la Governació, ja que era el “*que puede hacer más daño en lo interior del Reyno, desmoralizándole y corrompiendo por medio de los Jefes Politicos puestos a su devoción para proteger las Sociedades y Sectas revolucionarias, persiguiendo y apagando el fuego de los hombres de bien afectos a V.M. Es el ministerio que puede formar una revolución, [...] y el actual ministerio Feliu es a propósito para ello cuando vea la cosa mal parada, porque camina de acuerdo en todo con los americanos (me consta) y porque es su interés personal el que esto no cambie*”.

govern de les colònies americanes. Vegeu el debat a les Corts al DSC, 1821, t.I, pàg. 582-584, sessió 23, de 20 de març. També VILLA-URRUTIA: Fernando VII..., pàg.316-317.

Afegia que era el ministeri que controlava els correus, i que el seu nomenament havia estat *“la impolítica más grande que puede haberse cometido, de nombrar a un Americano para Ministro de la Península, cuando es sabido y tan sabido que todos desean aniquilarla y arruinarla para dexarla exánime y que no tenga nunca fuerzas para impedirles la comodidad de su independencia [...] y en ello caminan de acuerdo los americanos de las Cortes con los Ingleses.”* Álvarez de Toledo proposava com a substitut de Feliu a Narciso de Heredia³¹⁰, un absolutista moderat que no havia donat proves d’oposició al sistema constitucional els dos primers anys: *“es un Caballero, y es incapaz de comprometer nunca a V.M. ni a la Real Familia; tiene mucho talento, es muy laborioso, conoce las circunstancias y los negocios de España, de América y los Extranjeros, tiene mucho que perder y tiene hijas por quien mirar; en fin es un hombre seguro para V.M. que es lo que se necesita en tan delicadas circunstancias”*, a més seria *“bien recibido entre los voceadores del actual Sistema, que es una de las cosas que se deben buscar para hacer el negocio”*. Afegia, que el nomenament d’Heredia com a ministre de la governació hauria d’anar acompanyat del nomenament interí de ministre d’Estat *“para reunir en una mano lo de España y lo Extranjero”*. Per això calia fer sortir del ministeri d’Estat a Bardají, donant-li alguna comissió, i nomenar com a Secretari d’Estat al marquès de Casa-Irujo (ambaixador a París), tot dient-li que no vingués a Espanya a ocupar el càrrec *“antes por el contrario, se le da orden para que se mantenga allí desempeñando las graves comisiones puestas a su cuidado.”*

El pla continuava assenyalant la necessitat de nomenar un nou ministre de Guerra, ja que això junt al nomenament d’un Capità General afi a Madrid *“estaba todo concluido en 24 horas en la Capital, y en todo el Reyno en un mes, caminando unido este ministerio con el de la Gobernación.”* Tot i assenyalar que aquests tres ministeris (estat, governació i guerra) eren els més importants, encara feia una proposta per a nomenar com a nou ministre d’Hisenda a Juan Bautista de Erro, un personatge que més tard formarà part de la direcció contrarevolucionària instal·lada a França³¹¹. L’objectiu final de tot plegat era provocar una agitació política per part dels sectors constitucionals perquè això *“abreviaría la intervención extranjera para salir cuanto antes de esta inacción.”*

³¹⁰ Narciso de Heredia y Begines de los Ríos, comte d’Ofalia i marquès d’Heredia (1775-1847), fou un absolutista moderat i ministre amb Ferran VII (1823-1825, 1832) i amb Maria Cristina (1837-1838). Vegeu una biografia al DBTL, pàg.318.

Un cop fracassat l'anterior pla i convocades Corts extraordinàries, es formulà un nou pla contrarevolucionari avalat per la corona i organitzat per Cesario Segoviano de Iturbe que consistia en convertir a Eguía en cap de la revolta reialista (febrer de 1822). Eguía s'apropriarà d'aquest pla, però, com hem vist a l'apartat anterior, comptarà amb el refús de la majoria dels dirigents contrarevolucionaris. El fracàs d'altres moviments contrarevolucionaris a l'interior d'Espanya el mes de maig, com els de Elio a València³¹² o el de gent de la Manxa a Aranjuez³¹³, va acabar de convèncer el rei i els altres dirigents contrarevolucionaris que el "desllorigador" estava en la intervenció estrangera.

De fet, després del congrés de Laybach, tothom esperava que es celebrés el que hauria de tractar del tema d'Espanya, tal i com informava l'agent secret de Ferran VII a París, comte de Fernán Núñez³¹⁴, a mitjan mes de juny de 1821 "*muy pronto ha de haber reunión de los tres Soberanos*"³¹⁵. En la mateixa carta li proposava de tocar la tecla de l'emperador rus per mitjà del seu ambaixador a Itàlia, general Pozzo di Borgo, ja que aquest: "*es muy adicto a los intereses de V.M., le servirá muy bien, hará allí quanto sea posible, y nadie sospechará que es él, el que trata de España.*" També li deia que, si pensava en l'entrada de tropa estrangera, calia primer que el rei es posés prop de la frontera, com per exemple a Catalunya, i que es posés "*a la cabeza de Españoles fieles, aunque sean pocos, y que pida entonces auxilio a este Soberano, entrará un ejército de todos los aliados en su socorro, pero hasta que V.M. esté en posición de pedirlos, sería agresión muy perjudicial, estando V.M. en estas garras. De afuera no puede hacerse sin que de ahí no principie el movimiento que debe servir de base para asegurarlo.*"

París era el centre des d'on es coordinava l'actuació dels agents secrets de Ferran VII, com Antonio Vargas Laguna (ex ambaixador espanyol a Roma, substituït per

³¹¹ Juan Bautista Erro y Aspiroz (1774-). Vegeu una biografia al DBTL, pàg.203.

³¹² Diario de Barcelona, núm.157, de 5 de juny de 1822, pàg.1.492-1.493. Vegeu BAYO: Historia..., II, pàg.312-314, CABRERIZO: Memorias..., pàg.1-10, i ARDIT: Revolución..., pàg.255-258. També AMAE, "Correspondance politique. Espagne", vol.711, fol.308-311, i Diario de Urgel, núm.41, de 22 de novembre de 1822, pàg.1-4.

³¹³ BAYO: Historia..., II, pàg.310-312 i ALCALÁ GALIANO: Historia..., pàg.170-176. Un incident que coincidia amb l'intent d'alliberar Elio a València, i amb els aixecaments a Navarra i Catalunya (vegeu RAMÍREZ ARCAS: Vindicación..., pàg.199-200).

³¹⁴ Carlos José Gutiérrez de los Ríos y Sarmiento, conde i duque de Fernán Núñez (1779-1822). Una biografia en el DBTL, pàg.314.

³¹⁵ Vargas fou ambaixador espanyol davant la Santa Seu abans del Trienni i després restà cessant a Roma fent el doble joc, i actuant com a home de Ferran VII a Itàlia, intervenint sobretot davant del Papa i la duquessa de Luca perquè donessin suport a la contrarevolució espanyola. Correspondència secreta entre José Álvarez de Toledo i Ferran VII, servada al lligall 2.579, AHN, Estado. En aquest apartat sempre feren referència a aquesta documentació i només n'assenyalarem les dates.

Joaquín Lorenzo Villanueva)³¹⁶, el marquès de Labrador³¹⁷, José Álvarez de Toledo, José Morejón, i Antonio Gómez Calderón. A això s'hi afegia el doble joc que feia l'ambaixador espanyol a París, marquès de Casa-Irujo (reemplaçat l'octubre de 1822 pel duc de San Lorenzo), els contactes amb el govern francès per mitjà del comte de La Garde (Augustin Pelletier) antic ambaixador de França a Madrid, i la contrarevolució que dirigia Eguía, que només feia que demanar diner des de Baiona on estava instal·lat³¹⁸. Vargas Laguna, seguint les indicacions de Ferran VII, contactà amb el rei de Nàpols el mes de febrer de 1822, fent-li saber el que li havia dit el rei: que demanava l'ajuda dels sobirans europeus *“para que vengan a sacarme de la esclavitud en que me hallo y libertarme del peligro que me amenaza”*, i aquest es posà en contacte amb les potències que, per iniciativa de l'emperador Alexandre, acordaren tractar el tema d'Espanya al congrés de Verona. Immediatament el rei acredità a Vargas davant dels sobirans europeus *“para tratar en secreto de mis intereses particulares y de los de mi familia, con el objeto de salvar muestras vidas y a la nación entera de la opresión en que nos tiene la facción revolucionaria que la domina”*³¹⁹.

El 3 de juliol, Ferran Núñez, proposava a Ferran VII que fes una carta al rei de França reconeixent com enviat seu Casa-Irujo:

“Señor mi Hermano y Tío. No dudando del amistoso interés de V.M., así en lo que concierne personalmente, como en el bien y felicidad de esta Monarquía, y que por lo mismo deseará V.M. tener noticias correctas del estado verdadero de los negocios públicos en este país; he encargado y autorizado al Marqués de Casa Irujo mi Ministro Plenipotenciario y enviado extraordinario cerca de V.M. para que le haga una relación circunstanciada, bien seguro que desempeñará esta misión a mi satisfacción, por las circunstancias que lo adornan, y por las pruebas que me tiene dadas de su amor a mi Real Persona, confiando en V.M. que contribuirá gustoso a sacarme de la penosa situación en que me encuentro.”

³¹⁶ Una petita biografia al DBTL, pàg. 674. Vargas es posà a disposició del rei la tardor de 1821, i el rei li contestà el 2 de desembre de 1821 que *“me aprovecharé de ti en la primera ocasión que será muy pronto”*, però que calia esperar perquè *“esto va cada día peor y se pone de peor aspecto; los republicanos adelantan descaradamente, sin rebozo y a pasos agigantados; de todas partes envían representaciones para que mude el Ministerio”*, al temps que li demanava que *“lo hagas saber a los Soberanos extranjeros, para que vengan a sacarme de la esclavitud en que me hallo y libertarme del peligro que me amenaza”* (reproduïda per VILLA-URRUTIA: Fernando VII..., pàg.301, vegeu les pàg.300-312 per aquest personatge).

³¹⁷ Pedro Gómez Havelo, marquès de Labrador, també Pedro Labrador (1775-1852). Una biografia al DBTL, pàg.289-290. Vegeu també Marqués de VILLA-URRUTIA: España en el Congreso de Viena según la correspondencia de D. Pedro Gómez Labrador, Madrid, 1928.

³¹⁸ Una visió general a VILLA-URRUTIA: Fernando VII..., pàg.299-354, que ha assenyalat: *“Pululaban entonces en Francia los agentes secretos de Fernando VII, y el excesivo número de cabezas, las más con escaso seso, contribuía a que se perdiera el tiempo, se malgastara el dinero y se frustraran los esfuerzos de tantos emisarios del Rey, poseedores todos de su confianza y su secreto y deseosos cada cual de sacar para sí el mejor partido posible de la empresa”* (pàg.315).

³¹⁹ Amb data de 16 de febrer de 1822 (reproduïda parcialment per VILLA-URRUTIA: Fernando VII..., pàg.302-303).

El rei es decidí a seguir algunes de les recomanacions de Fernán-Núñez, i el 16 de febrer de 1822 va escriure al rei de França fent-li avinent la seva situació personal:

*“Del cautiverio moral en el que estaba [juliol de 1821], y estoy constituido, y cada día rodeado de mayores males y peligros, tanto mi Persona, como toda la Real Familia, y para cortar estos males, y evitar sus funestas consecuencias, pedí a V.M. el auxilio de alguna fuerza armada suficiente para arreglar y pacificar mi Reyno, haciendo en él las reformas y mejoras compatibles con la dignidad y seguridad de mi Trono y las luces del siglo.”*³²⁰

Li parlava també del perill que corria el propi rei de França de veure's sorprès per “*la llama del fuego devorador del jacobinismo revolucionario y anti-Monárquico en toda Europa, y la Francia será la primera como más inmediata que participe de estas irreparables desgracias*”. Per si això no era suficient per commoure el cor del rei francès, afegia que “*estoy pronto a remunerar a la Nación francesa de todo aquello que pueda desembolsar.*” Amb aquesta mateixa data, Ferran VII va cursar les cartes d’habilitació com a persones de confiança seves a Antonio de Vargas Laguna, davant del rei de Nàpols, i al duc de Fernán-Núñez, davant del rei de França:

*“Para que trates en Secreto con S.M., o con cualquiera Soberano de Europa que sea necesario, o con las personas que se dignen designar, de mis intereses particulares y los de mi familia, prestando los auxilios que pueda, ya de fuerza armada, o ya pecuniarios para salvarme del peligro que amenaza a mi Real Persona, y evitar la ruina de la España, y aun de la Francia misma.”*³²¹

A partir del mes de febrer de 1822 la xarxa secreta de Ferran VII a l’estranger començà a funcionar. La correspondència entre els tres pols de l’esmentada xarxa, Baiona (Eguía), París (Fernán Núñez, Labrador i Casa-Irujo) i Roma (Vargas) fou constant per tal de preparar l’aixecament que intentava organitzar Eguía, i pel qual demanava suport pecuniari i armamentístic al govern francès³²². Aquesta xarxa comptava amb un impagable aliat a Madrid, l’ambaixador francès comte de La Garde.

El rei i el govern francès, però, encara continuaven sense tenir clara la necessitat i l’oportunitat d’intervenir a Espanya, i això per tres motius, segons una carta de l’esmentat govern dirigida a Ferran VII amb el vist-i-plau del rei. Primer perquè encara

³²⁰ AHN, Estado, lligall 2.579. Reproduïda a l’AnnexVI.5. Per la posició del Lluís XVIII respecte d’Espanya durant el Trienni vegeu VILLA-URRUTIA: Fernando VII..., pàg.329-354.

³²¹ AHN, Estado, lligall 2.579. Cartes d’habilitació com a agents del Ferran VII a l’estranger de Antonio de Vargas i de Fernán-Núñez, datades a Madrid, el 16 de febrer de 1822. Vegeu a l’Annex VI.7, la carta que Francisco Eguía adreçà la ministres d’afers estrangers del govern francès, bescompte de Montmorency.

³²² Carta de Francisco Eguía al comte de Fernán-Núñez, Baiona 28 de febrer de 1822. Vegeu també la carta amb instruccions per aquests agents datada a Madrid, el 16 de febrer de 1822 (AHN, Estado, lligall 2.579).

recordaven la derrota de 1814, segon perquè exigien una declaració pública de Ferran VII manifestant que estava presoner del govern liberal i que demanava l'ajut estranger, i tercer, perquè li demanaven que fes una declaració compromentent-se a no tornar a l'any 1814, sinó a realitzar les modificacions necessàries "*qui concilient les droïts de la Couronne avec les libertés légaïes de ses sujets.*"³²³ Això era el que també li deïa Fernán-Núñez:

*"Mientras que V.M. no salga de donde está con personas de su seguridad, como suponen los Guardias, es mejor ir a Pamplona, u otro [lugar] de su elección, y desde allí hablar claro a todos los suyos, y aún pida socorro a los de afuera; no podrán hacer nada estos Parientes, que entonces lo harán a descubierto de todo, y hasta ese caso obligarían a V.M., en la posición en que se halla, a dar órdenes y levantar contra los que le irían a socorrer."*³²⁴

Afegia que de moment el govern francès no donava diners ni a ell ni a Eguía, perquè el pressupost corresponent per aquests afers corria a càrrec del comte de La Garde. Precisament a aquest va dirigir-se Ferran VII amb data de 18 de juliol de 1822, demanant-li instruccions per facilitar la intervenció francesa, i convidant-lo al seu Palau per a parlar de tres punts: "*1º Sobre que no vuelva al régimen absoluto. 2º Sobre entrada de Tropas. 3º Sobre indemnizaciones*"³²⁵. Punts sobre els quals Ferran VII manifestava tenir les idees molt clares. Pel que fa al primer deïa que "*jamás ha sido mi intención que las cosas vuelvan al régimen, que con equivocación llaman absoluto, sin embargo de que estoy bien seguro de no haber abusado de él.*" Pel que fa al segon, manifestava que "*sentada la base de mi conformidad a no volver al régimen absoluto, parece que no podía haber reparo en la entrada de las Tropas, y mucho más se debe acelerar en las circunstancias actuales, pero esto necesito saberlo con anticipación y con mucha reserva, para tomar las medidas convenientes.*" Finalment, respecte del tercer deixava clar que "*son corrientes y justas las indemnizaciones de todo lo que se gaste, ya sea en efectivo, o ya por recompensa, del modo que mejor convenga a los interesados.*"

Els contactes entre Ferran VII i els ambaixadors de les potències estrangeres passaven pel sedàs d'un home de plena confiança del rei, Antonio de Ugarte y Larrazabal³²⁶, que exercí com una mena de ministre d'Interior a l'ombra, i que afirmava

³²³ Carta datada a París el 29 de juny de 1822 (AHN, Estado, lligall 2.579).

³²⁴ Carta amb data de 29 de juny de 1822 (AHN, Estado, lligall 2.579).

³²⁵ Carta molt reservada, datada a Madrid el 18 de juliol de 1822. Vegeu també la carta de 21 de juliol de 1822 (AHN, Estado, lligall 2.579).

³²⁶ Una petita nota biogràfica al DBTL, pàg.655-656. D'aquest personatge en feu una definició força encertada Benito PÉREZ GALDOS: *Los cien mil hijos de San Luis*, Madrid, 1961: "*Las bajezas,*

en una carta a Ferran VII, que “*nadie en España, se halla tan enterado como yo de las tramas diplomáticas, sin cuyos datos no puede hablar a cada uno en su lenguaje para sacar el partido que se quiere.*”³²⁷ Aquestes relacions eren especialment estretes amb l’ambaixador rus a Espanya, del qual aconseguí que l’emperador rus obligués a les potències a convocar un congrés per parlar d’Espanya. El consell que Ugarte donava al rei per l’entrevista amb el comte de La Garde, era que “*la base de gobierno que V.M. piensa establecer, para que vean que no es la del año 14, que es en lo que más se recarga, dejando para cuando V.M. esté en libertad las ampliaciones, o modificaciones que se consideren convenientes, a cubrir los deseos de los Soberanos.*”³²⁸ Des de París, Fernán-Núñez insistia en el mateix, calia una declaració del rei en la qual manifestés que no tornaria a l’absolutisme,

*“Pero mientras que piense en el sistema del año anterior al 22 [1820], esto es absoluto, no se hará nada, pues ese grito lo echa todo a perder. Es preciso para caminar baxo el principio de que solo hallará apoyo, siguiendo 167 [S.M.] los consejos que le da 75 [comte de La Garde] de parte de su tío. El amo Ruso piensa del mismo modo, todos opinan así, pues lo exige la necesidad del siglo en que vivimos, muy diferente por desgracia del en que nació 167 [S.M.] y así es preciso conformarse a ello, y que se sepa de fixo que 167 [S.M.] quiere cumplir lo que prometió en el año 14, entonces será muy diferente, pues así se le podrá ayudar y socorrer. Repito que va a haber una reunión en el mes de Agosto de los 150 [soberanos] parientes de 167 [V.M.] en Verona, y que allí se tratará de sus intereses.”*³²⁹

De la mateixa opinió era La Garde, ambaixador francès, en canvi Bulgari, ambaixador rus, havia manifestat a Ferran VII que “*era preciso adoptar otra que fuese todavía más monárquica que la de Francia*”³³⁰. La Garde havia manifestat a Ferran VII a començaments de maig que, de moment, les tropes franceses no tenien cap intenció d’entrar a Espanya, ja que “*más miedo infundian estando en la raya*”, i que calia esperar a fer qualsevol moviment a que les Corts finalitzessin les seves tasques, ja que del

la inaptitud y el despilfarro de los comisionados secretos de S.M., no cesaron hasta que apareció en Bayona, también con poderes reales, el gran pájaro de cuenta llamado D. Antonio Ugarte, a quien no vacilo en designar como el hombre más listo de su época.”, pàg.9. Per la seva activitat contrarevolucionària durant el Trienni vegeu Elias ORTÍZ DE LA TORRE: “Papeles de Ugarte. Documentos para la historia de Fernando VII”, dins Boletín de la Biblioteca de Menéndez y Pelayo, XVI (1934), núm.1 pàg.8-32, núm.2 pàg.127-143, núm.3 pàg.217-245.

³²⁷ Carta de Antonio Ugarte a Ferran VII amb data de 19 de juliol de 1822 (AHN, Estado, lligall 2.579). Vegeu també CRONOLOGIA de los sucesos más memorables ocurridos en todo el ámbito de la Monarquía Española; desde el año 1759 hasta 1836, por Don José Presas; Madrid, 1836, pàg.98, on s’assenyala que l’any 1821 es caracteritzà per les “*continuas conspiraciones contra el gobierno constitucional, promovidas y dirigidas por D. Antonio Ugarte y sus agentes.*”

³²⁸ Carta de Antonio Ugarte a Ferran VII amb data de 19 de juliol de 1822 (AHN, Estado, lligall 2.579).

³²⁹ Còpia de la carta secreta de Fernán-Núñez a Ferran VII amb data de 23 de juliol de 1822 (AHN, Estado, lligall 2.579)

contrari “*se derramaría mucha sangre*”, al que respongué Ferran VII dient que “*de todos modos se había de derramar*”³³¹. A finals de juny La Garde rebia una nota del ministre francès d’afers estrangers manifestant-li que lamentaven:

“Lo inútiles que serían los esfuerzos que se hiciesen para establecer entre el rey Fernando y su Ministerio aquella armonía sin la cual no puede tomarse ninguna providencia que pueda ponernos en estado de ser verdaderamente útiles a S.M.C.

*Hemos esperado con impaciencia una ocasión favorable para encargar a Vd. que haga un último esfuerzo, un esfuerzo decisivo para alcanzar del Rey una declaración cualquiera que pueda tranquilizar en adelante a sus amigos, al Ministerio y al partido moderado.”*³³²

I afegia que desmentís al rei qualsevol esperança en l’entrada de tropes franceses a Espanya, i que els moviments de tropa que es produïen a la frontera només tenien un objectiu defensiu, i que “*nos sería igualmente imposible dictar al Pueblo español el que se sometiese sin condiciones al régimen de 1814 ni a cualquiera otro orden de cosas*”. Si el rei no prenia una iniciativa de transacció entre absolutisme i liberalisme, “*esto paralizaría toda acción y nos obligaría a abandonar la suerte de España a los secretos de la Providencia*”.

El 24 de juliol Ferran VII, un cop fracassat el cop de mà del la Guàrdia Reial, es decidia finalment a posar per escrit el compromís de no tornar a una sistema absolutista de govern, “*restableciendo del [gobierno] de las Cortes por Estamentos, como más decoroso a mi dignidad real, como más conforme a la Religión, leyes, usos y costumbres del Pueblo español, y como más útil y provechoso para los intereses de la Nación española, según lo tiene acreditado la experiencia en el tiempo que la España fue gobernada baxo de tan benéfico sistema.*”³³³ Alhora que donava notícia a Eguía i Fernán-Núñez de la seva nova posició i els deia que era necessari que es moguessin també en aquesta direcció.

La posició de Ferran VII no era res més que una enganyifa per facilitar la intervenció estrangera, com ell mateix reconeix en una carta a l’emperador de Rússia, que semblava més proper als seus plantejaments que d’altres sobirans absolutistes. En

³³⁰ Carta de Ferran VII a Ugarte amb data de 3 de maig de 1822, explicant la seva reunió amb Bulgari (reproduïda a ORTIZ DE LA TORRE: “Papeles de Ugarte”, núm.1, pàg.27-29).

³³¹ Carta de Ferran VII a Ugarte amb data de 6 de maig de 1822, explicant la seva reunió amb La Garde (reproduïda a ORTIZ DE LA TORRE: “Papeles de Ugarte”, núm.1, pàg.29-32).

³³² Carta amb data de 29 de juny de 1822 (reproduïda a ORTIZ DE LA TORRE: “Papeles de Ugarte”, núm.2, pàg.127-130). VILLA-URRUTIA: Fernando VII..., pàg.259 ha assenyalat que qualsevol intent d’arribar a un acord sobre la modificació de la Constitució hagués trobat l’oposició de Ferran VII “*que había nacido para reinar por la gracia de Dios y para desgracia de España*”.

³³³ Còpia de la carta “*muy reservada*” de Ferran VII a Lluís XVIII amb data de 24 de juliol de 1822, i reproduïda a l’Annex VI.6 (AHN, Estado, lligall 2.579).

aquesta carta, tot i acceptar que haurà de fer modificacions en el govern absolut per les exigències de les potències aliades, deixa clara la seva posició política:

*“Coteje la penetración de V.M.I. los resultados tan perniciosos que en dos años ha producido el sistema Constitucional, con los muy ventajosos que produxeron los seis años del régimen, que llaman absoluto, y sacará V.M. por resultado, que no hay un solo exemplar de que yo haya abusado del poder que la Divina Providencia me tiene confiado. Mi pasivo y clemente corazón jamás ha sido dominado (ni quiera Dios que lo sea) de semejante defecto, y antes por el contrario he exercido repetidos actos de humanidad hasta con los atentadores de mi vida. [...] Crea V.M.I. que si alguna cosa me remueve de mi conciencia, es la de haber sido demasiado compasivo con los delincuentes, y condescendiente con las invitaciones que en aquella época, me hicieron algunas Potencias, y que lo verifiqué solo por complacer a V.M.I., como lo sabe Tatistscheft [Tattischez]. Si entonces hubiese yo cumplido con lo que mandan las leyes, no me vería ahora expuesto perder la vida por las manos de aquellos revolucionarios, a quienes yo se la perdoné en otro tiempo. Este triste exemplo debe servir de norma a todos los Soberanos de Europa, para que se persuadan de que las caridades mal entendidas, son el fomento de las revoluciones, y el exterminio de los Tronos, y que entre tanto que no se acabe con el edificio levantado por la rebelión, no hay Soberano seguro en su Trono, porque todos pereceremos, unos más temprano, y otros más tarde.”*³³⁴

També li manifestava el sentit de la proclamació de la Constitució: *“que la Constitución formada en Cádiz, y la revolución hecha en España fue obra de las maquinaciones de los que deseaban separar las Américas de la Metrópoli. Así ha sucedido. Ya están perdidas, y con dificultad podrán recobrase”*. I afegia que l'objectiu darrer dels revolucionaris era *“concluir con todos los Tronos y el Altar.”* Finalment, manifestava el rei que *“la masa de la Nación española aborrecia la Constitución de Cádiz, y que solo la toleraba por estar subyugados por la rebelión militar y por el Gobierno empeñado y comprometido en sostenerla”*, i que demostrava aquest fet que *“la mayor parte de pueblos, aunque indefensos, se hayan levantado proclamándome, y anulando la Constitución, y están peleando contra la fuerza armada. Las provincias de Cataluña, Navarra, Vizcaya y Guipúzcoa están levantadas en masa, y casi sucede lo mismo en Aragón, Valencia y Castilla, y no hay provincia en España que haya dexado de pronunciarse a mi favor.”* Aquest era un aspecte que l'interessava magnificar al rei, ja que en el congrés de Laybach l'hi havien exigit que, per fer entrar tropes estrangeres, abans hi havia d'haver una revolta popular en favor del rei, o un pronunciament públic d'aquest sol·licitant-lo, cosa a la qual no estava pas disposat.

A mitjan mes d'agost de 1822, el rei rebia bones notícies d'Eguía, ja que el cap de l'exèrcit francès del cordó, comte d'Antichamp, l'hi havia manifestat que *“tenía órdenes terminantes del Rey su amo para entrar en España, y auxiliar con el ejército*

de su mando las operaciones de las tropas de V.M. que permanecen fieles a su deber". Però per a dur a la pràctica això calia una ordre expressa del rei, com manifestava Eguía "sírvasse V.M. escribir solo dos renglones al Conde d'Antichamp, diciéndole entre en España con el Ejército de su mando, poniéndose antes de acuerdo conmigo. [...] De V.M. solo depende el restablecimiento del orden en España, y la felicidad de sus Pueblos. [...] cumpla V.M. con uno y otro deber, y los enemigos del Trono y del Altar desaparecerán al momento."³³⁵ El rei no estava disposat a donar cap dels passos que li demanaven les Corts aliades, a part de declaracions d'intencions, per això responia a les demandes del seu agent a París, duc de Fernán-Núñez, "que es muy difícil en las actuales circunstancias, y me parece indispensable que los Soberanos piensen en dar auxilios, conciliándolo con salvar mi Persona y Real Familia, cosa que no les será difícil porque el poder y la maña todo lo vence."³³⁶

³³⁴ Còpia de la carta "muy reservada" de Ferran VII a l'Emperador de Rússia amb data de 19 d'agost de 1822 (AHN, Estado, lligall 2.579). Sobre D.P. Tattischev, ambaixador de Rússia a Madrid, 1815-1820, vegeu el DBTL, pàg.639-640 i VILLA-URRUTIA: Fernando VII..., pàg.218-253.

³³⁵ Còpia de la carta tramesa des de Baiona per Eguía a Ferran VII, amb data de 16 d'agost de 1822 (AHN, Estado, lligall 2.579).

³³⁶ Carta de Ferran VII al duc de Fernán-Núñez, amb data de 20 d'agost de 1822 (AHN, Estado, lligall 2.579). Vegeu The Times, de 7 d'agost de 1822, pàg.3, en que es reproduïx un article publicat en un diari de Madrid el dia 22 de juliol en que justificava el títol "d'infame" al govern francès pel seu suport als reialistes: "Hi ha a Baiona o a tot el regne de França, un sol francès que no sàpiga que el mateix moment que Lluís XVIII declarava solemnement que no tenia intencions hostils contra Espanya, el seu govern donava ordres per enviar tropes i artilleria cap a les fronteres per donar al suposat cordó sanitari l'aspecte d'una armada invasora?"